

DOM IN SVETA

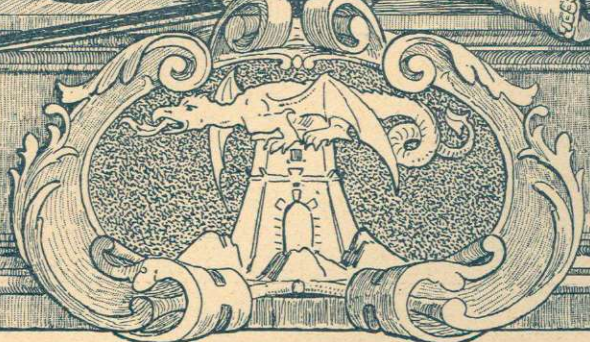
List
s podobami
za
leposlovje
in
znanstvo.

Urednika:
dr. M. Opeka
in
dr. E. Lampe.

L. XVI. 1903

ŠTEV. 11.

Ant. Kozelj

VSEBINA.

	Stran
Bogdan Vened: Naš stari greh. Polabska povest. (Dalje)	641
Anton Medved: Blagor mrtvim	653
P. Bohinjec: Nekaj o Gotnem brdu. Zgodovinska črtica	655
Sorin: Ovenela je poljana	658
Fr. S. Finžgar: Moja duša vasuje (Dalje)	659
Cvetko Slavin: Na domačih tleh	666
Iv. Steklasa: Radoslav Lopašič, hrvaški zgodovinar	667
Roman Romanov: Romanca	674
Roman Romanov: Fragment	674
Janko Jovan: Domači obrti na Kranjskem. (Dalje)	675
Ksaver Meško: Malo spominov s pota	679
Fr. S. Šegula: O reklami z ozirom na narodno gospodarstvo	685
Književnost	692
To in ono	699
Šah	704

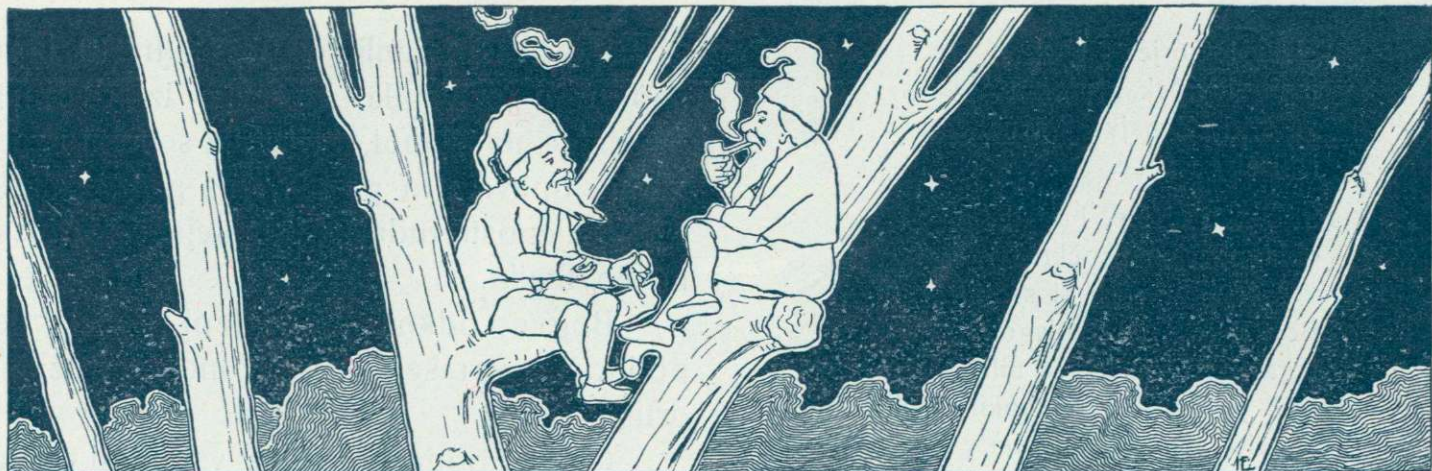
SLIKE.

Na podu. A. Venecijanov. — Zaporošci sestavljajo pismo turškemu sultanu. I. E. Rěpin. — Domači obrti na Kranjskem: Žebljarna v Kropi. — V nedeljo popoldne. Fr. Vidmar. — Orožnova kočna na Črni prsti. — Jakob Aljaž. — Ivan Kadilnik. — Dr. Karol Chodounský.

„Dom in Svet“ izhaja prvega dne vsakega meseca.

Urednika: **dr. Mihael Opeka** za leposlovje, **dr. Evgen Lampe** za znanstvo in ilustracije. — Založnik in lastnik: **„Marijanišče“**. — Tiska „Katoliška Tiskarna“ v Ljubljani.

Naročnina: 9 K, za dijake 6 K 80 h, za Ameriko 2·5 dolarja, za Italijo 11 lir, za Nemčijo 10 mark. Sprejema lastništvo in upravništvo v „Marijanišču“

BOGDAN VENED:

NAŠ STARI GREH.

POLABSKA POVEST.

XVI.

Gmraku sta se rujanski knezovič in knežnja Viljenica vrnila nazaj v hišo: Slavica ju je bila prišla klicat k večerji. Tudi Gojnik je šel iz svojega skrivališča-opazovališča večerjat. Gospôda je večerjala v gorenji dvorani-obednici, družinčad pa spodaj.

Gojnik je prejšnje večere rad v kasno noč zabaval Pluzonovo družinčad. Ta večer je pa kmalu vstal od mize in šel, v svoje misli zatopljen, vun iz hiše.

Zunaj je bil lep večer, zunaj je bila lepa noč. Nebeške planjave ljubeznive ovčice, svetle zvezdice, so veselo migljale in se z zlatimi svojimi očki dražestno-poredno spogledovale ter si pripovedovale — kaj drugega pač kakor povest o zeleni sreči mlade ljubezni Adamovih otrok, stanujočih globoko tam doli pod njimi, na stari zemljici. In prav to povest so zatrdno šepetale tudi krotke nočne sapice, ki so lahko šušteč letele nad krajino ter poljublale mimogrede vršičke vrtnih dreves in glavice dremajočih cvetic na livadi. Tako vsaj je mislil Gojnik, ko je od večerje prišel na prosto, sedel na klo-pico pred hišo, zrl v lepo noč pa slišal iz

gorenje dvorane-obednice, katere okna so bila odprta, zvonki smeh knežnje Viljenice. „Vsa je srečna poleg njega, rujanskega knezoviča!“ je govoril sam s seboj. „Imata se; ljubita se z ljubeznijo mlado, gorečo — o tem ni dvoma več. A lepa je pa ta: krščanska knežnja zaverovana v poganskega mladiča! No, jaz bi ne imel ničesar proti tej ljubezni. Toda ljubezen — brez nade! Moj Bog, nadknez ne bode nikdar privolil v tako zvezo! Ali bi mu to svoje odkritje sporočil? Ali naj se pa sploh ne vmešavam v to stvar?“

Še je naš junak razmišljal o tej zadevi, pa je zagledal po cesti tiho prihajati več moških postav. Prihajači so bili oblečeni v dolge črne halje. „To so potujoči pevci, samostanski gojenci!“ si je rekel Gojnik in vstal. „Bogve, kje hočejo zapeti? Da bi le pred našo hišo! Petje imam rad.“

Svojo željo je videl koj izpolnjeno. Prihajači, dvanajst po številu, so se brez oklevanja ustavili pred Pluzonovo hišo, stopili v krog pa zapeli široslavno, Polabcem najbolj priljubljeno pesem potujočih pevcev:

„Aj ti vrč naš milostivi,
vrč ti polni, ljubeznivi!
Vrček nagnite,
dvignite, pijte!“

Nehaj! Gorjé:
izpil si vrček s pivom
za štiri. Z največjim nalivom
izlil si ga v sé.

Štetin, ti si lep, bogat,
oblagodarjen tisočkrat
v razmerah vseh si svojih.
Bog ti podelil je blagodat,
tega vesel je star in mlad —
zato pa v višek, v skokih, rojih!
Skočite sèm, skočite tjà,
da gospodar veselje ima,
vstran s skrbmi, to naj velja:
Dobro pivo se dobro poda.

Nalijte! Sedaj pijmo iz čaše
ta bonum vinum,
dokler nam jezik še jaše
latinum,
dokler nam ne zlezejo glave naše
infra scamnum.

Kaj nas pa uči govoriti
ta bonum vinum?
Mahniti ino biti —
Quiescere —
Pa zopet se zgrabiti,
tamen bibere!

Kaj nam je pa hudega storil
ta bonum vinum?
Spat nas pošilja, ker nas je umoril...
Quiescere —
Ko se bo pa dan zazoril,
reincipere!

Vzor poštenjakov klerikov je zbor,
dajte literatom malce podpor!“ — —

Potujoči pevci, samostanski učenci, že takrat niso bili nikaka izredna prikazen. Ob počitnicah so ti gojenci samostanskih šol, katerih je bilo takrat tudi po bodriških mestih lepo število, živeli prav lepo življenje, veselo, svobodno, milobno. Pohajkovanje po ulicah in z njim združeno popevanje in beračenje teh dijakov se je sicer izprva marsikomu zdelo čudno, ker nestrnljivo z zahtevano šolsko disciplino. Toda tudi Bodriči so se sčasoma privadili taki dijaški prostosti, kakor so se ji bili že prej privadili drugi severni narodi, in so prav radi poslušali teh dijakov dalekoslavne, izvečine bahanalne pesmi. Pluzonova družinčad je vsa skokoma prihitela iz hiše, ko se je zunaj začulo lepo-ubrano, mogočno, če-

prav ne vsem umljivo petje. In tudi gospôdo je privabila popevka iz dvorane-obednice na pomol, privabila sosebnost zato, ker je opevala in proslavljala poleg dijaške razposajenosti tudi najbogatejše slovensko mesto Štetin.

„Bogve, odkod so ti lepi pevci?“ so potihoma vpraševale Pluzonove služkinje druga drugo.

„Gojnik bode vedel, ta vse ljudi pozna, ker je potoval že širom sveta“, je dejala ena in vprašajoče-izzivajoče pogledala Gotšalkovega vojnika, ker je opazila, kako iznenadeno strmeče gleda Gojnik v pevski krog.

Gojnik ni ničesar odgovoril; nemo, nepremično je strmел v pevsko družbo. In zakaj? Pevci so bili vsi mladih obrazov, samo eden, vsaj navidezno njihov pevodja, je bil postaren, čokat in trebušast hrust. „Tristo črtov!“ je rekel sam pri sebi Gojnik, ko je zazrl tega pevca. „Kje sem jaz videl tega človeka? Znan mi je njegov obraz, znana postava. Toda kje bi ga bil videl? Tristo črtov, ali me res ne vara pogled? Ali ni to danski vitez Anlaf, ki je bil lani s saksonskim vojvodičem Magnusom v Ljubeku? Seveda je. In oni, ki stoji poleg njega, ali ni to saksonski vojvodič Magnus? Popolnoma njegov obraz. Toda, ali je mogoče, da bi bil on tukaj, v taki družbi, v taki obleki? In vendar je on, saksonski vojvodič. Saj nisem vinski; oko me ne moti, me ne more motiti...“

Še je strmeč in sam sebe o svojem spominu izprašujoč stal Gojnik, pa je postal priča novega presenečenja.

„Dobro, izvrstno!“ je s pomola zaklical Pluzon, ko so pevci odpeli zadnjo kitico, in je vrgel v njih sredo prgišče novcev. Toda glej čuda: nihče se ni priklonil, da bi jih pobral. Pač pa so pevci dvignili poglede svoje proti pomolu in vzkliknili: „Slava Pluzonu in celi hiši njegov!“

„Slava tudi pevskemu zboru, vzoru poštenjakov!“ je veselo se smeja zaklical Pluzon in vrgel s pomola drugo prgišče novcev.

„Slava mu, slava mu, pevskemu zboru!“ so klicali za Pluzonom drugi na pomolu stoječi.

Toda izmed pevskega zbora se zopet ni nihče ozrl po denarju. Pač pa je njihov navidezni pevovodja vrgel na pomol drobno pisemce z besedami: „Veledični gospodični knežnji Viljenici, bodriške zemlje cvetici-krasotici!“

„Slava ji!“ so vzkliknili drugi pevci in pozorno gledali, kakšen vtisk bode naredilo na knežnjo drobno pisemce. Pozoren, radoveden pogled je obrnil tudi Gojnik, kakor vsa poleg stoječa Pluzonova družinčad, na pomol. Mesečina je s svojo srebrnino obličala pomol. Viljenica je stala poleg rujanskega knezoviča. Lepo ju je bilo videti: oba mlada, oba lepa, kakor ustvarjena drug za drugega.

Viljenica je ujela pisemce, Slavica je hitro prinesla iz dvorane luč — in vse je napeto gledalo in čakalo, ali bode kaj in kaj bode povedala knežnja, ko prečita listič. Knežnja je odprla pisemce, čitala, iznenađeno-radovedno pogledala v pevski zbor, kakor bi nekoga iskala, pa očividno ostrmela, zardela in takoj nato zopet prebledela.

„Kaj je neki izvedela iz pisma?“ je govoril Gojnik, z bistrimi svojimi očmi neprestano opazujoč knežnjo. „Oh, ko bi mogel dobiti v roke to pisemce!“

A Gojnik ga ni dobil — pač pa knezovič Krut. Viljenici je namreč padel listič iz roke. Krut ga je dvorljivo pobral in videč nje presenečenje, nje čudno plahost, nje razburjenje vsled tega lističa, je z besedami: „Saj dovoliš, knežnja?“ pogledal v pisanje in ga preletel z očmi. Pa ko je bliskoma preletel vrstice, je tudi on ostrmel. In kako bi ne! Hej, kaj je čital na lističu! „Svetla knežnja, poglej poleg mene stoječega pevca! Iz daljne daljave ga je privedla sém ljubezni nepobitna moč. Viteško vljudno prosi, da bi mu dovolila jutri dopoldne kratek sestanek: srčno rad bi s teboj nekaj govoril. Bodi milostiva pa odgovori. Anlaf.“

„Kdo je ta Anlaf?“ je vprašal Krut Viljenico tiho, a hlastno. „Ali ga poznaš?“

„To je znani danski vitez, sorodnik saksonske vojvodinje“, je odgovorila knežnja z glasom tihim, trepetajočim.

„In kdo je pevec, ki te prosi sestanka?“

Knežnja je molčala, kakor bi bila preslišala vprašanje.

„Povej vendar, ali ga poznaš?“ je že nekam ljubosumno-razdraženo vprašal Rujanec in si pogledal poleg čokatega viteza Anlafa stoječega mladeniča od nog do tal. „Povej vendar, lepo te prosim.“

„To je saksonski vojvodič Magnus!“ je zašepetala Viljenica.

„Magnus je to? — In on prosi tebe sestanka? To je pa imenitno! Ali čuješ Pluzon, čuješ gospodarica, čuješ Slavica: Saksonski vojvodič Magnus je spodaj med pevci!“

„Saj sem ga takoj spoznala“, je odgovorila Slavica tiho.

„Ha! Odgovora prosi in pričakuje“, je povzel knezovič. „Dovôli, Viljenica, da mu ga namesto tebe ponesem jaz. Odgovoril mu bodem dobro, bodete videli, da.“ In Krut je odhitel s pomola veselo se smejoč kakor junak-napadnik, ki si je že naprej v svesti svoje zmage.

„Moj Bog, da bi mu le ne naredil kaj hudega!“ je vzkliknila Viljenica. Vkljub temu, da ni ljubila Magnusa, je v tem trenutku vendar sočustvovala z njim, kakor sočustvuje vsaka neizprijena mladenka s človekom, o katerem ve, da jo ljubi, dasi ga ona ne more ljubiti, pa ga vidi v nevarnosti.

„Ne boj se“, je dejal Pluzon pomirjujoče. „Toliko pameten je že, da se ne bode pre-naglil. Ponorčeval se bode z njim, kakor mačica z miško, pa ga — izpustil. Bodete videle! Pojdimo s pomola v vežo in tam skrivaj glejmo prizor!“

In res se je Krut dobro znal norčevati.

Ko je prihitel s pomola pred hišo, se je vstopil naravnost pred pevca, stoječega poleg čokatega viteza-pevovodja. — Ta pevec je bil zares saksonski vojvodič Magnus. Ozdravel je bil popolnoma od hude bolezni, ki si jo je bil nakopal pozimi, pa je zahrepenel s hrepenenjem neutešljivim po

bodriški knežnji Viljenici, ki jo je bil vzljubil prejšnje leto z vsem ognjem mlade ljubezni. Rad bi jo zopet enkrat videl, rad z njo govoril in ji razodel svoje ljubeče, po nji koprneče srce. — To je izdal nekega dne vitezu Anlafu, kateri je bival še vedno na sakonskem dvoru, poslužujoč se predpravic, ki jih sme zase zahtevati in terjati ‚bratranec‘ svetle vojvodinje. Anlaf je bil koj voljan iti z njim na ljubavni poset pa mu je nasvetoval, naj gre obiskat knežnjo Viljenico v Velegost, kjer — kakor splošno znano — biva, ne v obleki vojvodiča in s sijajnim spremstvom, marveč v nenevarni in nesumljivi obleki in obliki potujočih pevcev, kakor je njemu že lansko leto svetovala kneginja Sirita. Romantična bode ta pot, zanimiva za njega, za knežnjo pa presenetljiva in zato tudi zatrdno ginljiva. In vojvodič Magnus se je res vdal tej misli. Povabil je deset mladih saksonskih vitezov, ki so bili dobri pevci, in jim povedal svojo željo in prošnjo: naj gredo z njim kot potujoči pevci v slovensko mesto Velegost. Vsi so bili koj pripravljani. In naučili so se pesem o vrču pa odrinili v Velegost v obleki samostanskih klerikov. Prišli so tja srečno in zvečer po dohodu zapeli pred Pluzonovo hišo priučeno, Polabcem najbolj priljubljeno pesem o vrču. Seveda niso pričakovali takega vzprejema, oziroma takega presenečenja, kakršno so doživeli, ker niso vedeli, da je ob tistem času bival v Pluzonovi hiši rujanski knezovič Krut, ljubimec knežnje Viljenice.

„Kdo želi jutri govoriti z bodriško knežnjo Viljenico?“ je drzno vprašal rujanski knezovič, ko je prihitel iz Pluzonove hiše in nalašč, nameroma stopil naravnost pred vojvodiča Magnusa.

Vse tiho. Kakor bi sapa zastala mladim nemškimi vitezom-pevcem pri pogledu na pogumnega, junaškega slovenskega mladeniča, tako so vsi molčali. Vprašujoči, plašni pogledi so jim uhajali k onemu, komur je pravzaprav edino veljalo vprašanje, k vojvodiču Magnusu.

Toda tudi le-ta je molčal, drgetal pa po vsem životu.

„Še enkrat vprašam“, je še pogumnejše povzel Krut z mogočnim svojim glasom, „kdo prosi knežnjo Viljenico sestanka?“

„Jaz!“ je počasi prišlo iz ust Magnusu.

„In kdo si ti?“ je izzivajoče-zasmehujoče vprašal Krut.

Molk. Le z zobmi je škrtal, od jeze kajpak, saksonski vojvodič.

„Ali si takega pasjega pokoljenja, ali je tvoje ime tako zloglasno, tako razvpito, da si ga ne upaš povedati na glas?“ je ironično nadaljeval rujanski knezovič.

Kri je udarila vitezom-pevcem v lica; pognal jim jo je v glavo pač razžaljeni ponos. In strahoma so vprli vsi poglede svoje v vojvodiča, češ, kaj bode odgovoril na to izzivanje in žaljenje.

Tudi njemu je šinila kri v lica. In jasno, očitno je bilo vsem, kako se je začutil razžaljenega, kako je zavrelo v njem, in da se samo v toliko premaguje, da bi našel primernih besed za odgovor.

Mnogoizkušeni vitez Anlaf se je hotel sedaj izkazati, pa mu je priteknel na pomoč. Pogumno se je postavil pred Kruta in ga vprašal:

„Kdo si pa ti, ki tako predrzno in zaničevalno vprašuješ miroljubnega potujočega pevca, kdo je?“

„Jaz sem Krut, sin in prestolonaslednik rujanskega kneza Grina“, je ponosno odgovoril Krut.

„In pevec, ki si ga zaničevalno vprašal po imenu in kolenu, je Magnus, prvorojeni sin in prestolonaslednik mogočnega saksonskega vojvoda Ordulfa“, je odvrnil Anlaf.

„Tako?“ je zasmehljivo povzel besedo Krut. „Kako pa, da je prišla saksonska vojvodska Jasnost v slovensko zemljo v taki obleki, v obleki potujočih, beraških pevcev? Saksonci so vendar na glasu kot sila imoviti ljudje; seveda, lahko imoviti, ker so znali tako imenitno pleniti slovenske zemlje. Pa na glasu so tudi kot veleomikan in olikan narod. Torej če hoče njih vojvodič govoriti z bodriško knežnjo, bi toliko olike barbarski Sloveni vendar smeli pričakovati od njega, da jo poišče in obišče v njemu pristojni

obleki in na njemu pristojen način. Vi molčite in nič ne odgovorite? Ali vas je sram? Seveda vas je, saj vas je lahko! Pa zakaj bi vendar vojvodič rad imel sestanek z boderiško knežnjo Viljenico? Menda vendar ne posnema nemškega kralja Henrika, ki ponoči tihotapsko hodi okrog in ruši srečo poštenih družin! Neumljivo bi to pač ne bilo: Nemeec je Nemeec!“

„Nehaj, človek, sicer se bodem izpozabil!“ je sedaj divje vzbesnel vojvodič Magnus in z desnico segel pod haljo, kjer je imel skrito bodalo.

„Hahaha! Izpozabil se bodeš?“ se je zagrohotal Krut. „Ta je pa zopet lepa! Izpozabil si se že, znaš, ko si prišel sem, v slovensko mesto, nadlegovat slovenska dekleta. Hodi s svojimi klativitezi hitro odtod, da se jaz ne izpozabim! Razumel? Jaz sem Rujanec, Sloven, ki ne pozna šale! Sloveni smo sicer gostoljubni, miroljubni, toda samo do gotovih mej.“

„Tako je, tako je!“ je vzkliknila Pluzonova družinčad, hlapci kakor služkinje, in preteč dvignila pesti.

Neustrašeni vitez Anlaf se je najprej zbal pretečih pesti pa je hitro prevzel posredovalno vlogo. „Slovenska gostoljubnost je splošno znana in priznana“, je začel govoriti s svečanim glasom. „In ti, rujanski knezovič, si se ravnokar sam ponosil s to lepo lastnostjo. Ponosil si se z njo v besedi, zakaj tudi v dejanju ne pokažeš te lepe lastnosti? Zakaj na tak razžaljiv način napadaš miroljubne, nič zla sluteče in želeče potujoče pevce?“

„Dobro, naj bode!“ je odgovoril Krut. „Če se sklicujete na najlepšo slovensko lastnost, gostoljubnost, jaz odneham in vam nočem storiti nič žalega. Samo to vas prosim, da nas tudi vi ne žalite in ne izzivate. Hodite, odkoder ste prišli! Ti, saksonski vojvodič, pa vedi, da s knežnjo Viljenico ne bodeš govoril. In zakaj ne? Ali hočeš vedeti?“ Krut je stopil še bliže vojvodiču in mu dejal tiho, a ponosno: „Ona je moja, veš, in bode edino moja do smrti! In zato, ker je moja izvoljenka, brez mojega dovo-

ljenja ne bode nihče imel z njo skrivnih sestankov, najmanj pa še ti! Pusti torej knežnjo pri miru! Pojdite!“

Magnusa so spreminjale barve. Srepa je zrl Kruta, kakor bi ga hotel uničiti s samim pogledom. A genil se ni.

„Prosim vas še enkrat: Pojdite!“ je zarohnel Krut. „Odidite še to noč odtod, ker pri Svetovitu: če nočete iti zlepa, pojdete navzlic hvaljeni gostoljubnosti naši kot nadležni gostje zgrda, s preklanimi glavami. Če nimate še dovolj novcev, evo!“ Zaničljivo je izgovoril zadnje besede rujanski knezovič in ponudil ‚pevovodju‘ Anlafu polno pest novcev, katerih pa ta kajpada ni sprejel.

„Idimo!“ je velel svojim vitezom-pevcem Magnus smrtno-bled. „Ti pa, knezovič rujanski, si zapomni nocojšnjo noč! Če Bog dá, ti jo enkrat poplačam — makari na bojnem polju!“

„Hahaha!“ je odvrnil Krut. „Mar meniš, da se te plače jaz bojim! Vidi se, da ti ne poznaš še Kruta, ne poznaš še Rancev. Ah, vedi, da bi se tudi jaz s svojimi Ranci enkrat rad spogledal s teboj in s tvojimi Saksonci na bojnem polju! Dali mi to milost višnji bogovi! Takrat bodete čutili slovensko pest, da vas bode bolela glava celo večnost. Nocoj vam, beraškim brezorožnim pevcem, ne smemo pokazati te pesti. Pa drugi pot. Na svidenje!“

„Na svidenje!“ je zaškrtal Magnus in odšel s svojci — —

„Dobro ste obračunali z Nemci, gospod, dobro; slava Vam!“ je klicala po odhodu potujočih pevcev Pluzonova družinčad rujanskemu knezoviču.

„Dobro si se nosil!“ je dejal tudi Pluzon knezoviču pa mu krepko stresel roko, ko je prišel v hišo.

Viljenica je bila sicer v srcu tudi vesela in ponosna na svojega Kruta in na njegov junaški nastop. A rekla ni ničesar. Zaskrbelo jo je bilo že med njegovim nastopom, kaj poreče nadknez Gotšalk, če izve to stvar. In izvedel jo bode po Nemcih samih zadržano! Ta misel jo je s skrbjo in s stra-

hom navdajala čimdalje bolj. Vznemirjala jo je še potem, ko so vsi Pluzonovi že šli k počitku. Vse je že, vsaj po tišini sodeč, spalo v hiši, vse bilo tiho, srečno v Morfejem naročju. Viljenica je pa tiho vstala in šla v Gojnikovo sobico.

„Vstani, prijatelj!“ je dejala prišedši v njegovo stanovanje. V sobici je bilo temno, zato seveda ni opazila, da Gojnik še čuje stoječ pri oknu, in da njeno povelje ni bilo umestno.

„Gospodarica, jaz sem še pokoncu. Zapravduješ?“ je dejal Gojnik in se ji spoštljivo približal.

„Tem bolje, da si pokoncu. Osedlaj hitro konjiča, poleti za potujočimi pevci, ki so bili prej pred našo hišo — videl si jih in tudi veš, kaki ljudje so — pa reci: Knežnja Viljenica obžaluje hudo, kar se je zgodilo nocoj pred Pluzonovo hišo. Ona ni mogla in ni smela nič posredovati, dasi bi bila to storila srčno rada. Žal jej je neizmerno, da je prišlo do tako žalostnega spopadka med njimi in rujanskim knezovičem; a krivi so tega spopadka kolikor toliko Saksonci sami, ker so prišli na tak čuden način v Velegost; zato naj vso stvar lepo z viteškim zatajevanjem pozabijo. — To jim reci, in se jim pridruži za spremljevalca do saksonske meje iz pretveze, da jim nihče ne stori kaj žalega; storil jim od Slovenov seveda ne bode nihče nič, ko vidijo ljudje pri njih spremljevalca v obleki in znakih Gotšalkovih telesnih stražnikov. Torej to uslugo mi stori. Spremivši jih do meje se pa hitro vrni k meni; v Ljubek nikar še ne hodi, ker te bodem jaz tukaj potrebovala. Ali hočeš to storiti? Nagrada ne izostane.“

„Gospodarica, zakaj vprašuješ? Saj veš, da sem vedno tvoj pokorni sluga!“

Gojnik je naglo odjezdil za potujočimi pevci s svojimi mislimi in načrti, navihano-poredno se smejoč preprostosti knežnje Viljenice.

XVII.

Iz samega strahu, da ne bi razžaljeni Saksonci o mučnem dogodku v Velegostu in o njenem razmerju z rujanskim knezo-

vičem takoj, ogorčeni seveda, sporočili očetu, nadknezu Gotšalku, je Viljenica poslala za njimi vojnika Gojnika z onim navodilom. Računala je, da bodo Saksonci potolaženi po njeni izjavi in bodo molčali o bridkih izkušnjah, ki so jih doživeli v Velegostu, in — da oče vsaj za enkrat še ne bode zaznal za njeno ljubavno razmerje z rujanskim knezovičem.

Ali kako se je motila!

Gojnik se je res vrnil po nekaterih dneh v Velegost in ji dejal, da je vestno opravil naročilo in je sedaj — po njegovem mnenju vsaj — vse dobro, vse poravnano. Saksonce je spremil do meje, jih lepo potolažil in pomiril, knežnjo imenitno opravičil, da je popolnoma nedolžna glede onega čudnega vedenja rujanskega knezoviča napram njim: kaj more ona zato, če je Rujanec v svoji ljubosumnosti tako besnel! Sploh jim je znal tako dobro in sladko govoriti, da so — vsaj kolikor more on sklepati iz ljubeznivega slovesa, v kakršnem so se ločili od njega v Lenčinu — pomirjeni in bodo lepo molčali o žalostnem doživljanju v Velegostu.

Viljenica mu je verjela rada, kakor sploh vsak rad verjame to, kar želi, in — bila potolažena, pomirjena. Ali ne dolgo.

Gojnik ji ni bil vsega povedal. Res je spremil Saksonce do Lenčina, res jih pomiroval, tolažil in jih prosil v Viljeničinem imenu odpuščanja zastran onega žalostnega doživljanja v Velegostu. Toda on ni krenil iz Lenčina naravnost nazaj v Velegost, kakor mu je bila naročila knežnja. Iz Lenčina je zdirjal v Ljubek in nadknezu Gotšalku vse povedal, kar je videl in izvedel v Velegostu.

Za nadknezovo očetovsko srce so bile te vesti smrtonosne puščice. Pa znal se je sedaj z nenavadno močjo zatajevati in se delati, kakor bi prebolel v očetovsko njegovo srce zadane rane; kazal se je samo modrega, previdnega državnika.

Na saksonski dvor je poslal takoj posebne odposlanca k vojvodiču Magnusu, da mu sporočé njegovo obžalovanje in ogorčenje nad onim razžaljivim nastopom na-

pram vojvodiču v Velegostu; on, nadknez, bode stvar kolikor mogoče hitro popravil, oziroma enkrat za vselej preprečil podobno nastopanje proti saksonskim svojim prijateljem na slovenskih tleh; vojvodič naj bode prisrčno pozdravljen in naj se kmalu zopet pokaže na ljubeškem dvoru.

Poslati je pa takoj sklenil v Velegost odposlance — po Viljenico. Toliko je še izprosil pri njem vojniki Gojnik, naj mu dovoli, da se on vrne v Velegost sam, pred drugimi, da ne bodo Viljenica in Pluzonovi takoj njega osumili in obsodili, da je stvar izdal nadknezu. Gotšalk mu je to dovolil, in Gojnik je pohitel naprej v Velegost pa prinesel knežnji ona pomirljiva poročila.

A dva dni potem je že pridirjala v Velegost četa Gotšalkovih telesnih stražnikov-konjenikov, na čelu ji sam zapovednik Jaroslav, in se ustavila pred Pluzonovim domom.

Viljenica se je ne malo prestrašila, ko jih je ugledala. Kaj ko bi bil oče vendar zavohal, da je bil Krut tukaj, pa ga hoče prijeto ali vsaj po svojih konjkih iztirati iz dežele, njo pa ostro kaznovati. Taka misel ji je kot blisk šinila v glavo. In kakor zeleni blisk, leteč čez zemljo, vznemiri ljudi, ker jim po navadi napoveduje nevihto, tako je ta misel vznemirila in s strahom navdala prvi hip knežnjo. No, pomirila se je takoj, vsaj deloma. Če bi ga bil prav zasledil, v svoje roke ga ne bode dobil: saj je že pred več dnevi odšel na Rujano domov, potem ko sta se lepo poslovila, si prisegla večno zvestobo, si obljubila po slih pošljati pisma ter sklenila čakati boljših časov: morda nadknez kmalu umrje ali se pa vendar odkod prikaže svečenik Slavomir, dvigne vstajo, odpravi nemško Gotšalkovo vlado — potlej, potlej se bodeta pa lahko vzela . . .

A zase se je vendarle še bala: kaj bode naredil oče z njo, če je izvedel za njeno razmerje s Krutom! No, tudi v tem oziru je bila potolažena, ko so ji prišli sli izročiti Gotšalkovo pismo, v katerem jo je prosil, naj pride takoj domov v Ljubek, ker je kneginja mati nenadoma obolela.

Težko in grenko je bilo slovo od priljubljene hiše Pluzonove. Vendar si ni upala ustavljati se očetovi volji. In tolažila se je sama, kakor so jo tolažili Pluzonovi z mislijo, da se kmalu povrne v Velegost, precej kakor hitro ozdravi mati.

A varala se je.

Konjeniki, pridružil se jim seveda tudi Gojnik, so se ji sicer vljudno poklonili in jo lepo pozdravili, a ko so jo vzeli v svojo sredo, se ji je zazdelo, da jo peljejo kot zasačeno grešnico-ujetnico pred sodišče. In ta misel jo je navdajala in z žalostjo napajala celo pot.

In privedli so jo res pred hudo sodišče. Oče, nadknez Gotšalk, jo je vzprejel precej po dohodu, a vzprejel mrzlo, s tisto vznemirljivo hladnostjo, v kateri se skriva jeza ali pa velika duševna bol, ki komaj čaka, da bi privrela na dan. Brez ovinkov je začel, ostro ji gledajoč v oči:

„Ali veš, zakaj sem te odpoklical iz Velegosta?“

Viljenica je bila po naravi pogumna, trmasta, svojeglavna in kljubovalna do predrznosti. Ali očeta svojega se je le bala, da se je tresla po vsem životu, kadar ji je vest očitala, da je kaj zagrešila, pa je on zasadil v njo svoj pogled, pogled vse premagljive moči.

Knežnja se je ustrašila bolj pogleda kakor vprašanja očetovega pa odgovorila tiho: „Ker je kneginja mati bolna, ne? Tako vsaj si mi sporočil.“

„Res je bolna, oziroma boleha. Toda poklical sem te le-sem še iz drugega vzroka in namena. Nesrečnica, kaj imaš s poganskim rujanskim knezovičem Krutom?“

„S tem vprašanjem se izdajaš, da veš, kaj imam. Torej me ni treba vpraševati“, je po kratkem presledku odgovorila mladenka.

„Ti imaš neko razmerje z njim.“

Knežnja je molčala.

„Ti si mi šla lani s poganskim svečnikom Slavomiro in z nekaterimi bodriškimi velmožmi na božjo pot k maliku Svetovitu na Rujano. Kaj prebledevaš? Misliš, da nisem izvedel koj? Vse vem. Takrat si ti

spoznala Kruta, Grinovega sina, in se vanj zanorela, on pa v tebe, saj te je prišel oni dan obiskat v Velegost in je tam ostal precej dolgo, dalje nego se spodobi. Ali ne? Nič ne odgovoriš?"

„Kaj hočem odgovoriti, če vse to že veš!“

„In jaz še več vem. Zadnjič je prišel v Velegost saksonski vojvodič Magnus, nalašč zaradi tebe. Prišel je sicer v nekaj nenavadni obleki in obliki — kot potujoči pevec. Ali človek ostane človek, bodisi opravljen tako ali tako. In vojvodič ostane vojvodič, ki se ga mora vedno spoštovati in z njim dostojno ravnati. Kako ste pa ravnali z njim v Velegostu? Niti ti niti Pluzon nista znala ni besedice črhiniti in ni z mezinčem geniti, ko ga je oni Rujanec tako divje napadel in tako sirovo odgnal. Ali mar ne veste, koliko jaz držim na prijateljstvo z Nemci?“

„Kolikor hočeš! Jaz nič!“

„Seveda. Tebi je dražje prijateljstvo s poganskimi Ranci. Nehvaležna, grda hči! Da se greš tako daleč izpozabit, da občuješ in ljubezničiš s poganom! Dolgo sem ti prizanašal; odslej ti ne bodem več; zato sem te odpoklical iz Velegosta. Tukaj bodeš odslej bivala, v Ljubeku, pod najstrožjim nadzorovanjem in opazovanjem. Nikamor se ne bodeš smela geniti brez moje vednosti in mojega dovoljenja. Svobodno si doslej živela kot ptička v zraku. Ali svobodo si zlorabljala na grd, nehvaležen način. Čakaj, odslej bodeš pogrešala te svobode, da bodeš koprnela po nji kakor koprni in hrepeni po solčnih žarkih veneča roža v pozni jeseni!“

XVIII.

Jesen je prišla v dežel, oni ljubki letni čas, ki se ga kmetič pa tudi marsikateri drugi zemljan-nekmetič najbolj veseli, in ki navadno ljudi tudi obradosti, ker jim rodi in prinaša lepih sadov. Knežnje Viljenice pa ta jesen Gospodnjega l. 1065. ni vzveselila. Kako neki? Kaj ji je pa prinesla? Togo, samo togo. Odvzeta ji je bila ljuba

svoboda: dvorca nikoli ni smela zapustiti, opazovan in nadzorovan je bil pa tudi vsak njen korak v dvorcu. Hej, res je prišlo nad njo, kar ji je napovedoval oče, nadknez Gotšalk: hudo je pogrešala svobode in v resnici je hrepenela po nji kakor po solčnih žarkih roža v jeseni. Edina tolažba za njo je bila misel na Kruta, rujanskega knezoviča. Če so ji prav pristigli peroti, poleta v mislih ji pa ni mogel nihče vzkratiti. In rada je poletavala v mislih k njemu, svojemu ljubljenu Krutu. In ti poleti so ji dajali vsaj nekaj tolažbe: oče jo strahuje in trdo drži zaradi njega — in zaradi dragega trpeti ni pregrenko! In naj jo oče le strahuje sedaj, kolikor mu drago, saj to ne bode trajalo vedno: njen dragec bode prišel — enkrat zatrdno — po njo, pa jo bode oprostil kakor pravljčni vitez ujeto kraljično...

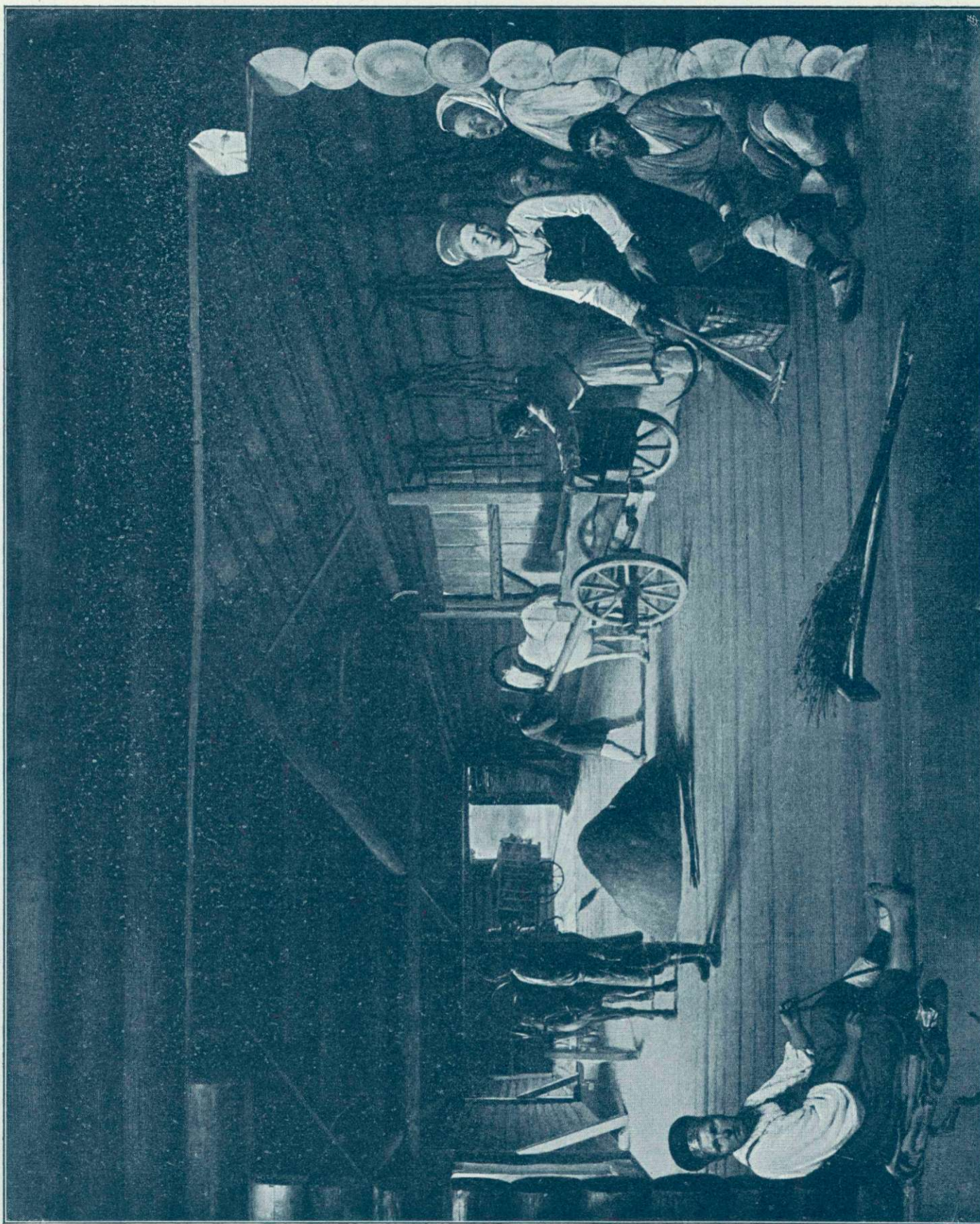
Še manj radosti kot knežnji Viljenici pa je prinesla jesen Gospodnjega l. 1065. bodriškim kmetičem.

Hej, lepo je v jeseni rodovitni, ko se valovito polje rumeni od zrelega žita, košatega klasja in brinitih lati, preko katerih se prelivajo zlati solčni trakovi in pihljajo nežne sapice in se točijo ubrani zbori pticpevk in radostno petje kmetičev. Vesel je v taki jeseni kmetič. In kaj bi ne bil! Saj vidi, da je blagoslovilo nebo pot njegovega čela in žulje njegovih rok, da lahko brez skrbi gleda v bližajočo se zimo, saj bode lahko preživil družinico svojo s tem, kar je pridelal. Kmetič toplo zahvaljuje Boga v veselju in zadovoljstvu svojem. — Ali kadar je črv oglodal in objedel koreninice in kalí, iz katerih bi bilo lahko zrastle visoko žito, in je rja strla brsteče zelenje, in je ledena toča zdrobila klasje, in so nalivi pomendrali lati in bilke — kadar letina ni dobra, tedaj je pust v jeseni. Kmetič je žalosten in pobit in otožen kakor mežavo jesensko vreme. In kakor se sivo-temne megle vlačijo po dolinah, tako se po glavi njegovi podijo temne misli. Tedaj kmetič le prerad mrmra, če že ne glasno, pa vsaj tiho, zoper Boga in njegovo previdnost.

In tako je bilo tistikrat v Bodričih.

Leto ni obrodilo. Moča in črv, toča in nalivi so strli in odnesli poljske sadeže. Druga leta so toliko pridelali, da malokaj še

obupajoč vpraševali: Kaj bode, kaj bode? S čim se bomo preživili, s čim oblekli? Aj, huda nam bode predla!

A. VENECIJANOV.

NA PODU.

shramb niso imeli, kamor bi spravili žetev in sadove — letos pa toliko kot nič.

Žalostno so bodriški kmetje in s kmeti tudi tržani in meščani majali z glavami in se

Enemu Bodriču pa ta jesen le ni prinesla samo toge in žalosti in skrbi, in ni majal z glavo in se ni obupno vpraševal: Kaj bode, kaj bode? Ta srečni Bodrič je

bil nadknez Gotšalk. Njemu je ona jesen prinesla v hišo nekaj prav veselega, zaželjenega. Kaj? Snubače, snubače.

Saksonski vojvodič je bil sicer nekaj časa po onem sramotnem dogodku, ki ga je doživel v Velegostu, silno ogorčen in hud ne samo na rujanskega knezoviča Kruta, ampak na vse Slovence, tudi na Viljenico, ki ga je ob onem spopadku s Krutom tako nevljudno pustila na cedilu in se ni čisto nič potegnila za njega, oziroma za njegovo čast. Ali sčasoma ga je ogorčenost in jezica minila. Stopila jo je, kakor stopí gorko solnce led, ljubezen do Viljenice, ki je v srcu njegovem vkljub temu, da je bil v svoji jezi sklenil, da se ne bode več zmenil za njo, da se bode kvečjemu zmaščeval zaradi takega preziranja in zametovanja, gorela še vedno, gorela s čimdalje večjim plamenom, zaplamtela v divjem plamenu v višek zlasti takrat, kadar je pomislil, da hoče njemu, mogočnemu bodočemu vojvodu saksonskemu, prevzeti krasno bodriško cvetico Viljenico — neotesan, poganski Rujanec! In jezico njegovo je pomagalo stopiti tudi odposlanstvo, ki je prišlo kmalu po onem žalečem dogodku iz Ljubeka, in katero mu je izrazilo nadknezovo ogorčenje nad onim pripetljajem v Velegostu, ga prosilo odpuščanja in ga povabilo, naj pride kmalu kmalu v Ljubek.

„Prišel bodem v Ljubek, prišel kmalu, o prvi ugodni priliki; sporočite to nadknezu!“ je dejal Magnus Gotšalkovemu odposlanstvu ob slovesu. „In sicer pridem kot snubač!“ je pristavil neslišno, zase samo. „Moja mora biti Viljenica na vsak način in — kar najprej!“

In misel, da mora biti Viljenica njegova, se je utrjevala v njem bolj in bolj in ga spremljala vedno, vsepovsod.

In pogumno je stopil nekega dne pred svojega očeta in mu odkrito povedal, da ljubi bodriško knežnjo Viljenico in bi jo — z njegovim dovoljenjem seveda — rad zasnuhil.

Vojvoda Ordulf se je ljubeznivo nasmehnil, nasmehnil pač, ker je že zdavna in

dobro vedel, da je vojvodič ves zaverovan v bodriško knežnjo. Odgovoril mu je, da se mu zdi njegova izvolitev prav srečna, da je on prav zadovoljen z njo, tako zadovoljen, da bode sam šel za njega snubit v Ljubek knežnjo Viljenico.

In kar je vojvoda obljubil, je tudi izpolnil. Še je po slú-tajniku svojem vprašal bodriškega nadkneza, kako bi ga vzprejel, če bi prišel za svojega sina snubit njegovo hčerko. In ko je dobil z ljubeškega dvora sporočilo, da bode vzprejet z vsemi častmi, ker pride v največje veselje nadknezu in dvoru njegovemu, je velel najodličnejšim svojim vitezom-dvornikom, naj se pripravijo za slovesen pohod v zemljo slovensko, v Ljubek. In pripravili so se in določenega dne v sijajnem viteškem nakitu zleteli na iskrih konjičih z vojvodo Ordulfom proti bodriški prestolnici.

Zopet so imele ljubeške mamke in tetke in ljubeški radovedni otroci priliko videti in občudovati nemške viteze. Ti vitezi so se še ponosnejše vedli in so imeli še dragocenejšo opravo kakor oni, ki so prišli v Ljubek leto poprej. Vendar se meščani topot niso tako strmeč čudili kakor prejšnje leto, ko so jih videli in slišali peketati po mestnih ulicah proti Gradišču. Gledali so jih pač skozi okna ali pri vratih stoječ, ali pogledi, s katerimi so jih gledali, niso bili posebno občudojoči: iz premnogih oči je švigal proti Nemcem plamen divje jeze. Mržnja do Nemcev je namreč rastla zadnji čas bolj in bolj, bujno rastla zlasti med preprostim ljudstvom — pač vsled podpihovanja tajno delujočih, s staroverskim duhom prešinjnih bodriških starejšin in velmož, ki so ljudstvu namigavali, da je vzrok slabe letine gotovo nemška-krščanska vera . . .

Veselo pozdravljeni in slovesno vzprejeti pa so bili Saksonci v nadknežjem dvorcu. Pred dvorcem jih je pričakal Gotšalk s sinom Budivojem, obdan od svojih dvornikov in mnogih starejšin. Med starejšinami je bil — kdo bi si bil mislil! — tudi Pluzon, Gotšalkov svak. Slučaj je namreč hotel, da je on prišel v Ljubek ravno pred dohodom

saksonskih snubačev. Prišel je s hčerko Slavico — kakor je dejal — obiskat nadkneza; pravi vzrok in povod njegovemu prihodu je bil pa ta, da je hotel pogledati in poizvedeti, kaj je vendar z Viljenico, da tako molči in da ne dá glasu od sebe. In Pluzon se seveda kot nadknezov svak ni mogel odtegniti in se ni smel ustavljati Gotšalkovemu vabilu naj bode prisoten pri vzprejemu saksonskih prihajačev-snubačev. No, ko je slišal iz Gotšalkovih ust da prihajajo Saksonci kot snubači, se je še rad vdeležil vzprejema in tudi slavnostnega obeda, prirejenega njim na čast. „Bodem vsaj videl“, je rekel, „kako se bode stvar izšla!“

K obedu je bila vabljena kajpada tudi Slavica. A ni hotela iti, ker Viljenica ni šla. Sam nadknez ju je prišel pred obedom povabit in prosit, naj se vdeležita skupne pojedine. A Viljenica je trmasto-odločno odklonila vabilo in je ostala v svoji sobi; na njeno prošnjo in željo pa je ostala pri njej tudi Slavica, dasi jo je močno vleklo k slavnostnemu obedu — iz radovednosti seveda, kako bode tam. No, izvedela je tudi tako kmalu, kako je tam bilo.

Gotšalk je bil sicer že pred obedom, ko ga je Ordulf takoj po svojem dohodu v njegovi sobi obiskal, izjavil vojvodu, da drage volje dá svojo hčerko njegovemu sinu, vojvodiču Magnusu, za ženo.

Pa da bi imela vsa stvar svečano lice, je zasnubil vojvoda Ordulf Viljenico tudi pri obedu.

Vstal je med obedom pa izpregovoril, obrnjen proti Gotšalku:

„Hvala ti, svetli nadknez, za preljubzivi vzprejem! Radostnega srca smo pohiteli Saksonci v tvojo stolico, saj smo vedeli, da gremo v kraj, kjer je doma gostoljubnost. Pa naj ti vpričo tvojih velmož takoj povem, zakaj smo prišli sèm! Tvoja Visokost ima hčerko Viljenico, katere lepota in dobrotu sluje od Odre do Labe, od Vezere do morja Baltiškega. Jaz pa imam doraslega sina Magnusa, kateremu, lahko rečem, ni vrstnika v deželah nemških. Videl je ta moj sin hčerko tvojo lansko leto in

mu je prirastla k srcu. Pa me je sedaj proseč vprašal, ali bi jo smel zasnubiti. Jaz sem zadovoljen z njegovo izvolitvijo. Zato sem prišel sam v Ljubek vprašat tvojo Visokost: Ali hočeš dati svojo hčerko Viljenico mojemu sinu Magnusu — kot zastavo prijateljstva med Nemci in Sloveni?“

„Hvala ti, svetli vojvoda, za obisk!“ je odgovoril in odzdravil Gotšalk ginjeno-vesel. „Jaz sem in bodem vedno za prijateljstvo med Sloveni in sosedi Nemci. Zato mi ni nič ljubšega nego tvoja snubitev. Z velikim veseljem je napolnila moje miroljubno in spravoljubno srce. In iz globine tega srca, vedi, prihajajo besede, ki ti jih govorim: Srčno rad dam svojo hčer Viljenico tvojemu sinu — kot zastavo in poročstvo večnega prijateljstva med Sloveni in Nemci. Slovesno izjavljam: Dan njune zveze bode najlepši dan mojega življenja!“

In zazveneale so čaše in zagrmeli so Nemci: „Slava, slava, slava!“, da se je slišal žvenk in klik daleč naokrog.

Ko se je polegel šum, je vstal pa nemški duhovnik Eppo, ki je bil tudi povabljen k obedu, in je napil nadknezu: „Slava Gotšalku, svetlemu nadknezu bodriškemu! V duhu že naprej blagoslavljam to zvezo, ki bode cerkvi in narodu slovenskemu prinesla neprecenljivih koristi. Nova doba sreče in blagovitosti napoči s to zvezo Bodričem in vsem Polabcem. Bog živi nadkneza Gotšalka, ki je spoznal te koristi za svoj rod!“

„Bog ga živi!“ so vzkliknili Nemci, vstali s sedežev in bučno klicali: „Slava!“ Vstali so tudi navzoči slovenski starejšine in trkali s kozarci na Gotšalkovo zdravje.

Le Pluzon je obsedel in mirno sedel, dokler se ni polegel hrup. Potlej je pa vstal in dejal v slovenskem jeziku — Ordulf, Gotšalk in Eppo so prej govorili nemško —:

„Pravzaprav je možitev tvoje hčere nadknez, tvoja reč, ker ti si njen oče. Toda le-ta možitev je pomembna in lahko usodna za ves narod. Zato je pa treba pomisleka in treznega preudarka, preden se izvrši. Treba se je ozirati tudi na glas naroda. Narod pa ne bode za to možitev, dobro vem. Zato

ti svetujem kot bodriški boljar in svak tvoj: Ne prenašli se! Prekliči besedo! Nikar ne daj svoje hčere Nemcu! Le-ta možitev bi bila Nemcem lestva, po kateri bi nam vsem stopili na tilnik!“

„Črnogled si, Pluzon, in še kakšen drug priimek bi ti lahko dal, pa tukaj in sedaj ni umestno!“ mu je odgovoril Gotšalk bolj po tiho, očitno razjezen.

„Reci mi, kar hočeš“, je odvrnil Pluzon mirno. „Povedal sem ti to, ker mi je tako velela pamet in vest. Sicer pa — ali si že vprašal Viljenico, če je voljna vzeti Nemca?“

Pri imenu ‚Viljenica‘ je zdajci vitez Anlaf, ki je tudi prišel z vojvodo ‚snubit‘ in je razumel nekoliko slovenski, pa je očitno že malo preveč pil, šepnil svojim sosedom: „Saj res, tudi Viljenico treba vprašati! Zakaj pa ne pride knežnja sèm?“

Gotšalk je slišal te besede, malce zardel, pa pomignil knezoviču Budivoju, in mu tiho naročil, naj gre po Viljenico, da se vsaj za malo trenutkov pokaže gostom.

Budivoj je šel, a se vrnil brez knežnje. „Noče pa noče iti“, je šepnil nadknezu. Le-ta je jezno namršil obrvi, a se hitro premagal in dejal glasno: „Po nevesto knežnjo sem poslal, pa se je opravičila, da ne more, ker je slučajno nekoliko bolna . . .“

„Torej pijmo v pravem pomenu besede na njeno zdravje! Na zdravje bodoče naše vojvodinje!“ je rekel vitez Anlaf in trčil s sosedom. In zasmajali so se veselo in trčili radostno tudi ostali vitezi in pili na zdravje bodoče svoje vojvodinje . . . Seveda še na misel ni nikomur prišlo, da se bode Viljenica branila postati saksonska vojvodinja.

„Ko zazeleni pomlad, pridemo z ženom po nevesto!“ so rekli Saksonci odhajajoč dobre, židane volje . . .

„Varate se, bahači nemški, če mislite, da bode Viljenica katerikrat vašega Magnusa žena!“ je govorila knežnja s Slavico pri oknu stoječ, in za odhajajočimi Nemci gledajoč. „Viljenica nikoli ne bode njegova! Le pridite spomladi! Svobodno vam! Toda dobili ne bode mene, no kvečjemu udarce . . . Kaj si vse izmisli nemška buča! Jaz da bi vzela Nemca! Hahaha! Nikoli pa nikoli!“

„Pa ga bodeš!“ je zadonel od zadaj znan glas. Deklici sta se ozrli: nadknez je stal v sobi in razjezen gledal Viljenico. „Pa ga bodeš!“ je nadaljeval z razjarjenim glasom. „Neposlušna hči! Zakaj nisi hotela priti v obednico, vsaj za nekaj trenutkov. Če pridejo tako imenitni snubači v hišo, se pač spodobi, da se jim ne skrivaš kljubovalno!“

„Maram jaz za take snubače!“ je zasmehljivo posegla v besedo Viljenica.

„Pa jih jaz maram! Moja izrecna volja je, da vzameš saksonskega vojvodiča.“

„Jaz ga že ne vzamem. Saj sem ti rekla že prej, da ne!“

Gotšalk jo je nekaj časa srdito gledal, potlej pa dejal:

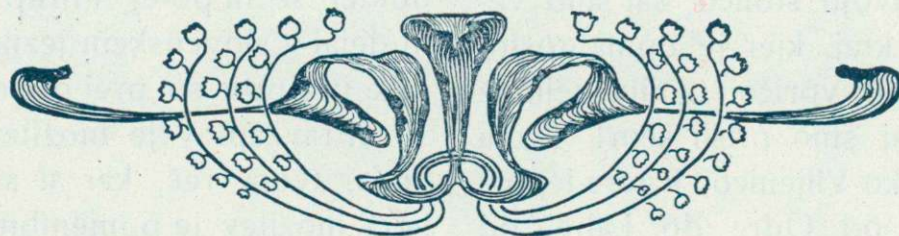
„Veliko trmo imaš. Pa pomagala ti ne bode nič. Taka bodeš še kot vitka trta, veš! Jaz te bodem že upognil, čakaj! Svojo glavo zastavim, da bodeš spomladi Magnusova žena.“

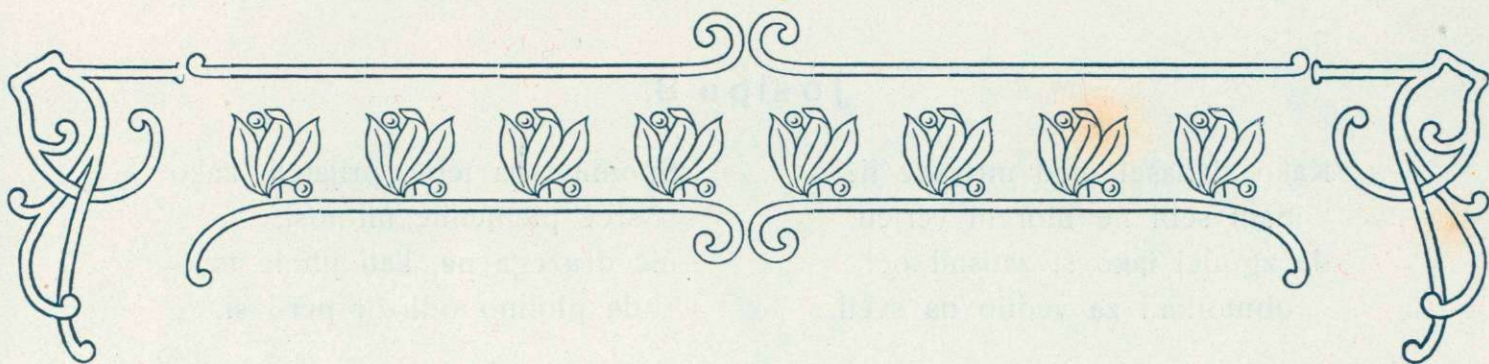
„Nikdar!“

„Bomo videli!“

„Bomo videli!“ — — —

(Konec.)

ANTON MEDVED:

BLAGOR MRTVIM ...

O četu.

Nocoj, ko pojemajo luči na grobih,
jesenske venejo zadnje cvetice,
dozdeva se mi, moj dragi oče,
da zopet oziram se v tvoje lice.

Nocoj, ko umirajo tožni zvonovi
s tresočim glasom, čimdalje tišim,
dozdeva se mi, moj dragi oče,
da zopet tvoje besede slišim.

Nocoj, ko stopam osamljen naproti
večernega vetra mehkim perutim,
dozdeva se mi, moj dragi oče,
da tvojo desnico na ramenih čutim.

In ti si umrl. Zakaj se povračaš?
Mar rad bi nazaj v okove telesa?
Ah, ne na zemljo, na zemljo tožno,
moj oče, tvoj duh se sêli v nebesa!

Julijani M.

Črnilnik svetli, ki zdaj vanj pomakam
pero nemirno, tvoj je dar,
takrat poklonjen mi, ko novomašnik
poljubil prvič sem oltar.

Tvoj sveti zános, žena plemenita,
kako mi je bodril duha,
tvoj blagoslov me spremljal je na potih,
da vnet sem delal za Boga,

da vnet sem se povsod spominjal tebe
in tvojih drážestnih otrok —
kar trešči vame žalostna novica,
da te pozval je k sebi Bog.

In zdaj ovijajo jesenske kite
tvoj hladni grobni spomenik,
in zdaj veljajo ti zamolkli vzdihji,
ne radosti otroške klik.

Naj danes položim, oblečen črno,
molitve zate na oltar:

Nikar na nebu ti me ne pozabi,
jaz ne pozabim te nikdar.

Josipu B.

Kako si zašel med mrtvece ti?
 Sam sebi ne morem verjeti,
 da zgodaj tako si zatisnil oči,
 obmolknil za vedno na sveti.

Na tvojem obrazu slutim smehljaj.
 Ta zemlja ti bila je tujka,
 saj ti si srečnejši, kot bil si kedaj,
 kar senči te vrba žalujka.

Spomine na tebe, prijatelj, kako
 srce plemenite mi nosi,
 nič drugega ne, kalí jih le to,
 da plodno odložil pero si.

Življenje brezmadežno, jasno ko dan,
 prineslo ti smrt je veselo,
 morda si se ločil zato le solzan,
 ker moral pustiti si delo.

A s svojimi deli delaš še zdaj,
 v njih nove zamisli nam stvariš.
 Uživaj pokojen zasluženi raj,
 na svidenje, blagi tovariš!

Franici K.

Po tebi se mi toži
 nocoj vse bolj kot drugi čas,
 po tebi, mladi roži,
 ki zgodaj te objel je mraz.

Kot cvet v jutranji rosi
 tako nerad, a brez moči
 uklone glavo kosi,
 nerada si umrla ti.

A svet te ni premotil
 za svojo omamljivo slast,
 tvoj duh te je napotil
 živeti le za Božjo čast.

Zdaj bivaš pač tam gori,
 kjer ni želja, kjer ni solza,
 med angelskimi zbori
 pred svitom samega Boga.

In vendar se mi toži
 vsebolj kot drugi čas nocoj
 po tebi, mladi roži,
 po tebi, vzorni angel moj!

P. BOHINJEC:

NEKAJ O GOTNEM BRDU.

ZGODOVINSKA ČRTICA.

Gotno brdo¹⁾, najstarejši trg na Kranjskem²⁾, se je raztezalo po ustnem izročilu³⁾ ob obeh bregovih reke Krke in je bilo zvezano s kamenitim mostom (na „Bregu“, kjer je sedaj brod). Sledovi tega mostu so še, pravi 1843 neimenovani pisatelj: Kadar je Krka plitva, se vidijo na dnu veliki izklesani marmornati kamni, kakršnih so že več izvlekli in porabili. Tudi še sedaj živa pripovedka govori o potopljeni ladji, ki so jo potopili z zvonovi in drugimi dragocenostmi vred za turških navalov.

Na otoku sredi mesta, petdeset korakov med seboj oddaljeni, sta bili cerkvi svetega Nikolaja, ki še sedaj stoji kot podružnica škocijanska, in sv. Katarine, ki so jo l. 1809. podrli in iz njenih ostankov sezidali neko hišo v Št. Jerneju. Neimenovani pisec govori tudi o mestnem vodnjaku, ki se je 1843 še videl, globok in iz masivnega kamnja, stoječ sredi polja, nekaj lučajev od cerkve sv. Nikolaja in je kazal visoko starost, najbrže še iz rimskih časov. Blizo vasi Dobrave, na ravni pusti, so izkopali več ka-

¹⁾ Prvikrat čitamo ime Gotno brdo (Guotenberch, Guotenberd, Gutenwerde, tudi samo Werde) v listini iz l. 1251. (Zahn, Cod. fris. št. 191). Ime je najbrže staroslovenske korenike, kar dokazujejo različne pisave in jezikoslovje. Beseda „got“ je staroslovenski *готъ* = most iz protja (primeri Gotna vas, P. Ladislav, „Slov. Glasnik“ 1865). Gotovo so bile pri sedanjem Brodu pri Krki še stavbe na koleh, bil je tudi kanal (= starosl. *готъ*), ker je bil nekdanj otok sredi Krke ob Brodu na Dobravi in je Krka ubirala drugo strugo, dokler ni ubrala tok po kanalu, staro strugo, katere sledi so še zdaj, pa opustila. Odtod tudi cerkev sv. Nikolaja na Otoku. Beseda „brdo“ je docela primerna legi nekdanjega mesta ali trga ob bregovih Krke, in dokazuje to tudi pisava „Werde“ v starih listinah.

²⁾ Orožen: Vojvodina Kranjska, str. 64.

³⁾ „Illyr. Blatt“, 1843, št. 31.

menitih krst. V nekaterih krstah so bile male lončene šare, stare vozne oprave, tudi novci; najbrže je bilo na tem mestu pokopališče. Severno od Dobrave je neki kmet našel 4 *cm* dolg, okrogel kos zlata in več v papir zavitih novcev. Njegov sosed je našel nepokvarjeno zlato verižico iz finega zlata s štiriindvajsetimi členi, umetno izdelano. 27. julija 1819 je našel neki kmet pri Dobravi novce finega zlata, 65 *g* teže, s podobo cesarja Avgusta in božanstva z lavorjem in palmo in napisom: Victoria Aug. G. — L. 1814. so izkopali globoko v zemlji, zahodno od Dobrave, kamenitega leva, prežečega, 15 *cm* v dolgosti. V Škocijanu, v rojstni hiši dr. Ignacija Knobleharja, misijonarja, sta tudi dva taka leva v zid vdelana, in sta bila izkopana pri Stari vasi. — Sploh se je še marsikaj našlo, pa se ni nikdo dosti zmenil v prejšnjih časih za take stare izkopine. Niso imeli pač zmisla zanje.

Že iz doslej popisanih črtic spoznamo, da trg Gotno brdo sega do rimskih časov. Saj velja bližnja Šmarjeta poleg Vač kot najbogatejši kraj za izkopine prazgodovinskih selišč, gradišč in grobov.¹⁾ Tudi župnik Ivan Gaber 1821 omeni v svojem kratkem opisu škocijanske fare, da so morale bližnje vasi, kakor Dobrova, Dobruška vas, biti nekdanj znamenite, ker se najdejo tam od časa do časa rimski denarji, kamenite krste in druge posebnosti.

Iz stare Emone je šla rimska cesta na Siscijo, in sicer na Zatičino, Trebno, odtod proti jugovzhodu do Krke pri Rudolfovem. Postaja „Crucio“ je stala šestnajst rimskih milj (= 24 *km*) oddaljena od Latovika (Trebno), torej v bližini Gotnega brda. Profesor Franc

¹⁾ „Letop. Mat. Slov.“, 1889; Volčič: Zgodovina šmarješke fare, str. 18.

Kos¹⁾ piše, da je morala biti ta postaja nekoliko naprej od Št. Petra, torej v bližini Gotnega brda. Od postaje „Crucio“ je šla cesta proti severovzhodu do mesta Neviodunuma (Krško). — In P. Hicinger²⁾ piše: Postaja „Crucio“ v okolici škocijanski, kjer se nahajajo ne daleč od vasi Dobrova (Gotno brdo) še sledi stare rimske ceste. Ravno tako piše H. Freyer³⁾: Pri Dobruški vasi in Dobravi, na planem, na levo od pota, se opažajo razločno sledi rimske ceste.

Dobro se je poznala stara rimska cesta med Dobravo in Dobruško vasjo, piše zopet Hicinger⁴⁾. Pri Škocijanu se je našel star rimski denar, pri Klevevžu stari zid iz opeke. Od ondod blizu Mokronoga so se našli rimski mrtvaški lonci, solzne steklenice in razni novci, tudi stari rudniki. L. 1845. se je našel antičen barbarski novček⁵⁾. Pri Škocijanu so izkopalili rimski miljniki s tem-le napisom:

*E. M. AV. . . I. . . S PIVS. . . VIAS.
ET. . . O. . . CONRUIT. . . IVERUNT.*⁶⁾

Trg Gotno brdo je moral biti torej znamenit za rimske dobe. Nič manj znamenit ni bil v srednjem veku.

„Carniola“ in „Creina marcha“ — ti dve imeni označujeta upravni okraj Kranjske v zgodnjem srednjem veku⁷⁾. Gotno brdo je bilo središče ali stolica Kranjske ali Slovenske marke. Ker je 14. junija l. 811. cesar Karol Veliki končal prepir med oglejskim očakom Maksencijem in solnograškim škofom Arnom, postavivši Drajo za mejo med obema cerkvenima pokrajinama, je Gotno brdo z okolico pripadalo oglejskemu patriarhatu. Predstojnik Bavarske in Mark, Henrik Prepirljivec, pa se je uprl 978 zoper svojega

cesarja Otona II. „Ker nam brezbožni uporniki ne dadé mirú v časnem življenju“, je tožil cesar, „tedaj upamo s podelitvijo njihovih posestev cerkvi si zagotoviti po priprošnji svetnikov vsaj večni mir.“¹⁾ Cesar Oton II. je tedaj podaril briksenškemu škofu Bled in okolico, brižinskim pa Loko in kraje okrog Vinjega vrha (15. julija 1074, Uuinperch)²⁾. Loka in Gotno brdo sta bili prvi in najimenitnejši naselbini³⁾. Okolica Gotnega brda je štela 28 vasi in vse so se šteje pod županijo (officium) Zagrad. Te vasi so bile: Zagrad, Klenovik, Krsin vrh (Chrazne), Laknic, Velike in Male Poljane, Brezje (Wrez)⁴⁾, Draga⁵⁾, Stari grad (Altenburch)⁶⁾, Nemška vas (Paiersdorf), Breg⁷⁾, Struga⁸⁾, Breznik (Wresnich)⁹⁾, Gaberje (Gauri)¹⁰⁾, in druga posestva, pristavi listina iz 15. jun. 1251, vsa spadajoča pod imenovani trg (Gotno brdo) in pod goro Vinji vrh¹¹⁾.

Trg Gotno brdo so imeli tedaj brižinski škofje. Dali so ga v fevd mejnemu grofu istrskemu, Henriku; l. 1229. ga je dal škof Gerard Leopoldu VI., vojvodu avstrijskemu, po njegovi smrti njegovemu sinu, vojvodu Frideriku II. Ko je ta umrl (1246), polastil se je teh posestev¹²⁾ po krivici Bernhard, vojvoda koroški in kranjski. Njegov sin, Ulrik III., je krivico spoznal in vsa posestva vrnil brižinskemu škofu 15. junija 1251.

V cerkvenem obziru je vsa Kranjska spadala takrat pod Oglej¹³⁾, brižinski škofje pa so imeli posvetno oblast. Trg Gotno brdo, prva posest avstrijskih vojvodov¹⁴⁾,

¹⁾ Mell: Entwicklung Krains, str. 13.

²⁾ Šumi: Archiv für Heimatkunde, str. 60., 61.

³⁾ Zahn: Codex frising. št. 191. bavar. državnega arhiva f. 65; „Mittheilungen“ 1862.

⁴⁾ Brezje v raški fari. — ⁵⁾ V belocerkovski Draga. — ⁶⁾ V Št. Peterski grad. — ⁷⁾ Breg pri Dobrovi. — ⁸⁾ Struga grad. — ⁹⁾ Brvonice? (Mell.) — ¹⁰⁾ Pri Brusnicah. (Mell, 90 str.) Vse druge našete vasi so v sedanji škocijanski fari.

¹¹⁾ Zahn: Liber praedialis in Marchia, Codex frising. št. 241 in 191., „Mittheilungen“, 1862, str. 67.

¹²⁾ Forum Guttenwerde et montem, qui Weinperch dicitur, et universas villas, in Marchia sitas: Zagrat etc. (Zahn, Cod. fris. I., str. 155.).

¹³⁾ Šumi: Archiv für Heimatkunde, I., str. 232.

¹⁴⁾ Dimitz: Gesch. Krains I., str. 167., 173.

¹⁾ Fr. Kos: Letopis Matice Slov., 1897, stran 16. in 17. (Tabula Pentingeriana). Dimitz: Geschichte Krains, str. 63.; Volčič: Zgod. šmarješke fare, str. 33.

²⁾ Hicinger: „Mittheilungen“, 1851, str. 7.

³⁾ „Mittheilungen“, 1851.

⁴⁾ Hicinger: „Novice“, 1855.

⁵⁾ „Mittheilungen“, 1854.

⁶⁾ „Novice“, 1855.

⁷⁾ Dr. Anton Mell: Entwicklung Krains, 1888, str. 9.

je imel pod brižinskimi škofi svojo sodno oblast. L. 1251. je postal trg. L. 1254. je bil za sodnika Gebhard, 1267 pa Vzold. Brižinski podaniki so bili Slovenci in Nemci (Bavarci in Karantanci). V Slovenski marki je bilo največ Slovencev¹⁾; bili so koloni, le Karantanci so smeli tudi prodajati svojo zemljo.

Že očak Abraham²⁾ za cesarja Otona II. je osobito skrbel za vero in krščansko omiko med Slovenci. Vendar pravi nemški zgodopisec³⁾: „Ne samo, da je bila s svojo zvezo z nemškim cesarstvom Kranjska ozko združena z nemško kulturo, ampak Kranjska marka se je imela pred vsem Nemški kulturi zahvaliti za kulturni razvoj; kulturonosci so bili nemški škofje, nemški plemiči in podaniki, ki so prišli z njimi v deželo.“

Trije plemiči so podarili oglejskemu očaku in njegovi cerkvi posestva v kraju Stična z namenom, da se tam napravi samostan. Ustanovno pismo iz l. 1136. navaja med drugimi seli tudi Hrastovlje (pri Mokronogu), in to so Hrastulje, vas pri Škocijanu. Torej že takrat se je začela oblast stiških opatov širiti tudi okrog Gotnega brda. Stiški kronist Pucelj⁴⁾ piše, da je bila pri cerkvi sv. Nikolaja na Otoku, t. j. v trgu Gotnem brdu, poprej farna cerkev, pozneje (po letu 1491.) pa je prešel „jus parochiale“ v Škocijan. Tudi v netiskani listini⁵⁾ iz l. 1220. najdemo župnika Berhtolda iz Gotnega brda, in netiskana listina istega leta⁶⁾ govori o večnih mašah v Gotnem brdu. — L. 1426. je duhovnik Nikolaj v Gotnem brdu podaril travnik blizu mesta (civitas) Gotnega brda, danes razrušenega in s prstjo zravnane⁷⁾. Trg ali mesto Gotno brdo je bilo torej do cela razdejano. Pa kdaj?

1) Zahn: „Mittheilungen“, 1861.

2) Glej Kopitar: „Glagolita Clozianus“, v katerem se čita njegov rokopis, obsegajoč slovenske molitve in opomine na ljudstvo.

3) Mell: „Entwicklung Krains“, str. 15.

4) Pucelj: „Kronika“, str. 89.

5) „Zapiski“ Ant. Koblarja.

6) Listina v „Rudolfinumu“.

7) Pucelj: „Kronika“, str. 78.

P. Hicinger¹⁾ piše: „Nekdaj je bil ta kraj znamenit trg; očak Gregor oglejski je ustanovil 1257 posebno sodno oblast (judicium provinciale). Vsled ulomov, najbrže Ogrov, je trg propadal, 1414 ga je župnik Belocerkovski, Viljem Kozjaški, zopet povzdignil, a Turki so trg spet opustošili (1469).“

Valvasor²⁾ pove tako: Pravijo, da je bila cerkev sv. Tomaža (zdaj podružnica škocijanska) nekdanj vikariat, ker je bila takrat fara pri cerkvi sv. Nikolaja na Otoku, kjer je stalo, kakor pravijo, tudi mesto, z imenom Gotno brdo (Gutenwerth), pa ga je že divji Atila razrušil; zato je samo odmev, in ni prave vednosti dandanes, kje je mesto stalo, le da se časih pri oranju naleti na opeko.

Najbolj jasno, dasi ne tolikanj zanesljivo, piše spet kronist Pucelj³⁾: „L. 1414. je gospod Viljem Kozjaški (de Kosiak), arhidiakon slovenske marke (Windorum vel Marchae Slavoniae), župnik Bele cerkve sv. Andreja,⁴⁾ mesto (civitem) Gotno brdo, spadajoče nekaj let sem pod brižinskega škofa Hermana, popravil in v boljši stan postavil, dasi za malo časa, ker je bilo namreč to mesto razrušeno, s prstjo zravnano (soloque aequata) in na njegovem mestu se vidijo zdaj vasi (pagi) Hrvaški brod (Hrovia portus), Drama in Otok, med podružnicama svetega Nikolaja in sv. Katarine, kot ljudstvo (in plebe) sv. Kancijana pri reki Krki.“

V XIV. veku so Ogrji res napadali Slovensko marko v kostanjeviški okolici⁵⁾, in zato je povse zanesljivo, da so Ogrji trg ali mesto Gotno brdo razrušili, kakor piše Valvasor. Viljem Kozjaški, arhidiakon slovenske marke, ga je spet povzdignil, a za malo časa, zakaj leta 1469. so Turki prihruli na petek pred sv. Janezom Krstnikom proti Kostanjevici in Št. Jerneju. Nedeljo potem

1) „Mittheilungen des hist. Ver. für Krain“, 1862, str. 68.

2) Valvasor, VIII knj., 728.

3) „Kronika“, str. 74.

4) Najstarejša fara na Kranjskem (1074), pol ure od Gotnega brda.

5) Mell: „Entwicklung Krains“, str. 87.

so oplenili (gebuner?) Gotno brdo (Guetn werd) in šli odtod proti Samoboru domov.¹⁾

L. 1491. so se Turki utaborili pri Beli cerkvi in so ropali po Št. Jernejski okolici in opustošili poleg drugih vasij tudi Otok, torej Gotno brdo.²⁾

Tudi l. 1526. so bili Turki še v Št. Jernejski okolici. Tako so torej ta stari trg Gotno brdo do cela razdejali in prebivavci so na razvalinah postavljali nove domove; nastale so vasi, ki še sedaj stojé, in ime Dobrava, s katerim se sloveni Gotno brdo (Gutenwert), izvira šele iz XVI veka; vsaj v matrikah od l. 1640. dalje se nahaja to ime, v tem, ko v starejših listinah ni najti tega imena; zakaj vse listine nosijo ime Gotno brdo.

Ko je bila 8. marca 1787. goriška nadškofija za papeža Pija VI. zatrta in ljubljanska škofija povzdignena v nadškofijo³⁾, čitamo,

¹⁾ Listina v „Mittheilungen“. Glej Orožen: Vojvodina Kranjska, str. 64.

²⁾ Parapat: „Letopis Matice Slovenske“, str. 92. Fr. Levec: „Jahresbericht der Oberrealschule“ 1890/91, str. 54.

³⁾ „Zgod. zbornik.“

da je pod stiški dekanat spadala cerkev sv. Kancijana m. v Gotnem brdu s Hrvaškim brodom — in cerkev sv. Jakoba apost. na Telčah.

Hrvaški brod je zdaj vas, in še pred petimi leti je stal ondi ob Krki gradič, ki je ob potresu (1894) dobil znatne razpoke in ga je sedanji lastnik baron Lenkh podrl do tal. Ta gradič se je imenoval „Gutenwert“, slovensko pa „Hrvaški brod“. Kakih 300 let (od leta 1319.) ga je imela v lasti rodbina Bernek (Wernegg), kakor tudi grad na Raki. Pozneje so ga posedali Hohenwarti (do začetka XVII. veka); 1689¹⁾ je bil posestnik pl. Ivan Heruward Čeček, pozneje Hallerstein, v tem stoletju so ga imeli Auerspergi, 1860 ga je turjaška hči, Luiza vdova Cavaiani, prodala sedanjemu lastniku plemenu temu Lenkhu.

Stari in znameniti trg Gotno brdo živi torej še le v ljudski govorici, v podzemeljskih izkopinah, in ime njegovo nosi le še nemški „St. Cantian bei Gutenwerth“, ali slovenski: Škocijan pri Dobrovah.

¹⁾ „Valvasor“, XI, 248.

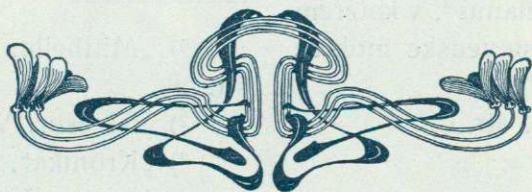
SORIN:

OVENELA JE POLJANA ...

Ovenela je poljana ...

Solnca žar je ne obseva,
dan za dnevom bolj medleva,
v večno meglo zakopava.

Prišla je jesenska doba,
vse potihnilo je petje,
ovenelo mlado cvetje,
vabi nas tišina groba ...

FR. S. FINŽGAR:

MOJA DUŠA VASUJE...

VIII.

Na prodaj.

5.

Žane je zjutraj vstal precej kasno. Bilo je prvega avgusta. Zunaj je ležala globoka rosa po vrteh, ki so jo pili s hlastnimi požirki, da se okrepčajo za vroč poletni dan. Dvigale so se rože, odpirale čaše cvetja, da ne bi zamudile ure, ko jim je bilo dano, da se skopljejo in umijejo ter pokrepé za poletni dan, ki jim bo trosil izpod neba žgočih žarkov in čez ograjo pouličnega prahu.

Žane je vstal. V njegovem srcu ni bilo rose, v njegovi duši so bile trudne misli, kakor zvene le rože. Poloblečen je šel k pisalni mizi, nad njo odtrgal list stenskega koledarja: debela številka 1 se je prikazala. Žane se je je ustrašil. Prvega! Na mizi polno dela: grmada kupčijskih pisem, nedokončani računi, zapričeta bilanca za mesec julij — vse je gledalo vanj z velikimi očmi, ki so klicale: Delo, delo, delo! Žane je čutil, kako ga tira k mizi dolžnost, poklic; jasno mu je bilo, da je pretekli mesec mnogo ur zapravil; kes se je dvigal, v njem se je porajala moč, ki ga je silila, da kar sede in se loti nujnega posla. Hitro se je umil. Voda mu je bila pregorka. Šel je na hodnik in natočil druge. V rokah je čutil, kako trudna, kako vroča je njegova glava.

Sedel je k delu. Prelistal je najnujnejše stvari ter jih položil predse, da drugo za drugo hitro reši. Delal je komaj eno uro. Toda že je začutil silno utrujenost. Posel mu ni šel od rok; v njem je vstajala neka grozna zdvojenost, misli so begale po glavi, v prstih je čutil nemir — moral je odložiti pero in nervozno je hodil po sobi!

Iskal je miru. Ni ga bilo. Po umu so mu bučale grde misli; snočni večer se je

oglasil z vsem hrupom. Zdelo se mu je, da vonja tisti vzduh, kjer je pred nekoliko urami še peval s prijatelji in polijal vino, kjer se je smejalo z divjim grohotom besedam in stvarim, ki zbežé pred belim dnevom, ki iščejo polmračnih sob, polnočnih ur, ki prihajajo iz kipečih kozarcev in se zasesajo v človeško meso ter palijo in žgó v njem vulkane strasti, ki vse umažejo, česar se dotaknejo, vsakega zastrupé, kdor se pobrati z njimi.

In danes so že odplule — kot fantazmi — in poskrile so se, kakor bi se zavlekle v črne luknje pred jasnim solncem, katerega ne trpé. In Žane v svoji sobi — in njegovi tovariši — bogvekje po mestu razkropljeni — vsi želijo, da bi snočnega večera ne bilo; lažejo si, da so bile sanje, utajiti si ga hočejo. Ne morejo! Prilepil se je na njih pete, kakor umazana ilovica, ovil je njih dušo z bičem, kronal je njih srce s trnjem in v njem zapustil sledove, kakor vihar na poljani. Vse nerodno, vse razmetano in razmešano. Segel je na ustnice — bile so suhe. Zabrisal se je na njih iskreni smeh in začrtani sta bili v njih dve bridki izmučeni potezi, kakor dva madeža, črna in neizbrisna. Snočna strast je izsesala jasni ogenj iz oči, obsenčila jih s temno zaveso, strah je ugnala vanje, da so bile nemirne, da so plaho gledale v tla in se bale srečati čistih ognjev.

Žane je bil zle volje. Obstal je zopet ob mizi, delo mu je očitalo krivdo; jezen se je udaril ob čelo, segel po konjaku in strastno izpil nekaj čašic, potem pa zopet sedel in pričel delati.

Pijača ga je vsaj na videz umirila in mu dala moči, da je hitreje teklo nekaj časa pero in so se misli urejale in poglobljale v pisma. Ali vroče mu je bilo! Ozrl se je proti oknu in zapazil, da je zaprto. Hitro je odpahnil okno na stežaj. Še je bilo nekaj

jutranjega, svežega vzduha. Dobro mu je del čisti zrak in zopet se je vrnil k mizi.

Sredi začete številke mu je zastalo pero. Iz sosedovega vrta je zadonel čist in jasen smeh, kot bi zapeli srebrni kraguljčki.

„Vanda!“

Žane je odložil pero, naslonil se na stol in se globoko zamislil. Srce se mu je razburilo, po njem je vse drhtelo, in zopet pa zopet je priplul skozi okno Vandin smeh.

Pred kratkim, ko je hodil po sobi in je ječalo njegovo srce v bridkem kesu, je še proklinjal vse ženske, budil stud in zaničevanje do njih, proklel Vando hinavko, ki gre v cerkev, se vrača iz nje potuhnjeno, ga sreča in mu komaj odzdravi, samo da ga bolj draži, bolj mika in prelestneje zapeljuje. Sedaj je pa samo ta čisti glas, ta otroški smeh iz mirne duše, samo ta je zadostoval, da je odločno ugovarjal svoji lastni sodbi. Žane se je pokesal in v duhu je bil na kolenih pred Vando ter je prosil odpuščanja, da jo je sodil tako nizko, tako zločesto.

Kaj bi dal, da bi se mogel on tako zasmejati! . . . In spomnil se je dni — pred malo leti — ko se je on tudi smejal; ko se je veselil jutra, želel solnca in rož, ko je vstajal vsak dan čilejši, vsak dan mlajši. In sedaj ni več teh dni. Koliko jutrov se je ustrašil samega sebe, kolikokrat se je gabil samemu sebi, poslušal očitke probujene vesti, sklepal in prisegal, da se vrne iz močvirja na trdno belo cesto. Toda vselej je prišla noč, ugasnilo je solnce, zažareli so ognji strasti, prilil jim je vina, poiskal tovarišev — in vnovič je padal in se pogrezal v blato. Drugo jutro je pa vnovič zdvajal ob svoji volji, zdvajal ob svoji moči. Počasi se je privadil blatju, ugodna mu je bila nesnaga in brodil je po lužah z neko slastjo, brez studa.

In vendar se ni še pogreznil čez glavo. Do vratu je tičal v močvirju. In danes je ta smeh, ta neizmerni kontrast dveh src in dveh duš vplival nanj mogočno. V njem se je zgenilo nekaj dobrega. Čutil je, da prihaja od nekod, iz daljnih krajev, da prihaja

polagoma in vzdržno, kakor iz puščave, iz tiste zavržene pustinje, kamor je proginal in proginal dan za dnem — vero v krepost. Dà, vera v krepost, v močno voljo, vera v zmage, je prihajala k njemu; plula je na zvokih Vandinega smeha, vedno bliže in bliže: cinizem je bežal, nerad, z uporom. In prihajala je ta vera v krepost vedno bliže in bliže; Žanetu se je vžigalo v srcu tiho hrepenenje po tisti zapravljeni veri, njegovo srce se je odpiralo in koprnelo . . .

Prišla je vanje vera v žensko krepost, prišla je v podobi Vande same, in tam je vpihala pod kupom pepela, kjer so gorele divje, grde strasti, še tlečo iskro in živo, sicer boječe, je prodrl skozi pogorišče gorak plamen ljubezni.

Žane tega čuvstva tako ni še nikoli spoznal. Ljubezen, močna, pa ne divja, ljubezen gorkega ognja, ki pa ni razdeval in požival, ki je grel in zidal, ta ljubezen je vstala v njegovem srcu.

Vrnil se je v one večere, med tiste ure, ko je sedel ob Vandini. Sedel je ob njej umazan, strasten, bil je hinavec, iskal je sebe, nje in njene sreče ni iskal. Vendar se je vračal od nje srečen, vračal se je kakor iz templja boginje, kjer se je vselej očistil nekaj peg, kjer se je nasrkal skrivnostnega vonja, ki ga je veselil drugo jutro, ki mu je bil sladak. In sedaj mu je očitalo spoznanje grozni greh, ko je hodil k temu svetišču kot morilec z dinamitom, da ga trešči v ta sveti tempelj ter poruši v njem, vse kar je svetega, krepostnega.

„Ne, nikdar! Vanda, jaz te ljubim, ljubim!“ Ustrašil se je, ko so se vrata odprla in je prišla mama k njemu.

„Žane, dva moža sta v prodajalni in prašata, zakaj nista prejela naročenega blaga. Ali se je pismo izgubilo? Morda si pa ti . . .“

Materino oko je zapazilo na sinovem licu nemir in zadrego. Prepričana je bila, da leži pismo na njegovi mizi še neodprto. Svarila bi ga, a ni upala. Samo njene rosne oči so bile glasni klicar.

„Gotovo se je izgubilo; ta vražja pošta! Sam grem do njiju in ju potolažim.“

Sin je šel mimo matere in vpri pogled v tla. Vedel je dobro, kako dalekozorne so materinske oči, zato se jih je bal in ni upal pogledati vanje.

V prodajalni je govoril kupcema na srce, jezil se na pošto, ukazal jima natehtati in zaračunal vsakemu vinar ceneje, da bi ju potolažil. Zakaj moža sta trdila, da ni mogoče, da bi se bilo pismo izgubilo, in trdila, da gresta poslej drugam, kjer dobé vsako pismo . . .

Žane se je vrnil v svojo pisarno, pogledal po pismih in kmalu dobil dotični list in z njim še par drugih — same naročitve — vse še zapečatenе.

— Torej srce in dušo mi je že ubilo to življenje, a sedaj mi bo pa razdejaló še hišo . . . Ne, dovolj je! Nazaj na belo cesto, in z mano bo hodila — Vanda!

6.

Štiri dni je presedel Žane ob pisalni mizi. Delal je v pozno noč in zjutraj je vstajal ob zori. Ko se je pošteno lotil, mu je šlo delo spretno izpod rok; a uvidel je, kako zelo je trgovske posle zanemaril. Bil je dosti bistrega duha, da mu je bilo jasno, kam pride, ako bo trgovino zanemarjal.

Štiri dni se ni genil iz hiše.

Ko je po kosilu počival, tedaj so pa misli vasovale pri Vandí. Vleklo ga je z vedno večjo silo do nje; k oknu je hodil, da bi jo videl. Če se je pa prikazala na vrtu, se je hitro skríl za gardino. Sklenil je, da se popolnoma umiri in potem stopi pred njo z resno in pošteno besedo.

„Ekstra-soba“ pri Vandí je bila med tem časom slabeje obiskana. Prihajalo je nekaj gostov, a se niso dolgo mudili. Imeli so svoje pomenke, in Vanda je čutila čedalje bolj, kako silno je pravzaprav ponižana, ko sedi v kotu in čaka, kdaj bo ta ali oni naročil zopet pijače. Njene iluzije o lepih in duhovitih družbah so se razblinile. Njeno srce je začutilo kakor še nikoli silno zapuščenost. Ob takih trenutkih je slonela pri oknu in v njenih prsih se je dvigalo hrepenje po tistih očeh, katerih se je bala, radi

katerih je skesano molila v kapelici pred sliko Madone. Čutila je dobro, da se je v njej nekaj zgodilo, neki prevrat, da ji iz srca nekaj pronica z mogočno rastjo, česar doslej še ni poznala.

Dà, dekliško srce! Saj je vsako enako. Pod rahlo gredo je spalo lepo zlato zrno. Vsega je imelo dovolj: dovolj vlage — vroče srčne krvi, dovolj življenske sile v sebi, dovolj prostora v srcu. Samo nečesa je še nedostajalo. Samo solnca. Gorkih solnčnih žarkov je bilo treba vsuti na to gredico, gorkih in jasnih, ki bi prodrli skozi zrahljano prst srca, potrkali tam na zlato zrno in to bi se zbudilo, bi začelo kaliti, boječe bi pogledalo na površje in skoro ozelenelo ter hitro rastlo in širilo liste, tvorilo stebelce in kar čez noč bi razpočilo popje in bi se pokazali prvi rdeči listi mladega dehtečega cveta.

In prišlo je solnce. Morda marčevo, tisto prelestno, zapeljivo, po katerem hrepeni celo zimo skrita kal. Pokliče to solnce koprneče zrno, da vzklije, vzcvete — in tedaj se tako rado solnce skrije, mrazovi pridejo, in prezgodnji cvet leže v grob.

Prišlo je solnce za Vando. Žanetove oči so prodrle v tihe lehe njenega srca. Kléno, zlato zrno ljubezni je tam počivalo in ne bi se genilo morda še dve, tri zime in ostalo bi krepkejše, plodnejše.

Tako pa je prišlo kar ponevedoma. Njegove oči so trkale zapeljivo na zaprto ljubav, trkale so mesec dni, prodirale čedalje globlje in globlje, dokler se ni vzbudila ljubezen in pognala nežno, čisto kal.

Vanda je hodila poslej zopet slednji dan v temno kapelico. Pred kratkim je molila, da bi bila srečna v šoli, da bi ji uspela naloga, molila je za mater, večkrat molila nekako iz navade, iz neke potrebe, da gre povasovat v kapelico, kakor otrok pribeži k materi brez vzroka, oklene se njenega krila, pogleda ji v oko in zopet beži vesel na igrišče. Sedaj je hodila Vanda z boječimi koraki; nosila je seboj težko srce. Sama sebi se je dozdevala, da se je silno postarala, zmodrila. V kapelici se je čisto za-

gledala v oltar; njene ustnice so bile kakor okamenele. Le iz srca je puhtelo nekaj iskrenega kvišku, plapolalo je z lučkami vred, iztegalo nevidne roke in prosilo, naj doseže neki cilj, katerega si ni bila prav v svesti. Prosila je vselej za Žaneta. Pa vselej se je ustrašila te molitve. Skoro grešna se ji je zdela. In zato je skrbno molila samo za to, da bi bil priden, da bi bil dober in srečen... Odkar nista občevala, je ustvarila njena domišljija iz Žaneta vzor. Sama se je vračala očiščena iz svetišča, z njeno čistostjo je odsevala slika Žanetova v čarobni luči. Nič napak, nobenih dvoumnih besedi, nič zlobnega ni bilo več na Žanetu. V tihi noči je sanjala o njem, kako mu trga rože, kako ji on pripoveduje lepe stvari, kako mu streže, ker ga boli glava. Njeno deviško srce je zaljubilo to ustvarjeno sliko svojelastne razvnete domišljije, zaljubilo jo je z mogočnim in čistim plamenom...

7.

Težka sopara je tiščala na mesto. Po cestah so konji bredli prah. Ljudi ni bilo skoro nič na ulici. Še tisti, kateri so imeli opravka in so morali na vzduh, so hodili leno, z razpetimi solnčniki in razoglati s potnim čelom. Vandina mama je v ohlapni bluzi sedela za mizo in dremala. Muhe so brenčale pod stropom, v tolpah sedale po mizi in srkale kapljice, ki so se sušile tintam od razlite pijače.

Nekoliko prihuljeno, prav tihotapski pride v sobo krojačka. Njene majhne oči so bliskoma pregledale vsak kotiček v veži in sobi. Ko je videla, da je brez skrbi, je sedla prav tikoma gostilničarke in jo zbudila s komolcem.

„Mica, kako je?“

„Zadušila bi se kmalu, taka žiga je. Pa — uh —“

„Kako je, to mi povej?“

Mežiknila je in pokazala na trgovca sosedu in na duri Vandine sobe.

„Kaj vem? S takim otrokom ni nič. Gosti so redki, ker se ne zna vesti. Danes sem jo že do dobra oštela.“

„E, drugi naj bodo, kjer jim drago. Žaneta se drži!“

„Prav tega ni bilo že teden dni. Ne bo nič!“

„Oh, Mica, škoda, da imaš oči in ušesa! Jaz pa vse drugače vem. Koliko ti imam povedati!“

Mica se je oživila, njene oči so se razširile, premaknila se je ob mizi in radoželjno gledala v krojačko.

„Viš, danes...“

„Čakaj, kako sem pozabila! En kozarček, jeli?“

„Mica nikar, saj nisem potrebna!“

Krojačka se je branila, pa Mica je le hacala — z litrom po vina. Ko je izginila v klet, se je zasvetilo lice krojački in polslišno je rekla:

„Le prinesi ga, le! Misliš, da bom zastonj pošte prenašala za tvojo punco. Uh, kako pa!“

„Viš, danes dopoldne sem šla po eno cikorjo, ker sem videla, da je Žane v prodajalnici. Saj je bilo več ljudi, zato sem čakala, da je bil Žane prost in da je moral on postreči. Ko mi je dajal cikorjo, sem ga pogledala naravnost v oči in ga tiho poprašala: kako je bilo zadnjič pri ‚beli lisici‘.“

Ali so ga izpreletavale barve!

Koga, kako? kje? tako je nekaj balandral. Pa sem mu hitro zaprla sapo, ko sem ime novala par prav posebno nedolžnih babnic. Le čak me, Žane, sem rekla, jaz bom pa vse Vandini povedala!

Povem ti, da nisem mislila, da je tako neumen! Celo pest bonbonov je pograbil iz škatle in mi jih porinil v cekarček: „Kati, tiho bodite!“

Rdeč je bil pa naenkrat kakor ogenj in kar iz rok mu je vse letelo, tako je bil neroden.

Nato sem odšla s cikorjo in bonboni — pa nad staro, nad mater.

Ne zamerite, sem rekla, če Vas pobaram, kdaj boste ravnali svatbo!

Ta me je začujeno gledala.

I, no, saj celo predmestje sv. Pavla govori — še farovška Katerca —, da vaš Žane Vando vzame!

Vando! Prvič slišim! Ah, veste, Kati, naj jo le! Sicer je sila mlado dekle, a je pridno in hišico bo imelo. Toda naj bo katerasibodi, da se le oženi. Mene fant silno skrbi. Ta peklenska družba in ponočevanje ga bo gotovo pripravila ob vse. — Torej zares menite, da Vando!

Nič ne menim, saj vem. Tako sta drug za drugo, kakor ustvarjena. Boljše pa tudi ne dobi, tako Vam povem. Poštena kakor zlata vaga, pridna kot mravlja, lepa pa tudi kot svetnica v tronu. Pa nikar ne zamerite, z Bogom!

Stara je še za mano stopila in mi naročala, naj ji le še kaj povem, pa da ne bo zastoj. Cel štok sladkorja mi je obljubila, kaj, Mica? Cel štok, premisli!“

Mici je lice žarelo. Bila je v skrbi samo za Žaneta. Vanda bi morala ubogati; nje še ne bi prašala ne.

„Povem ti pa tudi, če ti ne vidiš in ne veš, da je tudi Vanda že vsa njegova.“

„Rees?“

„Ali je ne slišiš, kako poje, kadar je sama? Ko taka-le dekleta začno tako-le popevati, potem je srce že zapetljano. Parkrat sem jo srečala, ko je šla mimo Žanetove prodajalne. Kako je kradla z očmi okna in nekoga iskala. Koga neki? Stare menda ne? Torej, Mica, Bog daj srečo!“

Pili sta navdušeno, pili več kot sicer. Starici sta se glasno smejali in celo predmestje je moralo mimo njunih jezikov — kakor skozi šibe . . .

* * *

Pod večer tistega dne je sedela Vanda v sobi pred odprto knjigo. Brala je Ketteja; njene misli so obvisle na drobni pesmici:

No časi so minoli,
zbežali na potok boječ
— — — — — nikoli
midva se ne vidiva več . . .

Zdela se ji je pesem, kakor bi čitala pismo Žanetovo: „Nikoli midva se ne vidiva več!“ Ali ne bo morda kar v kratkem dobila bel listič, in tam bo Žane citiral tole pesem . . .

Vanda je bila nesrečna. Začutila je dobro, kaj se pravi vzbuditi in vzdramiti v srcu tisto čuvstvo, ki je doslej počivalo in spalo mirno in tiho, pa je bilo naenkrat vzdramljeno, ter je pričelo vstajati in rasti kvišku, vedno više in više, ter se bočiti in širiti po srcu, dokler ga ni čisto napolnilo. Sedaj bi bila rada vdušila ta čut, rada bi bila majčkena šolarica, ki še pestuje punčke in s tinto umazanimi prstki s silnim trudom spišuje prve naloge. Podprla je lepo glavo, po kateri so se vsipali bujni lasje, kakor bi sence legale na doslej tako jasno čelo . . .

V veži so se oglasili moški koraki. Vanda se je zgenila. Srce je vztrepetal, zaželela je in se zbala hkrati. Če je on, če vstopi? Z lic ji bo bral, da je bila pri njem, da je nanj mislila. Ne, tega ne sme vedeti. Zatočila se je v knjigo, podprla glavo z obema rokama in čutila je, kako ji vtripljejo žile na sencih. Vročina ji je plula v lica.

Vrata se odpró. — Žane je stal sredi sobe.

„Prosim, kaj želite?“

Malomarno je zastavila vprašanje, kot praša točajka kateregakoli gosta.

„Četrtno vina!“

Tudi Žane je vojeval vojsko, da je takisto malomarno odgovoril. Sedel je k mizi, vzela časniki in brez zanimanja listal po njem.

Vanda je sedla k drugi mizi in navidezno čitala dalje Ketteja.

Molk nekaj trenutkov.

„Kaj berete, če dovolite, da prašam?“

„Ketteja. — Ali ste ga Vi že brali?“

„Deloma. Soneti so zelo lepi.“

Zopet molk.

Žane je bil razočaran. Tudi njegova domišljija si je naslikala Vando še popolnejšo, kakor je bila, in prepričala ga je ta domišljija, da bo Vanda razkrilila roki in se zjokala na njegovem srcu, ker ga tako dolgo ni bilo. In sedaj ta mraz, ta ledena zima.

V duši se mu je dvigalo zaničevanje do ženstva, vera v krepost je bežala plašna od njega. Sedaj naj se odloči.

„Vanda!“

Mehek je bil ta glas in tresoč.

„Vanda, ali Vam je bilo kaj dolgčas po meni?“

„Nič!“

Vanda je vprla od knjige pogled v Žaneta, in to je njemu očitno dokazalo, da Vanda laže. Žane je vstal in se ji približal. Rahlo je prijel njeno mehko roko, pogledal ji v oko in iskreno zaprosil:

„Vanda, lepo te prosim, nikar me ne muči! Ali res nisi mislila nič name?“

„Vsak dan sem molila za Vas!“

Molila! Tako mu še ni govorila nobena ženska. Molila! V njem se je zgodilo nekaj nerazumljivega. Zdelo se mu je, da je Vanda obdana z gloriolo, odmaknil je svojo roko od njene, kakor bi se bal, da ne omadežuje čistega snega tega limbarja. Drhtel je — pa to ni bila strast, to je bil sveti ogenj ljubezni.

„Vanda, jaz te ljubim, bodi moja, vedno moja!“

Skoro jecljaje je izgovoril te proseče besede. Vandine oči so zaplavale v solzah, njena lepa glavica se je sklonila na njegove prsi . . .

8.

Čez dan je deževalo. Zvečer se je izlilo; vendar so bili na nebu vsepovsod težki, črni oblaki. Po tlaku so stale lužice, na cesti je brizgalo blato izpod koles. Proti cerkvi sv. Pavla je hitela moška postava. Pregibala se je s počasnimi, trudnimi koraki. Senca, katero je slikala električna žarnica na steno, je kazala upognjeno glavo. Klobuk je bil pomaknjen daleč doli na čelo.

Pri železnih, mrežastih vratih, ki vodijo v predvorje cerkve sv. Pavla, je postava obstala. Ozrl se je človek na desno in levo, nameril korak skozi vrata — in tako za časek obstal. Treba je bilo še nekaj boja, da je zmagal in zavil v predvorje. S tihimi, plašnimi stopinjami je izginil skozi velika vrata — v mračno cerkev.

Na kamenitem tlaku je zahreščal pod podplati pesek, ki ga je nanosilo ljudstvo z ulice v cerkev. Po obširnem prostoru je zašuštelo in se izgubljalo proti kupoli.

Večerni obiskovavec cerkve se je zgenil in oprezno obstal zadaj za vrati. Ni stopil do kropilnika, da bi pomočil prst vanj in se pokropil. Tuje, tako strašno tuje in neugodno mu je bilo v cerkvi. Mrak, ena sama svetilka v mogočnem prostoru. Z oltarjev so gledali svetniki v poltemi. Njih roke v različnih gestah so delale dolge, zabrisane sence. Sedaj je počila neka klop. Zabobnelo je pod svodom. Možu je bilo čedalje bolj neugodno. Bežati je hotel iz cerkve. Ah, tu v tem mračnem, in dotihem prostoru, kjer se čuje lastno dihanje, te grozne sence, dvignjene roke svetnikov, kot bi mu kazale: Vun, vun — beži odtod, ti nisi za ta prostor! Blato se drži tvojih peta, tvoje ustnice so umazane; beži, ne skruni svetišča! Poglej ona zlata vratca, pomisli, kdo je za njimi — kdo? Beži, poberi se!

Možu je plulo srce. Strah, da, neki strah je bil v srcu. A hkrati se strah izprevrže, moško srce zmaguje. Zazdel se je sam sebi silno smešen. Igra, komedija! Ne, ne, jaz grem odtod! Jutri se ji zlažem . . . Kaj to, mala laž . . . Ženske, seveda, ženske naj le bodo pobožne; dobro je za nje, in za nas je prav — A mi, ne — ne! Komedije ne igram . . .

Stopil je korak nazaj proti vratom. Zopet je zahreščal pesek pod podplati. Vse podobno, vsi svetniki so ga čuli, in kakor bi se ozrli nanj, so vnovič dvigali roke s čudnimi gestami, prosili ga, žugali mu — gonili ga vun . . .

Še en korak proti vratom.

Njegovo oko je bilo trudno v poltemi. Zopet je prihajal strah; odmikal je pogled od oltarjev — in glej tam na steni je obtičalo njegovo oko. Kdo je ta? V polmraku se sveti njegovo golo telo . . . Glavo ima nekoliko nagnjeno; prav proti njemu gleda. Svetilka mu motno razsvetljuje lice. Polno bolesti je. Vse trudno in zmučeno. A vendar, ta ga ne goni iz svetišča, roke krili, v svoj gorki objem ga vabi . . . zdi se mu, da so se zgenile ustnice, da so po cerkvi prišepetale besede iz teh bledih ustnic: Prídite k meni vsi, ki ste obteženi . . .

ZAPOROŠCI SESTAVLJAJO PISMO
TURŠKEMU SULTANU.

I. E. RĚPIN.

V srcu se je pričelo tajati nekaj mrzlega, ledenega. Gorkota mu je plula v dušo. Vleklo ga je s tisoči vezmi, ki niso bile grenke, vleklo ga je vedno bliže in bliže...

Pogum mu je rastle, srce je vskipevalo, v duši se je vžigala nepoznana luč, ki je z ostrim svitom posijala v vse kote, v vse tajne skrivnosti... In on je gledal svojo dušo, gledal v nji svoje življenje... Koliko blata, koliko gnusa v tej duši! Dà, in ta duša je njegova!

Ne — ne morem več nazaj, ne smem! Vun, vun iz cerkve, vun nazaj v blato, katerega sem se navadil; njej se pa zlažem...

Še enkrat je pogledal na lice Onega, ki ga je vabil s križa... Sedaj je videl On mojo dušo, sedaj v tej strašni luči jo je videl in jo zasovražil. Oh, roko bo snel iz žreblja, posegel bo za kronano glavo in tam bo prijel za bič, s katerim so njega

tepli in pregnal me bo iz svetišča, kot njega dni trgovce iz templja...

Ne! On se ne gane. Vedno še razprostira roke, vedno šepeta še iste besede...

Koleno je klecnilo, kes je upognil dušo. Ustnice so drgetaje govorile: „Confiteor...“ Izza majhne linice je pa odgovarjal glas, kakor bi prišel od Kronanega s križa: „Tvoji grehi so ti odpuščeni“

Tisti večer je pil Žane ob svoji nevesti prvič v življenju iz čaše, v katero je natočen mir, ki ga ni v svetu. Poljubljal je roki svoje neveste, poljubljal iz hvaležnosti; in dvoje duš se je spajalo z nepopisno sladkimi vezmi...

Minulo je pirovanje...

Prišle so ure, dnevi in tedni mladega zakona. Bile so odmev izgubljenega raja.

(Konec.)

CVETKO SLAVIN:

NA DOMAČIH TLEH.

Ciklamni so vsi dehteli,
smehljale se sinje goré,
le smreke temne nagnile
so mirne, težke vrhe.

— Popotnik, kam speješ radosten
med sencami naših vej?
Mar rekel smehljaj ti je vdani
na licih ljubih: Naprej?

Mar v bajke večerne planine
nocoj zvabile so te —
mar pesmi vesele doline
v mir sladki zvodile so te? —

In dvignile vrhe so smreke
in vsnivale mehki večer,
tam v nebu modrem meglice
hitele so v gorski mir. —

Ciklamni so vsi dehteli,
smehljale se sinje gore,
in mene vodil smehljaj je
črez drage domače steze..

IV. STEKLASA:

RADOSLAV LOPAŠIĆ

HRVAŠKI ZGODOVINAR.

ne 14. jul. pr. l. so postavili Hrvatje v Karlovcu spomenik vrlo zaslužnemu hrvaškemu zgodovinarju Radoslavu Lopašiću. Spomenik, ki ga je izdelal poznati mojster Rendić, ni samo kras domoljubnemu mestu, nego je obenem tudi izraz hvaležnosti Lopašiću, ki je napisal obširno zgodovino mesta Karlovca.

Radoslav Lopašić se je rodil 20. maja 1835 v Karlovcu od očeta Mirka, tedanjega župana in namestnega sodnika mesta Karlovca, in od matere Magdalene, roj. Dobri-
lović. Očeta je izgubil že l. 1838., a mater 1843. ter je odzdaj zanj skrbel sorodnik mu Liberat. Lopašić je zapisal spomine prvih svojih let iz tedanjega življenja v Karlovcu. Vsled ogromne trgovine je bil Karlovec silno živahno in bogato mesto, pa so meščani bili tudi probujeni v narodnem duhu bolj nego v kateremkoli drugem mestu na Hrvaškem. Karlovška čitalnica je najstarejša na Hrvaškem. Tukaj se je zbiralo meščanstvo na zabave, ki so bile seveda vse narodne. To je na mladega Lopašića silno vplivalo, a ogenj domovinske ljubezni so netili v njem še posebej njegovi sorodniki, ki so bili vsi odločni rodoljubi. Posebno znamenito je bilo v narodnem pokretu leto 1848. Mnogi dogodki onega časa so ostali Lopašiću v spominu ves čas njegovega življenja. A v Karlovcu je takrat vse vrelo, ker je bilo to mesto tudi središče hrvaške Krajine, odkoder se je zbirala vojska za Laško in proti Ogrski. Karlovec je prvi sijajno sprejel novega bana Jelačića. Oduševljenju ni bilo ni konca ni kraja. A koliko zanimanja je imel mladi svet za narodno gardo, katero je tudi mladi Lopašić trajno spremljal na vaje! Lopašić je bil takrat učenec drugega razreda karlovške gimnazije, o kateri pa bridko toži

v svojih spominih, da je bila ponemčevalen zavod in da se je v nji naučil prav malo. Ker je bil bolehen, je preživel večji del leta 1849. na svojem posestvu v Hrčiću. Vendar pa je l. 1852. dokončal nauke na nižji karlovški gimnaziji ter se podal od tukaj v Zagreb, kjer je dovršil gimnazijo l. 1856. in se vpisal v pravoslovno akademijo, katere pa radi bolehnosti ni niti pohajal, tako da ni dovršil pravoslovnih nauk. Lopašić je poleg šolskih knjig bral vrlo mnogo drugih. Najrajši pa je prebiral Kačićev „Razgovor ugodni“. Od te knjige, ki opisuje slavo prošlih vekov iz hrvaške zgodovine, se ni mogel ločiti in naučil se je mnogo pesmi iz nje na pamet. Ko je bil že nekaj zreleji, je z veliko izvedljivostjo bral Valvasorja. Od srbskih pisateljev pa je najbolj cenil Obradovića, posebno njegova „Priključenja“ (Pripetljaji). Zanimale so ga tudi knjige slaveno-srbske, ali takrat jih še ni razumel. Dobil je v roke tudi Kukuljevićev „Arkiv“ za jugoslavensko povestnico. Čitanje teh knjig je odločilo o njegovem bodočem književnem delovanju na zgodovinskem polju.

Na svojem posestvu se je Lopašić v svežem zraku počasi okrepil. Tukaj je gospodaril in se bavil z občinskimi zadevami, a povrh vsega seveda tudi s hrvaško knjigo. Posebno ga je zanimala prošlost njegovega rojstnega kraja; začel je marljivo zbirati gradivo in zgodovinske podatke mesta Karlovca in okolice. Kesneje je iz tega gradiva sestavil krasno knjigo o Karlovcu. Z ustavo l. 1860. se je udeležil tudi Lopašić novega političnega pokreta, pa je bil v svojem kraju kot poznat rodoljub izvoljen za župana, kar pa ni dolgo ostal, nego je bil odstavljen radi nekega članka v tedanjih „Narodnih Novinah“. Radi takega krivičnega ravnanja višjih oblasti se je pritožil Lopašić tedanjemu

velikemu županu zagrebške županije Kukuljeviću. Le-ta je dobro poznal Lopašića kot plemenitega domoljuba pa tudi kot marljivega nabiravca zgodovinskih spomenikov, saj si je ž njim že dalje časa dopisoval. Kukuljević ga zato priporoči v zagrebški županijski skupščini 14. februarja l. 1861. za pristava severinskega kotara, kjer je bil takrat za sodnika dr. Josip Vranicani, Lopašičev prijatelj od mladosti. Skupščina je sprejela predlog z velikim odobravanjem. In tako je postal Lopašić uradnik, in dasi je pravoslovne nauke proučil le zasebno, je vendar opravljal svojo službo na občno zadovoljnost višjih oblasti ter bil celo večkrat pohvaljen. Po smrti sodnika dr. Vranicana l. 1866. pa je bil Lopašić postavljen za kotarskega sodnika v Severinu. Kaj je bil Lopašić svojemu kotaru, ve samo tamošnji narod, ki ga je blagoslavljal ter se ga spominja še dandanes z največo hvaležnostjo. Bolj blagega, bolj pravičnega in bolj skrbnega človeka ni imel še noben kotar za svojega poglavarja. Pomagal je siromakom na vse mogoče načine, a največ skrbi je posvetil ljudskim šolam. Ni ga skoraj primera, da bi en sam političen uradnik v tako kratkem času toliko storil za šolstvo, kolikor Radoslav Lopašić. To mu je priznala celo tedanja mažaronska vlada, katera mu je bila sicer v političnem oziru vedno nasprotna.

Lopašić je kot kotarski sodnik poleg vseh svojih uradnih opravil neutrudljivo zbiral stare listine po celem svojem kotaru ter je tako nabral znamenito zbirko, iz katere je kesneje črpal podatke za zgodovino svojega rojstnega kraja. Lopašić je pokazal, kako bi se bilo dalo za domačo zgodovino ohraniti mnogo zbirk, da se je kdo višjih za to zanimal; ali zbok nemarnosti je propal marsikateri važen zgodovinski spomenik.

Kmalu nato je začel marljivi Lopašić z velikim trudom zbrano gradivo obdelavati. Že l. 1861. je napisal v „Karlovškem Viestniku“: „O karlovačkih generalih“ in „O postanku Krajine“. Kesneje je priobčil v „Glasonoši“ leta 1863.: „O Tomi Erdedu“, „O porazu Udbinjskom (1492)“, „Smrt Herbarta

Auersperga kod Radonje (1575)“, „Tomo Miklošić pisar hrvatski“. Naslednja leta priobči v istem listu: „Bitka kod Siska 1593“ i „General Juraj Lenković u Klisu 1596.“ Potem je napisal za „Leptir“ 1865: „Zrinski i Frankopan na stratištu“ (morišču). Prvo svoje samostalno delo je obelodanil l. 1866. v „Književniku“ (III. str. 477—495) pod naslovom „Cetin“. V tem delu se je pokazal Lopašić prvokrat resnobnega zgodovinarja, ki piše na temelju listin, katere je imel v „svoji zbirki“. Grad Cetin, blizu Slunja, so hoteli takrat podreti, a Lopašiću je bilo silno žal za ta spomenik hrvaške prošlosti; saj so si vendar tukaj Hrvatje dovoljno in svobodno izvolili svojega kralja iz rodovine Habsburške, Ferdinanda I., 1. januarja 1527. V tej razpravi omenja Lopašić tudi pobliznjih gradov, katerih zgodovino je kesneje preiskoval, in tudi o rodbini Frankopanov je spravil na dan marsikaj, kar je pozneje izpopolnil. Sicer pa je pokazal s tem delom osnovo za svoje bodoče delovanje.

Sreča je bila za hrvaško knjigo, da je prišel Lopašić kmalu potem v Zagreb, kjer je bil imenovan l. 1871. za podbeležnika pri zagrebški županijski oblasti. Tukaj v sredini hrvaškega književnega sveta se je Lopašić kmalu razvil v vestnega izdajatelja zgodovinskih spomenikov in vestnega delavca v zgodovinski stroki. Kot poznejši tajnik deželne vlade je mogel še ostati v Zagrebu ter porabiti ves prosti čas za urejevanje svojih zbirk in za izpopolnjenje istih iz zagrebških arhivov.

Kako vesten je bil Lopašić pri svojem književnem delu, se vidi iz tega, da je šele čez tri leta, odkar je bil v Zagrebu, napisal za „Vienac“ (l. 1874.) kratek članek „Severin“, v katerem opisuje zgodovino tega grada. L. 1875. pa je priobčil v „Viencu“ (št. 28—30) večjo razpravo „Grad Karlovac“. Ta spis je osnovan na virih ter obsega kratek pregled zgodovine karlovškega mesta. S to razpravo si je stekel Lopašić priznanje in tudi pogum za dalnje delo. Od tega časa ne mine skoraj leto, da ne bi napisal kakšne večje razprave v „Viencu“, „Matici“ in aka-

demiji. V „Viencu“ (l. 1875., št. 20. in 21.) je izšla monografija o Bosiljevu in potem o Dubovcu (l. 1876., št. 52. in 53.). Istega leta je napisal zgodovinski obraz „Nikola Jurišić v Kiseku“ („Vienac“ l. 1876., št. 23. in 24.) in „Hrvatska garda v Draždjanih“ („Vienac“ l. 1876., št. 50.). Potem je priobčil zaporedoma monografije o sledečih krajih: Ogulin, Barilović, Lipa, Kamensko, Bihać, Žumberak, Jastrebarsko, Knžanić Turanj, Novigrad na Dobri ter „Uspomena na put u slunjskoj Krajini“. Vse to je napisal za razne tečaje „Vienca“ od l. 1877.—1883. Za vse te razprave je zajemal podatke iz svoje zbirke. Mora se priznati, da je v teh spisih zbranega prav veliko dragocenega gradiva tudi za notranje odnošaje Hrvaške v XVI. veku.

Ko se je l. 1877. preustrojila „Matica Hrvatska“, je bil v njen odbor izvoljen tudi Lopašić, pa je ostal do svoje smrti kot gospodarski podpredsednik v tem odboru. V književnem odboru „Matice Hrvatske“ se je pogostoma razpravljalo o raznih književnih predlogih in osnovah. Tudi Lopašić je marljivo sodeloval pri teh pogovorih ter se izjavil, da je pripravljen napisati zgodovino mesta Karlovca v spomin njega tristoletnega obstanka. „Matica“ je rada sprejela ponudbo, in Lopašić se je lotil težavnega dela, za katero je imel sicer zbranega že obilno gradiva v svojih poprejšnjih razpravah. Toda kmalu je izprevidel, da je treba pregledati za tako delo tudi domače arhive v Zagrebu ter arhive v Gradcu in na Dunaju. In tako je Lopašić napisal prvo svoje veliko delo, ki je brez dvoma trajne vrednosti. Ta knjiga je nov vir za zgodovinsko dobo turških bojev, a za francosko dobo je najpopolnejša in najboljša slika francoskega vladanja do dandanes. Treba je namreč vedeti, da je bil Karlovec od svoje ustanovitve leta 1579. glava hrvaške vojaške Krajine, a za časa francoske vlade glava Hrvaške v Napoleonovi Iliriji. Lopašićeva zgodovina Karlovca¹⁾ se je hitro raz-

prodala. Za Karlovčane in okolico je to najpoljudnejša knjiga. Mestno zastopstvo karlovško je odlikovalo svojega sina za to delo s častnim meščanstvom, a lani mu je postavilo iz hvaležnosti tudi spomenik. Za Karlovčane je dično, da znajo tako ceniti svoje zaslužne može.

L. 1889. je nameravala „Matica Hrvatska“ proslaviti dvestoletnico osvobojenja Like in Slavonije od turškega jarma. Lopašić se ponudi, da napiše za to proslavo zgodovinsko delo. In tako je izdala „Matica“ njegovo knjigo: „Dva hrvaška junaka — Marko Mesić i Luka Imbrišinović. Napisao R. Lopašić. Sa sedam slika.“ Zagreb 1888. Str. 167. Razume se, da sta oba junaka le glavna zastopnika boriteljev za svobodo in da nista sama rešila naroda hude sužnosti. V tej knjigi je Lopašić pokazal, da narod hrvaški tudi pod turškim jarmom ni izgubil svojega srca in narodne duše. Tudi za to knjigo je nabral pisatelj največ gradiva iz svojih listin in le malo iz že tiskanih del, kar potrjuje Smičiklas, ki se je tudi bavil s to dobo hrvaške zgodovine.

Toda Lopašiću so bili najmilejši kraji med Kolpo in Uno, in ni ga med hrvaškimi zgodovinarji, ki bi bil bolje poznal zgodovino tega dela Hrvaške nego Lopašić. Zato je tudi tako znamenito njegovo delo, katero je napisal za „Matico Hrvatsko“ pod naslovom: „Bihać i bihaćka Krajina. Mjestopisne i poviestne crtice“. Sa jednom zemljopisnom kartom i sa sedamnaest slika. Zagreb 1890. Izdala „Matica Hrvatska“. Strani VIII+312. Knjigi je dodal pisatelj petnajst listin, od katerih je dvanajst hrvaških in le tri latinske; najstarejša latinska je iz l. 1271., a hrvaška iz l. 1403. V tej knjigi je opisana zgodovina Bihaća in še 23 sosednjih trdnjav. Malo je zares takih krajev, kjer bi se nahajalo na tako majhnem prostoru toliko utrjenih mestec. Sezidane so pa te trdnjave večidel v XV. veku, a v XVI. so jih

¹⁾ Karlovac. Povjest i mjestopis grada i okolice. Napisao Radoslav Lopašić. Sa slikom i grbom grada

Karlovca. U Zagrebu 1879. Str. 244+XXXII. Knjigi je priloženih 18 važnih listin; najstarejša je iz l. 1496., med njimi je 14 hrvaških in 6 latinskih.

osvojili Turki zaporedoma. Tukaj se je bil najhujši boj skozi celi XVI. vek med Turki in kristjani, dokler ni pala obrambna črta na Uni. In tako se nahaja v téj knjigi velik del krvave hrvaške zgodovine. Za to delo je Lopašić porabil tudi dotlej nepoznani arhiv grofov Blagajev v Boštajnu na Kranjskem. Grofi Babonići-Blagaji so imeli ravno okoli Une največ posestev, a ko so jih izgubili v boju s Turki, so se preselili na Kranjsko, kjer so pa pred nedavnim izumrli. Zbok mnogih čisto novih in do takrat nepoznanih podatkov je ta knjiga celo zgodovinarje strokovnjake iznenadila, in so se o njej najpovolneje izražali.

Lopašić je postal l. 1883. dopisujoči član „Jugoslovanske akademije“, ki je bila sprejela njegovo ponudbo, da izda v akademičnih publikacijah njegovo bogato zbirko listin. Tako je izšel njegov veliki zbornik za zgodovino hrvaške Krajine pod naslovom: „Spomenici hrvatske Krajine.“ Sakupio i uredio Radoslav Lopašić. U Zagrebu. I. zv. 1884. Str. XXVIII+390. Obsega listine za l. 1479—1610.; II. zv. 1885. Str. XX+345. Listina za l. 1610—1693; III. zv. 1889. Str. 480. Listine za l. 1693—1737. in v dodatku za l. 1531—1730. V III. zv. je izpopolnil Lopašić oba prva zvezka z nekaterimi listinami, ki jih je kesneje našel na svojem tretjem potovanju na Dunaj. Vse te listine je zbral Lopašić že poprej v Pokupju, dokler je živel v svojem rojstnem kraju, a kesneje v Zagrebu, Ljubljani, Gradcu in na Dunaju. Nabiral pa je listine še nadalje za „Spomenik“ ter priredil „Nastavak krajiških spomenikov“, v katerih je polno hrvaških pisem za XVII. in XVIII. vek. Ta del pa dozdej še ni izdan. To je danes najznamenitejša zbirka za zgodovino hrvaške Krajine. Nihče ne more pisati o turških bojih in o obrambi hrvaških in slovenskih dežel, če ne rabi tega zbornika. Pisatelj teh vrstic ga je precej izčrpal za svoje razprave o turških bojih v „Letop. Mat. Slov.“ Človek se mora zares čuditi neumorni delavnosti in veliki potrpežljivosti Lopašićevi, ki je prepisoval te listine iz zaprašenih in zamazanih papirjev, zlasti

še, ker je bil bolehen človek, kateremu je mogel prah po arhivih le škoditi. Pri nabiranju gradiva za ta zbornik je pa Lopašić prepisoval tudi še druge listine, če tudi se niso tikale vojaške Krajine, a so bile pri tem važne za hrvaško zgodovino. Tako so nastale nove zbirke, katere je priobčeval po navadi v „Starinah“ jugoslovanske akademije. Večjidel so to podatki za zgodovino XVI. in XVII. veka. V XV. knj. (stran 114—155.) se nahaja „Nekoliko priloga za poviest Petra Zrinskoga i Franje Frankopana“, s katerimi se osvetljujejo v marsičem notranji odnošaji kraljevine Hrvaške v teh časih. V XVII. knj. (stran 151—232.) in XIX. (str. 1—81.) so priobčeni: „Prilozi za poviest Hrvatsku XVI. i XVII. veka iz štajerskoga zemaljskoga arhiva u Gradcu“, ki obsegajo dobo od l. 1529—1599., torej samo XVI. vek; nadaljevanje za XVII. vek je pa šele pripravljaj za izdanje. Ti kratki podatki o dogodkih v Slavonski Krajini (varaždinski) so za zgodovinarja, ki piše o tem času, prav praktični in porabni, ter se najde v njih marsikaj, česar ne najdemo v listinah. V XXIV. knj. (str. 41—112.) je izdal: „Nove priloge za poviest urote Petra Zrinskoga i kneza Franje Krste Frankopana“, iz katerih je možno presojeti, kako je ta pokret na Hrvaškem deloval na tedanje velikaše, koliko so Hrvatje pri njem sodelovali, in kako se je razširila zarota po Hrvaškem. Slednjič je prinesla XXVI. knj. (str. 134—138.) „Hrvatski izvještaj o velikom dubrovačkom potresu“, ki je pa bržkone le prevod. V istem zvezku nam je podal Lopašić spis: „Spomenici Tržačkih Frankopana“ (str. 201—330.) Med temi spisi je največ hrvaških, ker so Frankopani sami najrajši dopisovali hrvaško, zlasti s svojimi podložniki. Lopašić je dodal temu zvezku tudi popis frankopanskih spisov v Porpetu na Laškem, pa bi bilo umestno, da jih izda akademija posebe v popolnem in točnem prepisu. Zadnji njegov spis se nahaja v XXVI. knj. (str. 162—195.) pod naslovom: „Prilozi za poviest protestanata u Hrvatskoj od g. 1557—1712.“ Protestantizem se je širil na Hrvaško iz sosednih dežel,

toda ni našel ugodnih tal. Vendar pa je njegov pojav važen za kulturno in literarno zgodovino hrvaško XVI. veka. Za „Starine“ je izročil Lopašić še dva spisa, namreč: „Spomenici o Slavoniji XVII. veka“ večjidel iz škofijskega arhiva v Zagrebu, ter „Hrvatske garde u Draždjanah i u Potsdamu.“ Akademija je priredila oba spisa za tisk, a zadnji je že izšel v „Starinah“ knj. XXVII. (str. 169—193).

Večinoma so ti spisi, katere smo dozdej naveli, izšli, še ko je Lopašić živel. Toda najznatnejše zbirke njegove, ki jih je urejal zadnja štiri leta svojega življenja, ko se je že boril s smrtjo, so ostale skoraj še vse neizdane. In ravno te kažejo neizmerno delavnost Lopašićevo. Sto in deset zvezkov rokopisa čaka še tiska, in vse to je zbral in uredil ta zares neutrudljivi zgodovinar v tridesetih letih.

Radoslav Lopašić je umrl dne 25. aprila l. 1893. Štiri leta je hudo bolehal, bival izvečine na dopustu, dokler ga niso umirovili l. 1891. Ta za njega tako žalostni čas je prinesel hrvaški knjigi pravi blagoslov. V svoji bolezni je Lopašić pregledaval, kaj je vse v svojem življenju zbral in pridobil. Začel je spise zlagati po skupinah, jih prepisoval ter prirejal za tisk. Delal je kot najbolj zdrav človek. V tem času je dovršil in izročil akademiji za tisk: „Hrvatske urbare“, t. j. zbirko v hrvaškem jeziku pisanih dogovorov o odnošajih med podložnimi in grajščaki od leta 1436. pa vse do konca XVII. veka. Ta vrlo znamenita knjiga nam nudi važnih podatkov in celo sliko o domačih prilikah hrvaškega naroda skozi več vekov. Za kulturno zgodovino se nahaja tukaj ogromno gradiva. Za to knjigo je zbral Lopašić podatke več let ter je prehodil večkrat Hrvaško od Karlovca do Jadranskega morja. A ko je zbral toliko gradiva, je napisal izcrpljive uvode ter obširno in temeljito raztolmačil te dragocene spomenike. Lopašić je po pravici trdil, da bode izdanje njegovih „Hrvatskih urbarov“ zbudilo ne samo med Hrvati, nego tudi med drugimi Slovani, veliko zanimanje. To se je zares zgodilo — toda njemu ni

bilo sojeno, da vidi delo dotiskano. Ko so se tiskale zadnje pole, ga je pobrala smrt. Delo je izšlo l. 1894. pod naslovom: „Monumenta historico-juridica Slavorum meridionalium. Vol. V. Urbaria lingua croatica conscripta. Hrvatski urbari. Svezak I. Sabrao i protumačio Radoslav Lopašić. 1894. Str. VIII+484.

Če so urbarji imeli razjasniti hrvaške društvene uredbe za ves kraj od Karlovca do Jadranskega morja, ni Lopašić opustil, da z drugo knjigo ne razsvetli politične zgodovine tega kraja. „Matici Hrvatski“ je ponudil dva meseca pred svojo smrtjo znamenito delo: „Oko Kupe i Korane. Stari gradovi, monastiri, občine.“ V tej zbirki je opisal 25 mest in občin. Lopašić je nameraval izdati več takih knjig, da bi dobili tudi Hrvatje svoj „Schlösser-Buch“, kakor se je sam izjavil v dopisu „Matici Hrvatski“, pa je zares nabiral že tudi za Modruš in Vinodol potrebno gradivo. Toda smrt ga je prehitela, in ni mogel dovršiti niti prve knjige, nego je po njegovi smrti moral opisati Ozalj, Ribnik in Švarčo pisatelj Laszowski, ki je prevzel od „Matice Hrvatske“ redakcijo knjige. Izšla je pod sledečim naslovom: „Radoslav Lopašić. Oko Kupe i Korane. Mjestopisne i povjestne crtice. Dopunio Emilij Laszowski. Sa dvadeset i tri slike i jednom zemljepisnom kartom. Zagreb. 1895. Str. XXIV+328.“ Knjiga je pisana tako kakor „Bihać i bihaćka krajina“ in ni nič manj važna za hrvaškega zgodovinarja kakor prva, saj je Lopašić v njej nakopičil toliko zgodovinskega gradiva, kolikor ga za te kraje ne bi mogli nikjer najti.

Lopašić bi bil potreboval še več let, da bi bil uredil svojo ogromno zbirko listin iz raznih stoletij. Pod zadnje je hitel z urejevanjem, ker je sam čutil svoj konec. „Pre-rano je prišlo“, je rekel, ko je spoznal svoje stanje in bližnjo smrt. Trudil se je posebno, da uredi svoje hrvaške spomenike „Acta croatica“, v katerih je zbranih do 600 hrvaških listin, pisanih z glagolico, cirilico in latinico, vse od l. 1288—1600. S to zbirko je hotel popolniti znano Kukuljevićevo

zbirko. Prvi zvezek je izšel v „*Monumenta historico-juridica Slavorum meridionalium*. Vol. VI.“¹⁾ Iz te zbirke je izločil Lopašić manjšo zbirko „*Poslanice hrvatske XV. i XVI. vijeka*“, katero je želel izdati posebej. V tej zbirki je mnogo poročil o borbah s Turki. Tukaj so zbrana lastnoročna pisma glasovitih hrvaških junakov Nikolaja Zrinjskega, Ivana in Jurija Lenkovića, Franje Slunjskega, in dr. Lopašić je napisal za to zbirko tudi predgovor ter se je nadejal, da se bode zanje posebno zanimalo hrvaško občinstvo. Saj je vendar zanimivo, da tako znameniti ljudje, kakor zgoraj omenjeni velikaši, pa tudi še Nikolaj Jurišić, Peter Keglević in Peter Kružić pišejo le hrvaška pisma, a poslednji trije le s cirilico ali z glagolico, in da podpisujejo pisma v tujih jezikih samo hrvaško z eno ali drugo hrvaško pisavo.

Lopašić je pa zbral in uredil tudi zbirko takih listin za XVII. vek, ki so pisane že vse z latinico. S XVII. vekom preneha raba glagolice in cirilice na Hrvaškem, kakor je razvidno iz njegove zbirke „*Hrvatske listine XVII. vijeka*“. Lopašić je znal bolje nego kdo drugi, kje in kdaj se je rabila cirilica in glagolica na Hrvaškem, in se je namenil, da napiše razpravo tudi o tem važnem kulturnem pojavu hrvaškega naroda. Škoda, da ga je prehitela smrt. Lopašić je seveda nabiral tudi latinska pisma, posebno ona z glagolskim ali cirilskim podpisom. Tako so nastale „*Poslanice hrvatske XVII. vijeka od g. 1610—1700*“. Te poslanice so večjidel od uglednih in važnih oseb hrvaškega javnega življenja, pa se bode moglo iz njih izčrpati marsikaj za poznavanje notranjih odnošajev Hrvaške v XVII. veku.

Iz teh zbirk je izločil Lopašić posebno zbirko pod naslovom: „*Stariji hrvatski zakoni i naredbe tičuće se narodnega gospodarstva, trgovine, ratarstva i obrta od godine 1395 pa do XVIII. vijeka*.“ Tukaj se

¹⁾ Hrvatski spomenici (*Acta croatica*). Svezak I. (od g. 1100—1499.) „Zbirka I. Kukuljevića i R. Lopašića, popunio i za tisak priredio dr. Djuro Šurmin. Str. X+500. Zagreb. 1898.“

nahajajo naredbe poedinih občin glede gospodarstva; posebno važna je naredba iz leta 1577. o pobiranju tridesetnice v Senju, iz katere razvidimo, kakšna in kolikšna je bila takrat hrvaška trgovina po Jadranskem morju v XVI. veku. Tudi ta zbirka izide v zborniku „*Acta croatica*“.

Za cerkveno zgodovino hrvaških dežel je vrlo važna in že za tisk urejena Lopašićeva zbirka: „*Monumenta ecclesiae graeco-orientalis in Croatia et Slavonia*.“ Gradiva je zbranega za dva zvezka ter sega od leta 1595—1700. Listine se tičejo katoliške, zedinjene in nezedinjene cerkve. Ta zbirka bode brez dvoma najpopolnejša od vseh že dozdaj tiskanih.

Poleg hrvaških urbarijev je zbral Lopašić tudi latinske; zbral jih je trinajst iz raznih občin hrvaškega Primorja. Ni pa te zbirke uredil in priredil za tisk; to težavno delo čaka drugega delavca.

Bolje je uredil Lopašić ogromno zbirko „*Monumenta Habsburgica*“, v kateri se nahaja do 500 poslanic za hrvaško zgodovino XVI. veka. Začnó se pa spomeniki z l. 1527. ter prenehajo z letom 1600. Za samo dobo Ferdinanda I. se nahaja v zborniku do tristo listin, katere je Lopašić nabral v raznih arhivih; posebno so važne one iz tajnega arhiva na Dunaju. S to zbirko je razsvetljena hrvaška zgodovina XVI. veka do kraja. Vrlo važna je tudi zbirka: „*Pisma zagrebačkim biskupom upravljena u XVII. veku*“, katero je izčrpal Lopašić iz zagrebskega nadškofijskega arhiva. Zna se, da so bili zagrebški škofje za banom najvažnejši odličnjaki tudi v politični hrvaški zgodovini. Nje poprašujejo in jim poročajo domačini pa tudi tujci o raznih zgodah, zato se nahaja v takih poročilih mnogo zanimivega gradiva za zgodovino. Iz podatkov teh pisem se nam odkriva posebna slika notranjega stanja Hrvaške v XVII. veku.

Lopašić se je mnogo bavil z zgodovino Zrinjskih ter je zbral skoraj vse važneje listine te hrvaške velikaške rodovine, a da še posebe razjasni žalostno usodo njenih poslednjih dveh članov, je priredil zbornik:

„Poslednji Zrinjski Nikola i Petar u suvremenih spomenicah.“ Listine obsegajo dobo od l. 1619—1671. V tem zborniku se nahajajo latinska in hrvaška pisma obeh Zrinjskih in njunih služabnikov.

Med manjšimi zbirkami Lopašičevimi je vredno omeniti še naslednje: „Instrumenta comitum Babonić Blagaj (1218—1575)“ z obilnim rodoslovjem rodovine Blagajev. V tej zbirki je prepisan arhiv zadnjega Blagaja v Boštajnu na Kranjskem. Lopašič je leta 1889. nalašč obiskal tedanjega boštanjkega vlastelina, zdaj že pokojnega grofa Ljudovika Blagaja, da pregleda arhiv in da se dogovori, kako bi mogel vse listine dobiti v Zagreb na prepis. Grof je njegovi želji prav rad ustregel. Lopašič je o tem obisku napisal simpatičen članek o Boštajnu (s sliko) in o zadnjem potomcu glasovitih Babonićev, grofu Ljudoviku Blagaju (tudi s sliko) v „Viencu“ l. 1889. (str. 185—187. in 204—207). Te listine pridejo na svetlo v zborniku „Codex diplomaticus“ kakor tudi njegova druga zbirka: „Prepisi i listine srednjega veka“, ki se začne s XIII. vekom.

V arhivu bojnega ministrstva je našel Lopašič obilo gradiva za organizacijo karlovške, varaždinske in slavonske krajine, o naseljevanju naroda in o cerkvenih odnošajih, pa je vse zapisal, kar je smatral za vredno, in tako je nastala zbirka „Bilješke tičuće se Krajine“.

„Pisma o odnošajih sa pograničnimi Turci u Hrvatskoj“ od l. 1620. dalje razjasnujejo razmere na Krajini, kamor so zahajali Turki tako pogostoma. Pisma so pisana vsa v hrvaškem jeziku.

V „Starinah“ knj. XXVII. (str. 216—225.) je tiskan „Izveštaj o arkivima počamši od Ogulina do mora g. 1886“. To poročilo je vrlo zanimivo ter obsega vse arhive v hrvaškem Primorju, kjer jih je preiskal Lopašič po nalogu visoke vlade. To je početak znamenitega podjetja, da se vsi arhivi združijo z deželnim, da bi tako bili lažje pristopni vsakemu raziskovavcu zgodovine. Lopašič si je v tem pogledu stekel velikih zaslug. — Po smrti Lopašičevi je izšel v zborniku

„Građa za poviest književnosti hrvatske. Knj. I., str. 39—55. Zagreb. 1897“ njegov spis „Pavao Ritter Vitezović“. Lopašič je v tem spisu prvi ocenil velike zasluge tega znamenitega moža, ki je skoraj pred 150 leti neutrudljivo in oduševljeno delal, da osvesti in zedini Hrvaško, ali je slabo uspel radi prevelike malomarnosti tedanjih svojih zemljakov. Gaj ga je v marsičem posnemal, proučivši njegova dela.

* * *

To je v kratkih potezah književno delovanje Radoslava Lopašiča. Zares kar čuditi se moramo, da je mogel v tako kratkem času toliko storiti na književnem in znanstvenem polju. Lopašič je umrl v 57. letu svoje starosti ter je delal resnobno kakih trideset let. A treba je pomisliti, da se Lopašič ni izobraževal strokovno za zgodovinarja, nego da je bil samouk; drugo, da je bil javni uradnik, ki si je moral poleg službenih opravil zares krasti čas, če je hotel svoje težke književne osnove izvesti. Mesto zabave je znal Lopašič po dokončanih službenih opravilih stikati po raznih kotih in diljah ter iskati stare zaprašene spise, ne bi li našel kaj vrednega za hrvaško zgodovino. Na ta način je zbiral stare spise po celem svojem kotaru in tudi po ostalih krajih med Uno in Kolpo. A če se še preudari, da je bil Lopašič bolehen, in da je potreboval miru po vestno dovršenem dnevnem delu, potem mu moramo priznati, da spada med najidealnejše in najbolj požrtvovalne hrvaške književnike. Imel pa je vedno isti cilj pred očmi skoz celih trideset let: delati za domovino. Hotel je razsvetliti stari mestopis Hrvaške, opisati zgodovino vseh hrvaških gradov in rodovin. To nalogo je izvršil izvrstno, pa bi ga zato lahko nazvali hrvaškega Valvasorja. Iskal pa ni niti priznanja niti odlikovanja, ker je bil silno skromen, in le prijateljska odobravanja so ga veselila. Kdor je želel kakih podatkov iz njegovih zbirk za hrvaško zgodovino, temu jih je dal z največjo radostjo, ker je hotel, da se z njegovim trudom okoristi

hrvaška knjiga. Za hrvaško zgodovino XVI. in XVII. veka je Lopašić pravi vir, kakor je Tkalčić za mesto Zagreb. Lopašić je živo veroval v bodočnost svojega naroda, bil veren drug in zvest prijatelj, a v odboru „Matice Hrvatske“ vedno na svojem mestu. Kakor je bil delaven sam, je nagovarjal vsakega na delo ter se veselil, če je kako narodno delo lepo uspelo. Bil je zares

velik domoljub. Naj ostane tudi Slovencem v blagem spominu, saj se je v svojih spisih rad oziral tudi na slovensko zgodovino, kolikor je v zvezi s hrvaško, a v zgodovinskih zbornikih je nabral mnogo podatkov o skupnem delovanju Hrvatov in Slovencev posebno v XVI. in XVII. veku, ko je bilo obema narodoma braniti domovino pred napadi skupnega sovražnika — Turka.

ROMAN ROMANOV:

ROMANCA.

„Ivan Ivanovič, če greš v daljo:
divje tam tulijo gladni volcǰé,
temne, nevarne noči so pozimske,
plašno vólčje oči se žaré . . .“

Ivan Ivanovič, če greš v daljo:
divji so roparji tam domá,
hujši so kakor jadni volkovi,
kadar jih zimski glad navdá . . .“

„Varuška, ni me strah pred volkovi,
divji roparji niso mi mar,
sredi njih pojezdim v daljo,
kjer se bojuje car . . .““

Tulijo v dalji gladni volkovi,
roparjev jata vihra . . .,
Noč je legla na Ukrajino,
vranec čez njo peketa . . .

ROMAN ROMANOV:

FRAGMENT.

Divja noč je padla na zemljo.
Bliski švigajo v oblakih črnih
in čez plan drvi vihar . . .
Glasno stočejo lesovi,
hrasti vekajo kot deca borna,
strah objel zverino je togotno,
plaha bega in obupno rjove —

Divja noč je legla na srce.
Prišli so strahovi v plašnih haljah,
gledali bodočnost krohotaje,
vanjo so metali črne skale,
da je padla in se razdrobila . . .

JANKO JOVAN:

DOMAČI OBRTI NA KRANJSKEM.

V. Žeblljarstvo.

Blagostanje kake dežele je gotovo zelo odvisno od njenih natornih zakladov. Kranjska skriva le-té v velikih, nepoznanih množinah pod svojo rušo. Izmed vseh rudnin pa se je izkopavalo na Kranjskem že v davno pozabljenih časih največ železne rude. Valvasor nam piše o tem, obravnava pa vprašanje tudi profesor Müllner, ki nam je podal svoja raziskavanja v članku: „Das Eisen in Krain“ v listu „Argo“, a priča nam nadalje o živahnem delovanju v tem oziru cela tropa razpadlih fužin, kjer veje dandanes hlad, dočim je nekdam velika vročina tajala želczo. Mala podjetja so izginila, na njih mesto pa je stopila močna akcijska družba, s katero bi prejšnja podjetja nikdar ne mogla konkurirati. Velika riba je pogoltnila malo.

Kakršnen preobrat se je izvršil z dviganjem zakladov izpod zemlje, prav tak je moral dosledno priti v izdelovanje železnih predmetov. Kar časa se je lilo na Kranjskem železo, prav toliko je bil star kovaški domači obrt, ki je pa v zadnji polovici preteklega stoletja rad ali nerad legel k počitku, ko je zavladal preko njega kapital.

Glavno opravilo v kovaškem obrtu je bilo že nekdam žeblljarstvo. Kovali so se žebllji na Kočevskem, kovali okrog Kamnika v Mekinjah in na Bistrici, kovali v Tržiču, v Bohinju in zlasti v Železnikih. Posamezni sledovi so danes še preostali, ljudske pripovedke nam še poročajo o nekdanji živahnosti in blagostanju, pokopanem danes v žalostno preteklost. Železniških kovačev skoro ni več, Bohinj, ki je bil nekdam znan radi žeblljarskega obrta, počiva, Koroška Bela skoro ne ve več o kovačih, in še ondi, kjer je bilo nekdam največ dela in zaslužka, obrt nazaduje. Nič več ni videti v Kropi in

Kamni gorici v nedeljah pečenega petelina na mizi, in kovači, ki so se nekdam v sobotah utrudili, preden so sešteli svoj zaslužek, zračunijo danes skoro na prste, koliko kronic je njihovih.

Akoravno pa žeblljarstvo vidno propada, se vendar še sedaj vedno izvozi s Kranjskega ogromna množica žeblljev, in v tem oziru Kranjsko še vedno prekaša skoro vse druge dežele naše države.

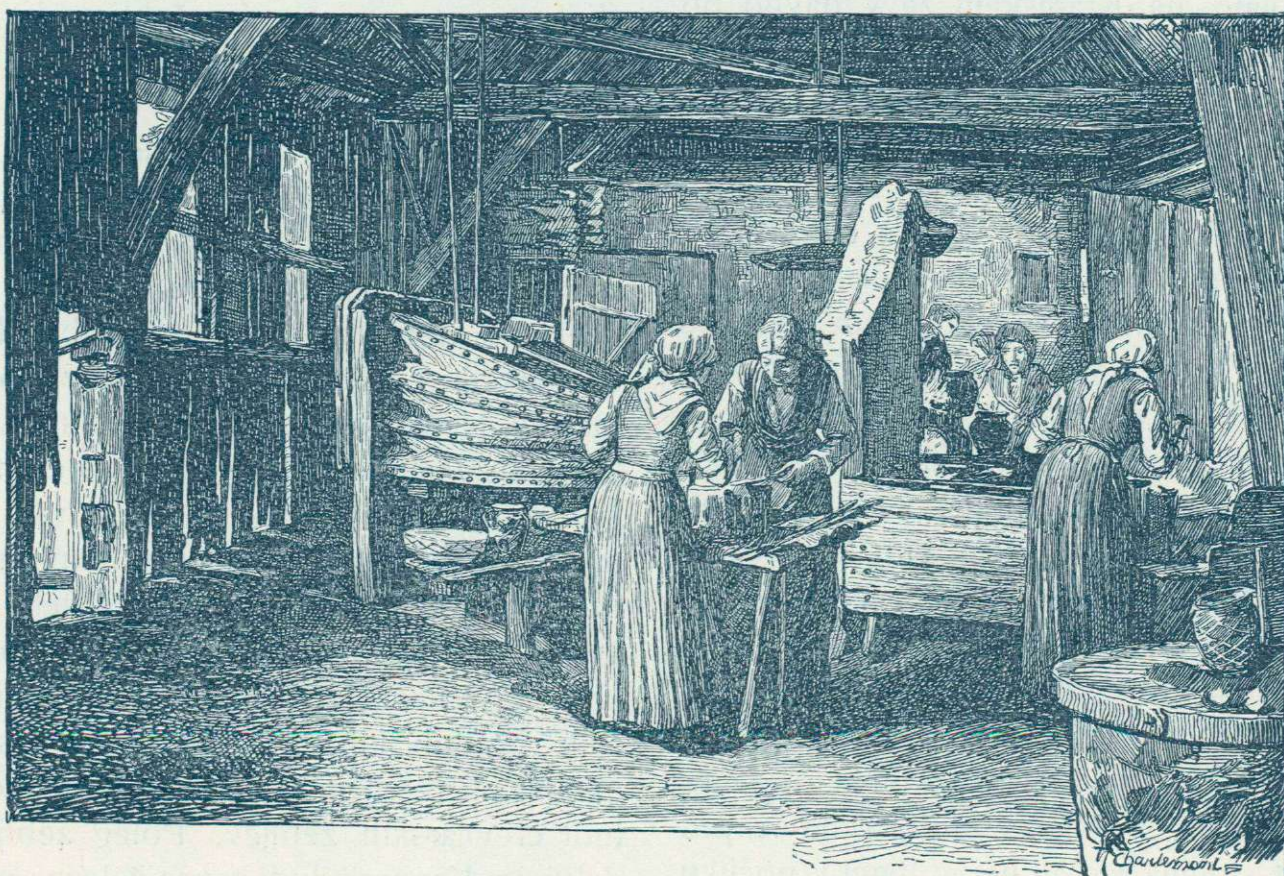
Največ žeblljev se izdelava v Kropi in Kamni gorici poleg Kropce. Žeblljarstvo pa je tudi tukaj v teku časa izgubilo do malega značaj domačega obrta in postalo, če ne veliki, pa vsaj samostojni mali obrt. Izdelki kroparskih žeblljarjev in kovačev so prav različni. Največ se izdelava žeblljev „kladvicev“, kakršni se rabijo pri železnici. Ker morajo biti železniški žebllji še vedno kovani in jih ni še mogoče nadomestiti z litimi, naroča državna železnica velike zaloge teh „kladvicev“ pri kroparskih kovačih, kakor tudi kovane „numare“. Veliko se skuje tudi konjskih „podkovskih“, nadalje mnogo tesarskih „kranjskih“ žeblljev raznih vrst in velikosti in tudi črevljarskih žeblljev. Poleg žeblljev izdelujejo Kroparji tudi razna železna orodja, kakršna rabijo tesarji, mizarji, zidarji itd., med njimi pač največ „klamf“. „Kladvice“ in „klamfe“ delajo le moški, ker tu je treba imeti že precej moči, preden se četudi težkemu kladivu vda trdo železo; a navadne manjše žebllje pa izdelujejo tudi ženske, katerim tupatam pomagajo celo otroci. Kropar je priden in prične rano zjutraj ob štirih ter vihti svoje kladivo do šestih zvečer. Kadar pa gre za denar posebno trda, pričenjajo še prej in končavajo z delom šele pozno zvečer. Kljub tej pridnosti zaslužek ni ugoden. Pri težkem delu zašluži srednji delavec 2 K na dan, pri kovanju konjskih žeblljev 1 K 40 h, od malih pa dostikrat ne več kot

po 80 h, a omeniti moramo, da mora delavec kupovati oglje sam, ravno tako tudi orodje in še plačevati najemščino od delavnic. Žebjarji namreč niso več domači obrtniki, temuč le delavci delodajavcev. Ker pa delodajavci radi velike konkurence spuščajo pri ceni, pada hkrati tudi plača delavcev. Kaj čuda potem, če se število delavcev leto za letom krči tako, da bi jih sedaj v Kropi morda ne našli niti 100 več.

Dočim je žebjarstvo v Kropi izgubilo do cela značaj domačega obrta, dobiti je v

kakor da jih prodajo drugim samostojnim obrtnikom, od katerih pa kupujejo navadno tudi železo in živila. Tako torej tudi ti niso na boljšem kot drugi delavci, ki ne delajo na svoje, ampak le kot uslužbenci delodajavčevi.

Drug kraj, kjer žebjarstvo še ni popolnoma izginilo, a je vendar gotovo, da v par letih o njem ne bode več sledu, če se razmere ne predrugačijo, leži proti severu velike kranjske ravnine ob južnem vznožju Karavank.¹⁾ V Zgornji in Srednji Beli

Domači obrti na Kranjskem: Žebljarna v Kropi.

Iz „Die österr.-ung. Monarchie in Wort und Bild.“ Kärnten und Krain.

Kamni gorici še sedaj šest družin, v katerih je še ostal domači obrt v pravem pomenu besede.¹⁾ Brez obrtnega lista, a tudi brez pomočnikov izdelujejo še nadalje na svojo pest žablje ter imajo nekateri izmed njih svoje delavnice, drugi pa tuje najete. Oče, mati, sorodniki in otroci, dostikrat v starosti 10 do 14 let, kujejo, dokler je kaj dela, neprestano ob nakovalu. Prosti dnevi so jim le nedelje in prazniki. Vendar svojih izdelkov ne morejo drugače spraviti v denar,

je še danes dobiti kmetovavcev, ki se pečajo postransko tudi z žebjarstvom, kadar jim čas pripušča. Sezona v njihovem obrtu se prične jeseni, ko je žito spravljeno v žitnice in krompir izkopan, ter traja toliko časa, dokler spomladi ne skopni sneg; tedaj je treba zamenjati kladivo s plugom. Delavnice so postavljene ob vodi „Bela“, katera goni mala kolesca za kovaške mehove. Tudi tukaj je bilo nekdanje živahno življenje, a danes se peča s kovaštvom le še sedem

¹⁾ „Heimarbeit in Österreich.“ Wien 1901.

¹⁾ „Heimarbeit in Österreich.“ Wien 1901.

družin, obsegajočih skupno 30 delavskih moči, med njimi 12 moških, 12 ženskih ter 6 mladoletnih delavcev. Glavni izdelek so konjski podkovski in črevljarski žebli. Dočim se je tu še pred dobrimi dvajsetimi leti na tisoče in tisoče izkupilo, se cenijo sedaj vsi izdelki komaj na 4000 K. Svoje izdelke pošiljajo v Ljubljano, Gradec, Celje, Reko, Trst itd., vse potom prekupcev iz Kranja in Ljubljane.

Slednjič omenimo še kraj, čigar žebliarski obrt sega še v srednji vek nazaj, katerega zgodovinski razvoj je pa vendar zavrt v megleno odejo ljudskih pravlji in pripovedek. Verjetno je, da datira obstoj obrta v tem kraju še iz časov, ko je bila ozka dolina Idrijce in drugih rek skozi in skozi obsuta z fužinami. (Konomla, Spodnja in Zgornja Idrija, Šturja - Ajdovščina, Vipava itd.)¹⁾

V mislih imamo namreč visoko ležečo vas Vojsko. Vas Vojsko leži nad 1000 m nad morjem. Glavni zaslužek Vojskarjev je živinoreja, veliko jih dela tudi v idrijskem rudniku, drugi se pečajo s škafarstvom, sodarstvom, ženske s čipkarstvom, pred vsem pa jim dobro služi žebliarstvo.

Komaj je deček svojih 11 ali 12 let star, že mora prijeti za kladivo, da se nauči zgodaj, kaj pomeni: v potu obraza služiti si kruh. Pričetkoma gre trda: roke so šibke, a tudi neokorne in vsak žebelj se ne posreči. Ko pa kuje par let, imate že opraviti z izurjenim kovačem, žebliarjem — vojskarskim domačim obrtnikom. — Tudi na Vojskem se ne kuje celo leto. V zmislu značaja malega obrta prevladuje poleti delo na polju, pozimi pa v kovačnici. Poleti kmet ne utegne kovati, tembolj se pa poprime tega opravila v dolgi zimi, ko res skoro nima drugega dela, kot krmiti živino. Tedaj se razlegajo udarci kladiv od ranega jutra do poznega večera. Ni je skoro hiše, kjer bi se ne kovalo. Nad 35 družin, obstoječih iz 150 do 200 glav, išče v žebliarstvu pozimi zaslužka.

Kovačnice so preprosto opremljene. V malem, kleti podobnem prostoru stoji malo kovaško ognjišče. Za ognjiščem je postavljen meh, pred ognjiščem pa na močni „čoli“ pritrjeno nakovalo — „nakovo“; na njem je vdelano jekleno sekalo. Glavno orodje kovačevo je kladivo in vlti modeli za žeblije v raznih velikostih. Model obstoji iz dveh železnih stožcev, ki imata na vrhu vdelano luknjo v obliki žeblija. Stožca sta pritrjena na 2 cm dolgim ozkem koscu železa, in sicer vsak na enem koncu, a v nasprotno stran (antiparalelno). To je vsa priprava in orodje vojskarskega žebliarja. Treba je le še železa. To pa kupijo že nalašč zato pripravljeno v 1,5 m dolgih in kake 5 mm širokih palčicah. Te palčice — „cajnarce“ — kupujejo žebliarji pri domačih trgovcih-prekupcih, v butarce — „pušeljne“ — zvezane. Treba je le še na ognjišču zanetiti ogenj, zagnati meh, in delo se prične.

„Cajnarco“ segreje kovač na enem koncu v ognju in jo žarečo potolče na koncu, da se poostri ali naredi „rep“. V dolžini, kakršen naj bi bil žebelj, naseka kosec „cajnarce“ na sekalu s kladivom ter ga vtakne nazaj v žerjavico, ker se je medtem železo že precej shladilo. A da ne zastane z delom, vzame takoj drugo v roke in jo prične ravno tako obdelovati kot prvo. Medtem se je prva „cajnarca“ zopet razgrela; kovač jo vzame iz ognja in vtakne nalomljeni konček v luknjo na „nakovo“ nastavljenega modela in ga odlomi. Luknja na modelu je toliko velika, da zadnji konec „repa“ zunaj ostane. Par udarcev, in žebelj ima glavo ali kapo. Nato obrne model, udari ž njim lahko ob nakovalo, in narejeni žebelj zdrkne iz modela.

Žeblijev je več vrst. „Romarji“ so dolgi 1 cm; njih celo ime se glasi „romarji po pol funta“; 1000 „romarjev“ tehta namreč pol funta. Ime imajo od oblike glave, na katero imajo udarjenih s kladivom pet ploščic, eno na vrhu druge, štiri pa v „romu“, tako, da je glavica podobna štirivoglatai strešici. Ako so „romarji“ nekoliko daljši, se imenujejo „podrujci“, katerih en funt tehta

¹⁾ „Heimarbeit in Österreich.“ 1901.

1 1/2, 2, 2 1/2 in tudi 3 funte. „Romarji“ kot „podrujci“ se rabijo za podkovanje čevljev. Da se naredé mesto „romarjev“ „cvikarji“, je treba udariti s kladivom na konec „repa“, pa le enkrat, tako da imajo torej „cvikarji“ plošnato glavo. Podobni so navadnim tovarniškim žebljem. „Cvikarjem“ slični so „podkovniki“, le malo krajši so in se rabijo za pritrjanje podkvic na črevlje. Nadaljne vrste žebljev so „volovniki“ in „konjaki“, katerih prvi se rabijo, kakor je že iz imena razvidno, za podkovanje volov, drugi pa za podkovanje konj. Slednjič imamo še „jagrovske“ žeblje.

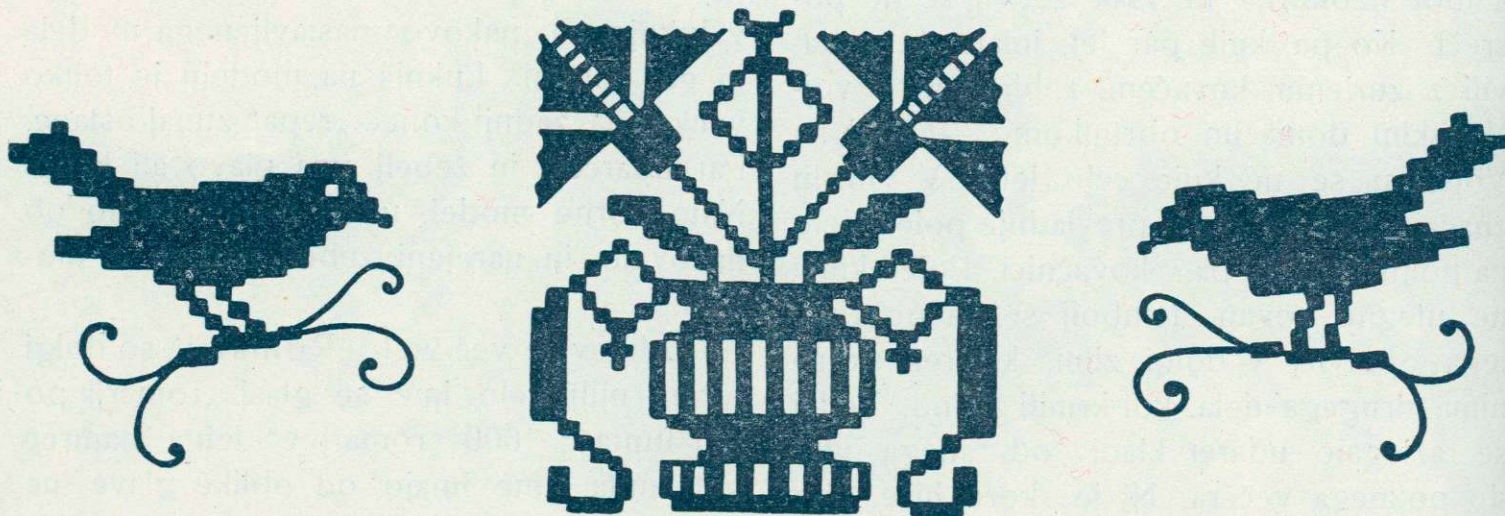
Omenili smo že, da se izdelovanje žebljev vrši le pozimi. Zato tudi ne smemo misliti, da imajo žebljarski kovači bogve koliko zaslužka, in bi mogli živeti le od tega obrta. Kakor že rečeno, jim je žebjarstvo le postranski zaslužek, ki pa vendar zadostuje za nakup soli in moke za polento, kar je glavni živež naših Vojskarjev. Navadno naredi žebjar na dan po 2000 žebljev srednje vrste, manjših tudi do 3000 — kajpada se natančno ne dá določiti število. Na leto se naredi 8—10 milijonov žebljev. Ako računimo 1000 žebljev po 50 h do 3 K 80 h, bi znašala okrogla vrednost vseh izdelkov okrog 60.000 K. Seveda to ni čisti

zaslužek, ker od te vsote moramo pač odšteti vse, kar je potrebno pri delu, to je sirovina, katero kupujejo 1 kg à 36 h, oglje, poprava orodja itd., tako, da zasluži delavec na dan 80 h, ali od oktobra do konca aprila, dokler dela (180 dni) odštevši nedelje in praznike, približno 150 K, in vsi skupaj 30.000 K.¹⁾

Žebjarji oddajajo svoje izdelke domačim trgovcem, ki jih potem razpečavajo po Kranjskem, Tirolskem, Primorskem, Istriji in Dalmaciji. Dasi so tudi Vojskarjem veliko zaslužka že odtrgale tovarne, vendar se ti v primeri z drugimi kraji dobro hranijo. Gotovo pa je, da roka s strojem težko konkurira in je nevarnost, da propade žebjarstvo tudi na Vojskem, kot je propadlo drugod. Ako gledamo statistiko, nam kaže ista število izseljencev iz rodne zemlje kranjske vedno večje. Vojskarji do sedaj, hvala Bogu, niso te borne vojske množili, a da se jim vzame tako zdaten postranski zaslužek, tudi nje kmetijstvo samo živeti ne bo moglo in bode sila tudi nje vabila preko dolge luže v novi svet.

(Konec.)

¹⁾ Največ podatkov o vojskarskih žebjarjih nam je podal bogoslovec Sedej, za kar mu pristrčna hvala!
Pis.

KSAVER MEŠKO:

MALO SPOMINOV S POTA.

I.

Popotovanje je raj bedakov, modri-
 jan ostane doma“ — méni striček
 Emmerson. Mirno kri je moral
 imeti Ralf Valdo, da ga ni klicalo
 nikoli v tujino. A morebiti ga je kdaj, tako
 pomladi morda kdaj, ko zavejejo od juga
 tople sape, prijetne in mehke kakor boža-
 joči poljubi, in se polasti velik, tajinstven
 nemir vse prirode — morebiti ga je zakli-
 calo tedaj, ga povabilo od daleč. A čudak
 ekspastor je hotel biti velik mož. „A kdor
 hoče biti velik, mora biti disident“ — zato
 je ravnal drugače kakor drugi ljudje.

Ostati doma, posebno pomladi, ko za-
 drhti nemir prirodi tudi v srce človeško,
 da zatrepeta in zahrepeni v zadnji žilici —
 kako ostati doma? Kako ostati doma po-
 mladi, ko se raztaja sneg na cestah in po-
 žene ob njih mlada trava in zazeleni drevje
 ob njih? — Stopiš na cesto in se zagledaš
 po njej — v nedogledno daljavo se vije
 pred teboj. In prime te z neodoljivo silo,
 da bi kar šel, brez priprave in brez obo-
 tavljanja, šel bi in šel brez odmora, v ne-
 dogled, do konca sveta. Z neodoljivo silo
 te miče... In čuj, iz daljnih, tujih krajev
 te kliče s stoterimi glasovi... „Pridi, po-
 mlad je... pridi!“

Vedel sem, pomladi ne morem ostati
 doma. Zato sem snoval ves post načrte. A
 kam? Kliče iz vseh strani, vabijo vse ceste...
 Kam?... Ali gledat mesta velike Rusije? V
 matuško belokamenato Moskvo? V Peter-
 burg? Na Krim? Poslušat pesmi Črnega
 morja? — Pravijo, da bo v Peterburgu
 kmalu razstava, pojdemo tedaj... A kam?
 V fjorde norveške? Preresni so, otožni ve-
 komaj — letos sem i sam preveč otožen,
 videti moram nekaj radostnega, nekaj solnč-
 nega... Kam torej? Ali v čudež ob Bo-

sporu, v Carigrad? Ravno zdaj razmere
 spodaj niso prijetne — drugikrat, če dá
 Bog... Kam pa? Pojdimo spet v deželo
 solnca in lepote — v Italijo!

Lep načrt sem si naredil: vso Italijo do
 Palermo, od tam v Brindisi, odtod v Du-
 brovnik in po morju nazaj. Kakor otrok
 sem se veselil krasnega pota. Vso dušo sem
 nameraval napolniti in prepojiti z južnim
 solncem. Vso njegovo radostno krasoto
 sem Vam hotel prinesiti s seboj, da bi, sam
 radosten, razradostil tudi Vas, in mi ne bi
 očitali več nikoli, da Vam budim v dušah
 le otožnost in bol... Prav po otroški sem
 se veselil. A tako je v življenju — v mojem
 vsaj — česar se veselim najbolj, se ne zgodi
 nikoli. Če ne bi pričakoval nikoli ničesar
 z radostjo, bi se mi vršilo menda vse po
 volji. A tako — nič!

Naredil sem si lep načrt, ves račun je
 bil v redu. A posegla je vmes mogočna
 roka in mi je prečrtala prav vsega.

Veliki teden se me je lotila influenza.
 Ker nisem dobil pravočasno pomoči, sem
 moral bolan v cerkev, da opravim najnujnejše.
 Mrzlica me je tresla, da bi se zgrudil pred
 oltarjem — a dolžnost... Človek zares veliko
 zmore, kader ga kliče — dolžnost...

Spominjam se nekega učitelja iz Ogrske,
 ki sem govoril z njim in z njegovo gospo
 soprogo na povratku iz Lošinja.

„V nedeljo sem Vas videla, ko ste šli
 maševat v kapelico sv. Antona“ — mi je
 pravila gospa. „Rada bi bila plačala mašo
 za soproga, a na ulici se Vas nisem upala
 nagovoriti, gospod!“

„Ali čemu ne? — V nedeljo sicer ne bi
 bil mogel ustreči milostni — moram maševati
 za farane — a kak drug dan.“

„Ali ste župnik, velečastni?“

„Da.“

„Menila sem, da ste še kaplan.“

„Žalibog, ne.“

„Jaz imam tudi dva brata duhovnika. Eden je kanonik v Budapešti, eden župnik.“

„Lepo! — A kako je z gospodom soprogom? Nič boljše?“

„Ne. Bila sva v Lošnju le teden dni. A doktor Hájos nama je svetoval, naj se vrneva.“

K doktorju Hájosu sem zahajal tudi jaz. Baje je žid, tako vsaj trdijo. Tudi grof Zichy, ki sem se seznanil z njim na poti od Reke, se je čudil, ko sem mu povedal, da hodim k njemu: „Ali ni žid?“ — „Mogoče. Iskal sem zdravnika Hrvata, a ga ni bilo nikoli doma, in šel sem k Hájosu.“ — A bodi žid ali ne, to dobro ima, da je do bolnikov odkritosrčen. Ne zadržuje jih na otoku, če vidi, da ni pomoči, ampak jih odpošlje kar nemudoma.

„A kako je dobil gospod soprog bo-lezen?“

„Prehladil se je v Velikem tednu. Učitelj je, poštar, organist — preveč dela, in vreme je bilo slabo.“

„Veliki teden — kakor jaz . . .“

Pomislil sem: temu možu je prineslo izvrševanje dolžnosti — smrt. Videlo se mu je, da ni več rešitve zanj.

No, tudi jaz sem bil na robu groba . . .

Na velikonočni torek sem menil biti s sodrugom Volbenkom, ki je hrepenel istotako po Italiji, že v Benetkah. A namesto v Benetke sem se pripeljal istega dne polmrtev v Št. Vid k usmiljenim bratom, da mi naredé diagnozo bolezni.

Dva dni sem čakal. Gledal sem skoz okno, kdaj se izpremeni vreme, da bi mogel na zrak. A zunaj so se kuhale megle, vmes je dežilo, navsezadnje je pričelo snežiti. Tretji dan mi je bilo neznosno. Na hodniku sem naletel na primarija, dr. Widmanna.

„Kako je z menoj, gospod doktor?“

„Ne bo hudega.“

Verjel mu seveda nisem.

„Hudo ali ne hudo, a tukaj ne ostanem. Pojdem na jug.“

„Kam? V Bolcan morda?“

„Dalje. Na morje. V Lussinpiccolo.“

„Prav. Nekam bo že treba iti.“ — „Glej ga moža, zdaj ga imamo“ — sem si mislil. — „A kako dolgo ostanete?“ — „Tri tedne.“

„Tri tedne, to ni nič. Vsaj šest.“

„Pater subprior mi je svetoval preteklo noč, naj grem v Palestino in naj ostanem tam poldrugo leto. — Mora biti zelo nevarno, gospod doktor?“

„Larifari! Idite za par tednov na jug, in boljše bo . . .“

Pozneje sem sicer izvedel, da gospod doktor ni imel upanja, da se sploh kdaj vrnem. Včasih se motijo ljudje, tudi zdravniki.

Še tisti dan sem se odpeljal v Celovec.

II.

Hladno, vlažno jutro je bilo, ko sem sedel drugi dan v brzovlaku.

Vlak hiti. Ob straneh se belijo hribi, v daljavi gore. Beli so lesi kakor o Božiču. In vendar smo zapeli že alelujo. Vlak hiti. Ob progi se razprostira jezero, mirno, hladno, zamišljeno, vse zapuščeno in pusto še. Z nasprotnega brega nam zre naproti stara, očrnela cerkvice otoška.

„Ni krasnejšega koščka zemlje na svetu, kakor je vaš Otok“, mi je zatrjeval ves navdušen edini sopopotnik, debel, dobrodušen Dunajčan. — „Jaz sem si ga dal naslikati doma na hodniku, da ga vidim vsak dan.“

Ko se je dovolj načudil divotam Koroške, mi je pripovedoval o Dunaju in o svojcih. Da ima sina, ki je v šestem razredu in je najodličnejši dijak na gimnaziji.

„Uči se pridno, vstaja tudi pozimi ob štirih. Sicer pa lahko; hrust Vam je, skoro tak kakor jaz.“

Moral sem se smehljati. Gledal sem ga in čutil sem se majhnega pred njim, smešno slabega in še bolj bolnega. Kaka glava, prsi, roke! — „Samo malce bi vzdignil to perlačasto roko in pobil bi Slovincem enega najboljših pisateljev“, dosti lažje kakor vsi naši nekritični kritiki“ — mi je prišlo v misel. In spet sem se moral smehljati, ko sem se domislil „enega najboljših pisateljev.“ Toliko „enih najboljših pisateljev“ imamo Slovenci, kolikor jih je zastavilo izmed našega

naroda kdaj pero. Dandanes je treba pri Slovincih le „preplankati“ kako novelico — seveda mora biti malo gnojnice v njej in malo zabavljanja na filistre in starokopitneže — poiskati si je treba kje kakega prijatelja, ki te razkriči za „enega najboljših pisateljev“,

V NEDELJO POPOLDNE.

FR. VIDMAR.

in vse kriči za njim. Lehko je biti dandanes literat pri Slovencih, zato pa imamo literaturo, kakršno – zaslužimo.

V Beljaku sva se poslovila z zgovornim Dunajčanom.

Od Beljaka proti Trbižu je bila vožnja že neprijetnejša: kupeji so bili polni. Šel sem seveda, kakor vedno, v kupej za nekadilce. A komaj se je pričel vlak gibati, je izvelkel eden sopotnikov – na videz Tirolec – smodko. Ker sreča Tirolce pamet prê šele v štiridesetem letu in dotični gospod menda še ni dosegel tega leta, sem ga opozoril vljudno, da smo v kupeju za nekadilce. Brez obotavljanja je spravil smodko.

Posebno glasna sta bila v kupeju neki železniški uradnik in nekak gospod ali polgospod v lovski obleki. Uradnik ni bil baš simpatičen mož, pač pa velik junak v govorjenju. Ko je prišel sprevodnik in je zahteval karto, se je odrezal osorno: „Je ne potrebujem.“ V prvem trenutku je sprevodnik pomolčal, potem pa je menil odločno: „Tako ne gre, gospod! Nikjer ni štatuta, da karte ne potrebujete.“ — In glasni uradnik je kar obmolčal. So ljudje na svetu, ki ne pridejo iz blamaž. Ta glasni gospod je bil brž izmed teh.

Komaj je odšel sprevodnik, je izvelkel tabatiejo. Ponudil je smodko lovcu, ki jo je odklonil, in je vzel sam eno. To mi je bilo predebelo.

„Gospod, v kupeju za nekadilce smo.“

Pogledal me je napol začudeno, napol uporno. A menda je vendar spoznal, da nisem tako ponižna dušica, da bi kar skoprnel pred njegovim mogočnim pogledom. S temnim obrazom je vtaknil smodko v žep. In pametno je storil. Če se pokáta človek vedno po železnicah in hotelih, se odvadi kaj kmalu oni smešni ponižnosti, s katero prosi vselej prijazno „pardon“, če mu stopi kak židovski fantalin nalašč na nogo. Ne rečem: na kurja očesa, ker jih hvala Bogu nimam, a tudi na nogo si ne pustim stopati... Tobaka vobče ne maram. In da bi pustil pušiti ob sebi uradnika železnice, ki bi naj skrbel, da se vestno izpolnujejo

naredbe in ukazi vodstva in se popotniki zadovoljijo – kaj takega se mi ne sanja niti o polni luni...

Iz Trbiža do Ljubljane sem se vozil spet z drugim Dunajčanom. Ker je potoval prvič po gorenjski progi, sem mu bil za cicerona. Ni se mogel načuditi krasoti Gorenjske. Le to mu ni šlo v glavo, da lazijo ljudje na te nebotične gore.

„Kaj pa imajo od tega?“

„Le izvolite enkrat poskusiti sami, in videl boste, da ne bo zadnjikrat. Gore „narede“ človeku, da mora vedno spet in spet nanje.“

„In če se navsezadnje ponesreči?“

„Ni sile.“

Čudil se je tudi ličnosti kranjskih hiš. Delavskih hiš v Jesenicah se ni mogel nagledati.

„Čudno. Pravilo se mi je, kako je vse umazano in zanemarjeno po Kranjskem. A dozdeva se ravno narobe.“

„Meni se tudi zdi.“

Ne vem več, na kateri postaji sem ga opozoril na Kranjice, ki so vstopale.

„Poglejte ta dekleta — ali se Vam zde zanemarjena in umazana?“

Kar svetile so se mu oči.

„Prächtige Leute!“

„Thäts meinen.“

Toplo mi je bilo pri srcu ob pogledu na te krasne Gorenjke in ob vtisku, ki so ga naredile na Dunajčana.

V Lescah sem upal dobiti kako okrepčilo. A čas je bil prekratek. Gospod sopotnik je odprl kratkomalo svoj kovčeg in mi je vrezal velikanski kos potice in malone ravno toliko gnjati.

„Sram me je, gospod, da sem tak parasit. Kako Vam naj vrnem Vašo ljubeznivo postrežljivost?“

„Saj ste mi jo že. Ničesar ne bi vedel o Kranjski, če se ne bi peljali z menoj.“

V Ljubljani sem zašel kar v najbližji hotel. Obed mi ni dišal posebno, ker sem se najedel gnjati. A nekaj sem moral vendar vzeti. Komaj pa sem pojedel juho, se je začelo gibati in vzdihovati ob peči ravno tik moje mize. Ogledam se; izza peči se je skobacal

mal, zaspan kužek, a tako neestetično debel, da mu nisem videl še sličnega. Stegoval se je in vzdihoval, kakor bi mu prišla zadnja ura. Odvrnil sem se, da ga vsaj videl ne bi. A ušes si v salonu vendar nisem mogel zamašiti. Čutil sem, kako mi je prihajalo vroče. V želodcu pa se mi je pričelo gibati kakor bi bil že na visokem morju in bi se gugala ladja prav opasno. Nekaj sličnega je čutil menda tudi uniformiran uradnik pri sosedni mizi. A bil je praktičnejši kakor jaz. Pograbil je bridko sabljico z nožnico vred in je iztiral neestetično ščene iz sobe. No, obupni vzdih le-tega so se slišali še iz sosedne sobe... Poklical sem natakarja, v naglici plačal in odbežal...

Na kolodvoru me je zasačil znani slovenski Odisej, V. H.

„Kak pa si?“

„No, kak pa?“

„Pravi ‚Ecce homo.‘“

„Hvala. A verujem Ti.“

III.

Od Ljubljane do Reke naredimo kar dolgo črto. Ne? Pa bodi malo!

Vozil sem se v noči in nisem videl nič. Hotel sem spati. A na koridoru zunaj je stalo par dam iz sosednega kupeja in med njimi mlad častnik. Pripovedoval jim je nekaj, a s tako tenkim in slabotnim glaskom, da bi me bilo v dušo sram take „štimice“, če bi bil častnik. Kako ta-le zapoveduje? Saj se mu morajo smejati. — Bolan sem, a takega glasu pa vendarle nimam.

Peljal sem se v polkupeju. Z menoj dva gospoda. Bila sta Kranjca, a Nemca. Sodil sem, da sta vpokojena častnika. Bilo je v soboto, in menila sta se, h kateri maši pojedeta drugi dan na Reki.

„Prva maša pri kapucinih je ob štirih“ — je menil eden. — „Pojdiva k ti.“

„Ne, ob petih je prva“ — je trdil drugi. — „Jaz pojdem k ti.“

Pričkala sta se dolgo, kdaj je prva maša. A pričkala sta se prav prijateljski.

Zaspati nisem mogel ob tem. Tudi sedež mi je bil prekratek, kar sta gospoda opazila.

„Položite noge kar tukaj čez mene, velečastni“ — mi je prigovarjal sosed.

„Oprostite, gospod, šolni so blatni.“

„Nič ne de. Sobarica ima jutri čas, da me osnaži.“

Spoznal sem spet, da so olikani Nemci napram duhovniku vselej fini in taktni.

Zdaj pa črto —

IV.

V nedeljo ne odpljuje noben parnik iz Reke v Lošinj. Da bi si pregnal dolgčas, sem se peljal opoldne v Opatijo in Iko. Kdorkoli si, prijatelj ali neprijatelj, izleta iz Reke v nedeljo ne bi priporočal nikomur. Nabaše se na parnike vsa mnogoštevilna mularija pomorskega mesta, vsak fachino seveda s svojo „damo“. In na povratku zvečer, Bože! Vse pijano. In krik, da bolé tujca ušesa. Kam naj beži človek? Na krovu so vpili vsepovprek. In burja je brila, da je zeblo do kosti. V kabino! Kabina polna — sama mladina. V ozadju stoji majhen, suh mož in brenka na kitaro. Spremlja kako dvanajstletno deklico, ki stoji v ozadju gologlava in poje italijansko pesem. Gost dim se vali po vsi kabini, dasi so na stenah napisani v treh jezikih, naj se ne kadi. Na mizi polno vina, čaše žvenketajo, vpitje, smeh, vmes pesem... Pesem poneha, ploskanje, še večji vrišč, klici po vinu, kletvice, nesalonski izrazi... Ah, vun, vun...

A mrzlo je zunaj, preklicano mrzlo. Trese me. Pa človek gleda vsaj veličastvo morja. Ah, prijetno je tukaj zunaj po onih odurnih prizorih spodaj v kabini...

Adrija je nemirna, vzburkana, vzvalovljena. Burja žvižga čez njo in jo vzdiguje, kakor bi jo tepla s šibami. Vsa trepetava, temnomodra Adrija. Drhti in se zvija in se vzpenja visoko in se umika, kakor bi hotela bežati. In ječi in ihti v drhtečem obupu in siče in vpije z mogočnim glasom v onemogli svoji jezi. O Adrija, neizmerna, tako mogočna, in vendar preslaba v boju z viharjem in s človeško silo! O Adrija, neskončna, vsa divotna, vsa čista, sveta in deviška — naša nekdanj, last tujcev sedaj! O Adrija,

čudežna in ljubljena . . . vse zavzeto, opojeno od tvoje krasote, te gleda oko in se polni s solzami . . . O Adrija . . .

Predramila me je godba in petje na krovu. Pelo je dekletce, ki sem ga slišal poprej v kabini. Glas je bil simpatičen. Ko je nehala, so Italijani ploskali navdušeno. Deklica je pobirala. Dal je vsak, le trije gospodje v moji bližini se niso zmenili za njo. Ko je odšla, se obrne eden izmed njih k sosеду.

„V Avstriji je kaj takega dovoljeno?“

„Čemu pa ne? Dekle ima lep glas. Dá pa ji, kdor hoče.“

„Pri nas v Nemčiji bi posegla kmalu policija vmes.“

Rečan se je nasmehljaj in je skomizgnil z ramami.

Na nasprotni strani krova so govorili mladi signori-fachini s pevko. Menda ni bil pogovor o molitvi, ker so se smejali prav grobo in pobalinski. Pevka se je smehljala z njimi in jim je, kakor se je videlo, odgovarjala prav neženirano.

Gospodje iz Nemčije so imeli pred izstopom še malo aferico. Ko je prihrumela v bližini Reke družba iz kabine na krov, so jo opazovali nekaj časa molče. Zdajci pa meni najmlajši:

„Eine nette Gesellschaft!“

Govoril je le za soseda in vendar nekoliko preglasno. Slišal ga je mlad, napol pijan signor.

„Kaj? Eine nette Gesellschaft?“ — je zavpil sirovo. — „Morda boljša kakor Vi.“

Gospodje so molčali in se niso menili za siroveža. A ta je vpil dalje. Ko mu je pošlo vse, je ménil prav po navadi beraških

pijancev: „Imel sem že več tisočakov v roki, kakor ste jih Vi videli.“ — Malce mu je odleglo, ko je vrgel ta največji trumf.

„Varujte se, gospod!“ — je posvaril nekdo mladega Nemca, ko smo izstopali. „Tem ljudem ni zaupati.“

Mladi mož ga je pogledal ponosno in samozavestno.

„Naj poizkusijo! Naleteli bodo na pravega!“

Posledice tega nesrečnega izleta sem čutil še tisto noč. Prehladil sem se še bolj. Ponoči me je bodlo, da bi kričal, če ne bi bil v hotelu in ne bi vedel, da tudi v sosednih sobah spé tujci. Včasih me je kar vrglo pokonci v postelji. Vso noč nisem zatisknil očesa.

Da omenim še ene malenkosti. S prehlajenjem mi je prišlo nekaj v ušesa, da mi je zvonilo in šumelo res neznosno v njih. Šel sem na Reki k zdravniku in ga prosil, naj mi jih izpere.

„Ne. A zapišem Vam kaj.“

„Prosim!“

Zapisal mi je res. Ko sem ga vprašal za račun, se je smehljaj. „Ah kaj, ta malenkost. Kolikor hočete.“

V Lošinjju sem kazal recept doktor Hájosu. Ta se je smejaj.

„Zato ne bi trebajlo recepta. Povedal bi Vam bil lahko takoj ustmeno, kaj naj kupite: olivno olje je.“

To ga imaš! Ménil sem, da sem dobil bogve kaj . . . No, Bog blagoslovi doktorju one štiri krone, ki sem mu jih dal. Zaslužil ni niti ene . . . A tako se godi, če ne povedó gospodje sami računa . . .

(Konec.)

FR. S. ŠEGULA:

O REKLAMI Z OZIROM NA NARODNO GOSPODARSTVO.

(DALJE.)

III.

Druga skupina: Reklama oštirja.

Zakaj ne bi posvetili posebnega poglavja oštirski reklami? Saj je še nepozabni naš vladika A. Martin Slomšek pri misijonih napravil vedno poseben nauk za oštirje same, pa se tudi večkrat v pastirskih listih spominjal oštirske reklame!

Oštir na Štajerskem si najame „mugača“ ali „meheca“, da mu vabi z godbo pivce v gostilno. A žal, da so taki „mehci“ navadno ljudje jako lahke vesti. Ker živé le od milosti gostov in vse požirajo, karkoli se jim ponudi, zato se ni čuditi, če jih duhovnik imenuje najbolj garjave ovce cele župnije. To je glasna in cvileča reklama; žal, da je za družbo kvarljiva.

Najboljša reklama za oštirja je dobra postrežba. A večina ljudi ne hodi zato v krčmo, ker je prisiljena, da tam išče hrane, ampak ker se želi zabavati in razvedriti v pošteni družbi. Če zna krčmar ugoditi tej potrebi, postane njegova hiša pravo ljudsko zbirališče, kamor rad prihiti preprosti obrtnik kakor meščan, uradnik kakor učitelj, da se tam otrese vsakdanjih skrbi in težav. Zato pa bodi oštirjeva reklama primerna temu namenu!

Prvi pogoj je pač ta, da skrbi gostilničar za dober glas svoje gostilne, ter da je vse vedenje v njej primerno omikanim in poštenim ljudem. A temu se pridružujejo še druga reklamna sredstva.

Ponekod vabi občinstvo domači pevski ali tamburaški zbor. Gospodinja pripravi v kuhinji enkrat v tednu kaj posebno okusnega, kar se primerno naznani. Semtertje se priredi kak domač večer; Slomškovi,

Prešernovi, Vodnikovi, Bleiweisovi večeri so prav priljubljeni. Slika slavljenčeva se že kod dobi in okraši z venci; za kratek govor se pa tudi kmalo kdo najde.

Poleti je dobro došel koncert na vrtu brez plesa, v korist oštirja, v razvedrilo gostom, in v podporo domačim godbam.

Ali se zdi komu potrebno, da omenimo še reklame Miklavževega večera za otroke v spremstvu starišev, ali celo reklame Martinove gosi? To sta stari slovenski navadi. Šaljivi prizori se dajo prirediti brez stroškov; domačih veseljakov itak ne manjka.

Srečelov ali tombola, prirejena od gostilničarja, je v mnogih slučajih prav prijetno in nedolžno razvedrilo. A nič ne prekaša reklame, katero dela dobrovoljno, šegavo lice prijaznega oštirja.

To pa marsikomu ne zadostuje in pomagati si hoče s trivialno ali frivolno reklamo.

V Parizu je odprl n. pr. neki prejšnji dolgoletni kaznjenev krčmo v na pol razpadlem poslopju. Krčmar in strežniki so bili oblečeni v obleko kaznjencev z navideznimi verigami na rokah in nogah. Višji točaj, ki je pobiral denar, je bil oblečen kot kaznilniški paznik. Mesto kupic so podajali kroglice, stene so bile polne slik iz življenja kaznjencev. Krčmi se je reklo „taverne de bagne“ — kazenska gostilna! Lepa družba!

Pred leti so pa proslule po nekaterih večjih mestih mrtvaške pivnice, — „cabarets de mort“, — kjer je spominjalo vse le na smrt. To je bila reklama „fin de siècle“. A taka sredstva se dajo rabiti le začasno. Ljudje se jih kmalu naveličajo.

Nekateri gostilničaji in kavarnarji darujejo gostom knjižice, koledarčke itd. A še bolje jo je pogodil neki gostilničar v Lipskem. Najprej je naznanil po časnikih:

Razpis častnega darila.

500 mark dobi oni mojih velecenjenih gostov, kateri zadene število grahov, ki so izpostavljeni v zapečateni posodi od danes do 15. aprila t. l. v moji gostilni. Ako bi nikdo ne zadel pravega števila, dobi oni, ki je uganil najbližje število, 250 mark; ostalih 250 mark se razdeli med onih pet, ki so najbližji številki prvega.

Prvemu razpisu je bilo priloženo sledeče izpričevalo:

Izvirnik v gostilni na ogled.

Pobotnica.

Potrujemo, da je I. I. pri nas položil 500 mark (petsto mark) za ta namen itd. (Podpis upravnštva lokalnega dnevnika.)

Drugi oglas je imel še enkrat razpis častnega darila s pristavkom:

Danes v nedeljo ob 11. predpoldne se napolni posoda z grahi v pričo deseterice gospodov razsojevavcev, ki posodo potem zapečatijo.

V gostilni je bila knjiga, v katero so se gostje pridno vpisovali in pristavljali dozdevno število grahov. Gostilna je dobila glas; ljudje so se je privadili. Prišel je petnajsti april. Tekoče število 9533 imajoči gost je ugibal na 9153 grahov. Rzsodišče je grahe preštelo; bilo jih je 9154. Častna darila se razdele, a imena se zopet razglase v domačem časniku. Ali verjamete, da ni bila gostilna še nikdar tako polna, kot takrat, ko so grahe šteli?

Gotovo bi se pri nas semtertje priljubili „pesniški večeri“, kjer bi predavali boljše pesniške proizvode in bi občinstvo tako seznanjali z domačimi pesniki.

Vsekako naj se večje gostilne po mestih in trgih bolj poslužujejo časniških razglasov, da bodo lažje prebile konkurenco svojih tovarišev, ki so nasprotne narodnosti. Neznani narodnjak se bo vedel obrniti v domačo gostilno, ako jo pozna iz časopisja.

Naj gostilničar nikdar ne zametuje tudi primernih napisov! Primerni napis ne izgreši namena. To so vedeli že stari Rimljani, kakor vidimo v pompejskih izkopinah. Na nekem zidu tega mesta so našli napis, ki se glasi v slovenskem prevodu približno tako:

„Idi, popotnik, od tod naprej do dvanajstega stolpa! Sarin tam krčmo ima. Vstopi, ostani mi zdrav!“

Vsekakor klasično rimsko in spodobno! A dobe se tudi manj spodobni. V Steinachu v kinziški dolini na Badenskem je v cerkvi na epistelski strani poleg velikega oltarja dolg nagroben napis pokojne Rozalije, krčmarice „zur Flasche“, ki se končuje z besedami:

„Sprecht bei meinem Wirthshaus zu!
Sprecht: Gott geb' ihr die ew'ge Ruh!“

Ta reklama vsekako ni — „na pravem mestu“.

Umetnejši je pač napis, katerega sem čital na zunanji steni gostilne, ki stoji na levi strani ob cesti, vodeči s Predela navzdol proti Rajbeljskem jezeru na Koroškem:

Ne hod' naprej, prijatelj moj!
Pri kaplji vinca tu postoj,
da duša k truplu se priveže,
in k vinu kruha kos odreže!

IV.

Tretja skupina reklame: Slike. Napisi z imenom in obrtjo. Izložbe v oknu. Reklama z zavoji in na zavojih. Stalne cene in ceniki.

Za vsakega trgovca in obrtnika neobhodno potrebna, pa tudi postavno zahtevana reklama so deske z napisom imena in stroke, razobešene nad vhodom v delavnico ali trgovino. Tudi za to imamo v zasutem a zopet izkopanem mestu Pompejih vzorcev in primer. Tam najdemo nad prodajalnico mleka veliko kozo iz žganega ila. Krčmarji se ponašajo navadno s podobo Baha, boga pijancev, ki drži grozd v roki. Rimski lekararji so imeli v svojem grbu kačo z jabolkom v žrelu. Ker tistih dob še ni bilo ljudskih šol, se je ponujalo več zasebnih učiteljev. Eden teh ima nad svojimi durmi naslikanega moža, ki pretepa šolarja. Vabljliva reklama!

V srednjem veku so bili često prisiljeni obrtniki iste vrste, da se nastanijo v isti ulici, odkazani jim od mestnega urada; zato nahajamo po vseh mestih še zdaj čevljarske, krojaške, mesarske, sodarske ulice. V takih razmerah je posameznik težko obrnil pozornost na se. Čitati je v tistih časih malokdo znal; zato ne bi bilo nič pomagalo, če bi

bil tudi svoje ime in svoj obrt zapisal nad durmi. Izkušali so se torej tako priporočati, da so devali v svoja okna posebno lepe podobe, slike ali kipe. Tako so nastale trgovine „Pri Mariji Pomagaj“, „pri sv. Trojici“, itd. Drugi so nad durmi razobešali deske s strahovitimi karikaturami v vseh mogočih kričečih barvah. Tudi živalstvo je moralo pomagati za reklamo: „Črni kit“, „Rdeči vol“, „Zlati petelin“, pa tudi „Pevajoča oštriga“, „Krilati prešič“, in druge manj znane živali so se pokazale nad prodajalnicami. V poznejših časih so izginile večinoma te slike; nadomestili so jih z napisi. A tu ali tam nas kaka rdeča dolga rokavica, kaka velikanska pinja ali kak škorenj še spominja onih minulih časov.

Večina naših obrtnikov in trgovcev deske s tvrdko še vse premalo ceni. Vse se jim „zdi dobro“. Trgovčev ponos bodi lep napis. Nemarni so v tem posebno obrtniki. Kake napise imajo semtertje naši kovači, sedlarji idr.! Kake zveržene pokveke nas strašijo na teh napisih, z napol nemškim, napol slovenskim pravopisom! Kaka tvarina se jemlje za napis! Kos papirja ali črviva zlomljena deska! Ko bi kdo zbral take napise, imel bi pač obilo tvarine za kak šaljiv list.

Pod napis spada zraven spodobnega, zložnega vhoda v vsaki trgovini, pri vsaki obrtni delavnici eno ali več oken za izložbo. Tudi to je izborna, cena, večkrat sila zanemarjena reklama. Marsikateremu trgovcu se ne zdi vredno, da bi skrbel za izložbo; blago, ki ga vidimo v oknu, je zaprašeno, obledelo, zastarelo, neredno razmetano, nelep nakopičeno. Vsakdo pojde rajši kupit k sosedu, ki vedno ureja svojo izložbo ter nadomestuje staro z novimi, zanimivejšimi izdelki.

Po glavnih mestih občudujemo krasno urejena, zvečer čudovito razsvetljena okna trgovcev, in marsikatera ulica glavnega mesta je nekaka stalna razstava umetnosti in obrtnega napredka, sploh vsega, kar doseže človeški um v čudovitih iznajdbah, kar podajata novega umetnost in znanost, kar ustvarjata vztrajno delo in spretnost celega sveta.

Lepo priporoča trgovca na deželi okno, v katerem zazrejo ljudje vedno kaj novega, kaj zanimivega iz glavnega mesta.

Kakor pa vsaka koristna reč, se tudi izložba po oknih lahko zlorablja. Kdo še ni videl po izložbah slik in podob, katere morajo užaliti nravni čut? To je reklama, katera je javnosti škodljiva. Ker je splošni blagor višji od zasebnega, zato je tudi dolžnost javnosti, da nastopi proti taki reklami.

Previden trgovec obrača veliko pozornost tudi na zavoje, v katerih pošilja svoje blago na dom in med svet. Ako se nam ponujajo jestvine v snažnem zavoju, se nam zde okusnejše, kakor če nam jih zavije trgovec na deželi v časnikarski papir, s katerega se morda še črke odtisnejo na kupljeno blago. To so izprevideli izdavna veliki trgovci in ponujajo najneznatnejše reči v krasnih, deloma z umetniško izvršenimi barvanimi slikami ozaljšanih zavojih. Mnogo tisoč ljudi se živi samo z izdelovanjem kartonaž, velikih in malih škatljic iz debelega papirja, katere dobro služijo trgovcem.

Zavoji so tudi pripravni za cene, javne oglase. L. 1898. je francoski finančni minister državi pridobil letnih 5 milijonov frankov s tem, da je dal za oglase v najem dve strani na škatljicah vžigalic, katerih izdelovanje je na Francoskem državni monopol. Povprek 400 milijonov takih škatljic se razproda na leto, a vsaka sme imeti na dveh večjih straneh kak javni oglas. Mislimo si javno priporočilo 400 milijonkrat ponovljeno, katero pride večkrat na dan vsaj 40 milijonom državljanov v roke in pred oči —: ali ni to najvišja stopinja reklame? Na leto pride na vsakega francoskega državljanca vsaj trideset škatljic. Tako priporočilo pač zaleže! Monopol z vžigalicami na Francoskem izprva ni vspeval, in mislili so ga že opustiti. Dandanes nese državi 40 milijonov frankov, in dohodki se od leta do leta množijo po oglasih na škatljicah.

Seve morejo te oglase plačevati le denarno najmočnejša podjetja. Večinoma se priporočajo malovredne reči, pri katerih je treba dve tretjini izkupljenega denarja po-

rabiti zopet za oglase, n. pr. ničvredna zdravila, čudotvorne kapljice, itd. Občinstvo leta trumoma v nastavljenе zanjke. Ali se ne bi tudi naše vžigalice „Družbe sv. Cirila in Metoda“ porabile za domačo reklamo, ki bi naši šolski družbi mnogo več prinašale, kakor vžigalice same?

Vsaka vzorna trgovina skrbi nadalje po možnosti za stalne cene, in kjer so te, je tudi vedno pri roki cenik, kateri se ali kupcu položi med kupljeno blago, ali odjemavcem dostavlja po pošti. Mnogo trgovin si je s tem pripomoglo do bogastva, da so začetkom leta razpošiljale lepo okrašene cenike. Taka knjižica se hrani, in če pride potreba, vzame v roko. Storch na Dunaju, Mauthner v Budimpešti i. dr. so s svojimi „stalnimi“ cenami in velikimi ceniki pritržili milijone.

Velikanske trgovine, n. pr. „Bon Marché“, „Printemps“, „Samaritaine“, „Grands Magazins de Louvre“ v Parizu, v katerih se vedno kar tere neštevilno občinstvo in ki so s svojo konkurenco izpodrinile na stotine manjših konkurentov, so dosegle svoje uspehe s takimi „stalnimi cenami“. Za kupovavce imajo tudi sobe za čitanje časopisov in za pisanje, ki so občinstvu vedno na razpolago.

V.

Četrta skupina reklame: Javni razglasi in plakati.

Tudi najstarejše vzorce plakatov nahajamo v Pompejih. Do današnjih dni jih je pokrivala lava, ki se je kakor vrela povodenj izlila iz Vezuva. Zrak ni mogel do teh napisov, in ostali so do današnjega dne.

V sredi pompejskega mesta so zadeli na veliko poslopje, „eumachia“ imenovano, kateremu bi rekli danes „borza“. Tam so se shajali trgovci ne samo iz mesta, marveč iz celega tedanjega znanega sveta po kupčijskih opravkih. Vse stene na okrog so s stebriči razdeljene na velike oddelke, katerim so rekli „album“, t. j. belina, beli prostor. Te „albume“ so popisavali z oglasi za trgovce;

bili so torej predniki naših plakatov. Če je oglas zastarel ali izgubil svoj pomen, so ga kar z apnom pobelili in nadomestili z novim. Tako so delali najpoprej v Pompejih, pozneje pa tudi v Rimu in v drugih večjih mestih, kjer je vlada javne stene kot „albume“ dajala v najem zasebnikom.

V srednjem veku so pribijali javna in zasebna oznanila na duri in poleg vhodov občinskih hiš in cerkvá; dandanes je pa plakatov napolnjen ves svet. O njih res velja: Večji so, bolji so, in bolj nerodni so, prej jih opazimo. Povsod, kjerkoli je mogoče opozoriti človeka nase, nastavlja živahna konkurenca svoje oglase.

Največje plakate proizvaja dandanes Angleška. Visoko nad cestami londonskega mesta vozijo železniški vlaki na mogočnih železnih podstavah. Časopis „Daily Telegraph“ je dal mnogo streh, na katere se [lahko gleda z vlaka doli, pokriti na svoje stroške z emajliranimi ploščami, na katerih se bere, da imenovanega časopisa prodado vsak teden pol milijona izvodov. Malo dalje beremo na strehi velikanskega poslopja, da časnik „Times“ tiskajo vsak dan v 300.000 izvodih; uradno potrdilo je priloženo, in vse to v meter dolgih črkah.

Posebno krasni so oglasi z električno lučjo. Iz električnih lučic se sestavijo velikanske črke, ki zvečer svetijo daleč po mestu. A da ti oglasi še bolj bodejo v oči, se električni tok v presledkih pretrguje. Zdaj oglas hipoma izgine, in čez nekaj časa se zasveti črka za črko v rdeči luči. Kot bi trenil, ugasnejo lučice, in na novo se zasvetijo črke v beli svetlobi. Taki oglasi so vsekako tudi lepo okrasje velikomestnim ulicam.

Med mestoma Crewn in Liverpool je neki oštir ob železnici v najem vzel mnogo travnikov, na katerih si je dal zapisati z rdečimi in belimi cvetkami na zeleno trato ves svoj naslov, in je z uspehom zadovoljen.

Pred 20 leti so zagledali najprej ob železniški progi Vitznau-Rigi v Švici na gladki, strmi skali velikanski napis z zlatimi črkami: priporočilo „šokolade Suchard“. Angleži niso zastonj tu mimo potovali. Kmalu na

to so bile na progi Glasgow-Edinburgh, ki vozi mimo pustega pogorja, stene kar obute z velikanskimi oznanili hotelov in prodajalnic.

Kdor se pripelje z železnico v veliko mesto, vidi na obeh straneh po njivah in travnikih brez števila velikih, popisanih, nerodno na močne kole pritrjenih desk, kjer se priporoča najrazličnejše blago.

Plakate na trdnem papirju pa nahajamo zlasti po gostilnah, kavarnah, v omnibusih in v tramvajskih vozeh. Ta vrsta plakatov je večinoma fino, včasih prav umetniško izdelana.

Plakati z oljnato barvo se dobe na velikih stenah in plotih iz lepo oglajenih močnih desk. Ta naznanila so jako trpežna, ker imajo namen, da dolgo časa ostajajo tam.

Reklama na mnogobarvnih velikih papirjih je dandanes najnavadnejše oznanilo po oglih mestnih hiš. To so lepak i v ožjem pomenu besede. Še pred 25 leti jih je bilo po Dunaju in Berlinu videti le malo, pač pa so bili običajni že takrat po Londonu. Dandanes jih pa vidimo že v vsaki pogorski vasi. Če so oni plakati po gostilnah narejeni bolj v ta namen, da jih občudujemo iz bližine in so torej tudi bolj lično izdelani, so ta naznanila uprav orjaška, tako da jih prebiramo iz daljave: „Liebig“, — „Doering“, — „Kneippova kava“, — „Quaeker Oats“ itd. Če ljudje toliko žrtvujejo za reklamo, jim mora gotovo dobro nesti. Upiti mora, kdor hoče, da ga slišimo!

A lepak, ki stoji pri miru, še ni dovolj očiten. Še se mu lahko primeri nesreča, da ga kdo prezre v toliki množini. Lepak mora hoditi z ljudmi po ulici, jih mora spremljati v gostilno in na izprehod. Zato obesijo najetemu postrežčku spredaj in zadaj velik plakat, in mož se izprehaja, tako ozaljšan, po ulici. Na Angleškem imenujejo takega plakatiranega človeka „sandwich-moža“.¹⁾

¹⁾ „Sandwich“ se imenuje namreč na Angleškem jestvina, obstoječa iz dveh delov belega kruha, ki sta na znotranji strani pomazana s sirovim maslom, a med nju se potisneta po dva tenka izrezka svinjske gnjati. Dobiva se zlasti po kolodvorih, — potnikom

Pa tudi to še ni dovolj zanimivo. Koliko ljudi hodi po ulici! Kdo se še zmeni za človeka! Zato so si izmislili hodeče stroje — avtomatične „sandwich-može“. Če ti ta priporoča kako blago, ga vendar moraš kupiti!

VI.

Peta skupina: Reklama na cesti in po javnih trgih in sejmiščih.

V tej stroki imamo dokaj zanimivega. Najprej omenjamo klicarja ali glasnika. V srednjem veku je opravljal to delo gospodar sam. Ko se je utrudil od upitja, ga je nadomeščal njegov pomočnik. Letal je pred prodajalnico gori in doli ter upil in ponujal celo vrsto lepih reči. Vabil je: „Le sem noter k nam! Le sem noter k nam!“ in da je le imel kupca v prodajalnici, ga je že pripravil do kupčije. Sedaj so ti glasniki videti le še po sejmihih.

Poslušal sem enkrat moža na sejmu, ki je na prodaj imel dežnike, a bil je krasán jesenski dan, in nihče ni čutil potrebe za dežnik. Tedaj stopi prodajavec zopet na klop in začne z milim, srce pretresujočim glasom klicati: „Ljubi moji Slovenci! Prosim Vas v Vašo lastno korist, — za mene mi itak ni! — kupite si tako cene in dobre dežnike! Ne hodite danes tako ponosno mimo mene, to Vas prosim! Kesali se boste, bridko kesali, če me ne poslušate! Jutri bo začelo deževati, in deževalo bo štirinajst dni, kakor bi z vedra vlival. Tedaj si boste lase pulili, kateri jih imate, jokali in vpili: O, zakaj nisem poslušal onega dobrega moža! Zakaj nisem kupil izvrstnega dežnika, ko mi ga je ponujal tako ceno!“

Po sejmihih je več barak. V eni je „orjaška deklica“, v drugi raznovrstna rujoveča živina in razna golazen, v tretji zopet se vidijo skozi mala okenca krasna mesta, široka morja in visoke gore, a pred vsako barako

dobro došla, okusna južina. Izumitelj te jestvine je bil kuhar angleškega plemenitaša Sandwicha. Po prav drzoviti prispodobi so torej dobili možje v lepakih svoje ime. (Izg. „senduič“).

je klicar. Občinstvo plačuje, vstopa, in ko se vrača, sprejema veselo še „dragocen“ spominek.

Zopet tam je velika baraka — cirkus ali „komedija“, pred njim pa upije čudovito opravljen mož jako žive domišljije: „Le sem noter k nam, slavna gospoda! Le sem noter k nam, častito občinstvo! Kaj enakega, kakor pri nas, ni še gledalo nobeno človeško oko! Le sem noter, lepe gospe in gospodične! Gledišče Bibi-Loló ni nobena goljufija! Tu je vse naravno, čisto naravno, se-ve opremljeno z najnovejšimi iznajdbami, vse sama znanost in umetnost! V našem gledišču ni zamorcev, narejenih s črnim, tu ni goljufivih orjaških deklic, ki so pa sicer suhe kot hlod. Narava, vse sama narava! V našem gledišču nastopa najprej glasoviti umetnik Bibi-Loló, — hu-hu-hi! Tiu-tiou-tiu! — to sem jaz, in moji po vsem svetu znani spremljevalci. Le noter, slavna gospoda! Zabavali se bodete, smejali in z rokami ploskali še tri dni potem!“

Prav obcestna je kitajska reklama. Vsakdo ki kaj prodaja, sili kar more blizu k ušesom popotnika, da se mu priporoči. Večinoma imajo bobne in drugo glasno orodje, da opozarjajo na svojo robo. O teh se tedaj v resnici lahko reče, da „razbobnajo“ svoje ponudbe. Prodajavci papirja udarjajo po eni strani ob boben. Prodajavci svilenih tkanin imajo tudi boben, a s posebno na roko privezano pripravo ropotajo ob obeh straneh. Velika bronasta deska „tam-tam“, po kateri se s kladivom udarja, služi prodajavcem niti in igel. Piščal rabijo brivci, ki opravljajo svoj posel na ulici, trobento imajo brusarji, vse pa nadkriljujejo prodajavci mazil in lekov, ki imajo bronaste plošče nanizane na vrv, s katerimi strahovito razbijajo. Prodajavci olja imajo pa leseno ropotuljo.

Milijon lističev dati tiskati ter jih razdeliti po trgih in ulicah, je ceno in lahko delo. Ta reklama je po velikih mestih jako razširjena. Pred leti je izšla knjiga z naslovom „Statistika reklame po new-yorških ulicah“. Pisatelj je hodil skozi celi mesec vsak dan po eno uro po new-yorških ulicah. V 30

urah je dobil v roke 400 raznih oznanil: 256 lističev, 23 lepakov, 15 knjižic, 98 kart, in 8 reči manjše vrednosti, ogledalca, svinčnike itd. Polovica teh papirnatih izdelkov so bili krasni barvno-tiskarski proizvodi. Največ so se priporočali obrtniki, pa tudi trgovine in potovalne pisarne. Knjižice so bile večinoma medicinske vsebine; v njih so se priporočali razni mazači, kot bi bili učeni zdravniki. Če si mislimo 10.000 izprehajavcev, ki bi ostali le po eno uro vsak dan na ulici, znaša na leto število teh sprejetih oglasov 50 milijonov. Če teh 10.000 ljudi ostane 6 ur na ulici vsak dan, dobe skupaj 300 milijonov oznanil! Seveda se taki lističi pomečejo večinoma po tleh. Nekatere ulice so kar nastlane z njimi.

Prebrisane glave so si tudi v tej stroki izmislile dokaj zanimivega. Večinoma izkušajo obrniti pozornost nase z abotnimi zvižajčami. Uljuden možiček v elegantni opravi Vam tiho v roke potisne karto z napisom:

Prosim, ne obrniti!

ali:

Nasprotno stran čitati je prepovedano!

Verjemite mi, da bodete list obrnili in čitali, kje se kupi 50.000 zimskih sukenj skoraj za stonj! Drugi list ima napis na prvi strani:

Ali Vas res ni sram?

Na drugi strani berete: „da tako kar pri oknu vun mečete denar! Za polovico denarja, kar ste ga dosedaj potrebovali, kupite si najelegantnejo obleko pri I. I.“

Rabijo tudi liste, ki imajo na eni strani približno obliko papirnatega denarja, recimo tisočaka, na drugi strani pa priporočila znanih „50.000 novih zimskih sukenj“.

Po new-yorških ulicah dirja capin, kateremu iz vseh žepov leti zlat in srebrn denar, in za katerim dirjata dva moža v uniformah, pa ga ne dohajata. Občinstvo strmi, ko vidi raztreseni denar. Komu se ni že vsaj enkrat sanjalo, da je pobiral po cesti denar, in bolj ga je hitel pobirati, — več ga je bilo! Tako sedaj tukaj marsikateri stegne roko po zlatu s številko 20 (dolarjev). Pa ni vse zlato, kar se blišči. Zlat je le iz trdega papirja, in na-

znanja, da se z 20—0/0 popusta prodajajo obuvala v tovarni A. B.

Kakor znano je svinčnik novejša iznajdba; šele leta 1898. je obhajal svojo petdesetletnico. Še leta 1860. je bil v Parizu neki Mengin edini prodajavec svinčnikov, in brez vse reklame je trgovina izvrstno napredovala. A to ni trajalo dolgo. Kmalu je nastopila cela vrsta konkurentov, in Menginu je začela huda presti. Nekega dne se pelje elegantna kočija po pariških ulicah. Voz se ustavi na velikem trgu. Kočijaž odloži površno suknjo in se izpremeni v viteza v srednjeveški opravi ter začne igrati na lajno in vabiti skupaj ljudi. Medtem se je prelevil tudi mož v kočiji. Prsi obdajajo železni oklepi; na glavi se blišči zlata čelada, na rokah ima močrne, železne, viteške rokavice. Ljudstvo se smeje njegovim dovtipom, medtem pa pridno kupuje ponujane svinčnike. Čez nekaj časa se gospod in kočijaž ogrneta zopet v navadno obleko, da na drugem kraju mesta uprizorita isto komedijo. Bila sta Mengin in njegov služabnik. Mengin je zopet zaslovel, in njegova trgovina s svinčniki je začela zopet napredovati.

Ob osmi uri zvečer se je pred kratkim izprehajal v Budimpešti velik, elegantno oblečen mož z belim cilindrom po Andrásijevi ulici, ki je bila, kakor vedno, prenapolnjena z elegantnimi izprehajavci. Dolgo že je tako mirno stopal po tlaku in pušil duhtečo smodko, ovito z zlatim pasom, ki je naznanjal, da smodka nikakor ni navadne vrste, kar pridirja za njim lepo oblečen gospodič, brez dvoma mlad ogrski plemenitaš, in s palico po plečih udari gospoda z belim cilindrom. Ta se komaj ozre po napadavcu, ko ista palica zopet zazvižga, in takoj leži lepi cilindri na tleh. Mislite si, kako osupne napadenec in kako se premaguje, da drznega mladiča ne zdrobi kar na kosce pred strmečim občinstvom, ki se je že kar trlo okoli zanimive dvojice. S

tresočim glasom zavpije: „Gospod, ali se Vam meša, ali ste pobalin?“ — „Kaj želite?“ vpraša zaničljivo oni. — „Na dvoboj Vas pokličem!“ — Gospodiču se zjasni obraz: „Prosim odpuščenja. Hudo sem se motil in obžalujem, da sem v naglici tako ravnal! Motil sem se namreč v osebi; imel sem Vas za nekoga drugega, ki me je močno razžalil, in katerega pretepem, kjerkoli ga dobim!“ — „Je že prav! Pa kaj bo z mojim novim cilindrom? Sem li mari jaz dolžan plačati s svojim cilindrom praske, ki jih imate Vi z nekom drugim?!“ — „Imate prav“, pripomni elegantni gospodič. „Ali bi bili zadovoljni, če Vam kupim novega?“ — Sedaj pa napadenec odgovarja že čisto mirno: „Kaj hočem? Ker izprevidim, da res niste imeli namena me razžaliti, bom moral že s tem biti zadovoljen, kar mi ponujate!“ — Medtem se je nabrala še večja množica občinstva okoli njiju. Ko je dosegla vrhunec radovednost ljudstva, kako se bo izšel ta prepir, pobere prvi izprehajavec svoj cilindri, ga dvigne in reče glasno: „Ali pa tudi veste, kje se prodajajo taki cilindri?“ — „Kako bi jaz to vedel?“ — „Tedaj pa zvejte, slavna gospôda in prečastito mnogobrojno občinstvo! Ta cilindri je iz prodajalnice tvrdke ‚Moric Kluk in dr.‘ v Gosposki ulici. Tam se dobivajo najfinejši klobuki in slamniki. Tvrdba Moric Kluk in dr. v Gosposki ulici ima v zalogi nebroj klobukov londonske in pariške mode. Pri Moricu Kluku in dr. v Gosposki ulici se tudi stari klobuki na novo barvajo in modernizirajo, da so kakor novi! Kdor potrebuje kakršnokoli pokrivalo, naj gre mirne duše k Moricu Kluku in dr. v Gosposko ulico. Nikdar ne bo obžaloval teh stopinj po Gosposki ulici!“

Nato prime svojega napadavca za roko, in kakor bratca odrineta skupaj po ulici, da par sto stopinj naprej uprizorita isto predstavo.

(Konec.)

SLOVENSKA.

Gradivo za zgodovino Slovencev v srednjem veku. Zbral dr. Franc Kos, c. kr. profesor. Prva knjiga. (L. 501—800.) V Ljubljani, 1903. Založila in izdala „Leonova družba“ v Ljubljani. Tiskala „Katol. tiskarna“. Velika 8°. Str. LXXX+416. — Izšla je prva knjiga velikega dela, katero zasluži največjo pozornost. G. profesor dr. Fr. Kos nam podaje začetek ogromne zbirke, v kateri je kritično zbral gradivo, ki naj služi slovenskim zgodovinarjem.

Ne pišemo danes nikake ocene o tej knjigi. To naj store naši strokovnjaki v zgodovino-pisju! Saj ta knjiga je plod dolgoletnega neumornega dela, katero more ceniti samo zgodovinar, ki je sam izkusil težave izvirnega preiskovanja. To so naša „Monumenta Sloveniae“!

V drugih narodih izdajajo take knjige znanstvene akademije z velikimi državnimi podporami. Pisatelja pa odlikujejo s častnimi naslovi, z bogatimi nagradami in zvenečimi odlikovanji. Ta zbirka zasluži, da jo postavimo v prvo vrsto velikih znanstvenih del. G. pisatelj je z neumorno pridnostjo in minuciozno natančnostjo zbral vse zgodovinske vire, ki se bavijo s Slovenci. Z velikimi denarnimi žrtvami si je nabavljal sam dragocene knjige in izpisal vse, kar je mogel najti o naši zgodovini. Delo celega svojega življenja nam zdaj podaja. In ne le, da podarja slovenskemu narodu in učenemu svetu plod svoje nepopisne delavnosti — še sam je gmotno prispeval „Leonovi družbi“, da izda to velikansko delo! To je pač vrhunec požrtvovalnosti in domoljubja!

V tej prvi knjigi so zgodovinski viri od leta 501. do 800. Celotno delo bo obsegalo deset takih knjig. Častna dolžnost slovenskega naroda je pomagati, da izide celo delo. G. pisatelj ima svojo ogromno zbirko že gotovo v rokopisu. Treba torej le še gmotnih sredstev, da izide na svetlo vse „Gradivo“ v čast slovenskemu narodu!

Spomini na Prešerna. Napisala Ernestina Jelovšek (Prešernova hči). V Ljubljani, 1903. Založil L. Schwentner. St. 147. — Prešeren nima sreče s svojimi častivci. Vajeni smo že, da vsak, kateri danes napiše o njem kaj novega, privleče na dan stvari, ki niso v čast velikemu pesniku. A knjiga, ki jo je izdala ravnokar njegova hči, mora razdreti zadnje iluzije Prešernovih oboževalcev. Ne le njega, ampak tudi družbo, v kateri je živel, nam opisuje Ernestina Jelovšek v tako slabi luči, da izgubi ta doba slovenske književnosti mnogo onega idealističnega sijaja, v katerem smo jo doslej tako radi slikali.

Tvarina te knjige je dvojna: „Spomini“, ki naštevajo dejstva, in refleksije o teh dejstvih. Zadnje so za nas brez veljave in so tudi tako pristranske, nelogične in zmedene, da bi jih najrajši prezrli, ako ne bi kazali značaja naše priče, od katerega je odvisna njena verodostojnost. Kajti gleda se vsaka stvar skozi subjektivna stekla, in mi moramo preiskati, ali ni to steklo omoteno, preden sodimo o objektivnosti in o lastnostih predmetov, katere nam kaže.

Ernestina Jelovšek je hči Prešerna in Ane Jelovšek. Štirinajst let stara je šla na Dunaj; o njenem dunajskem življenju izvemo le, da je bilo revno, in kolikor moremo sklepati iz njenih verskih in нравnih nazorov, katere nam razodeva v tej knjigi. Kajti napisala je te „Spomine“ na Dunaju v nemškem jeziku l. 1875. in 1876. (pr. str. II. in 147.) za dr. Razlaga (str. 2. trdi, da je zopet „začela pisati ‚Spomine‘ l. 1881.“). Iz nemščine je prevedel njen spis na slovenski jezik Janko Kessler. A zadnja redakcija je Aškerčeva, kar treba dobro pomniti. Kajti pisateljica pravi, da je napisala svoje „Spomine“ „kar tako, kakor so mi prihajali pod roko“ (IX.), da „jih ne bi bila mogla izdati brez moške pomoči“ (IX) in da je imel g. Aškerc „ne baš lahko delo“ (tam). On je knjigo „pripredil za tisk.“

Pisateljica pravi: „Svoje nazore o politikarju dr. Bleiweisu sem napisala pod vplivom tedanje mladoslovenske svobodomiselne struje“

(str. VIII.). A to velja o celi knjigi. Kajti pisana je od prve do zadnje strani s politično in versko tendenco: V političnem oziru neprenehoma napada katoliškonarodno stranko in v verskem oziru izkuša podirati moralne nauke krščanstva ter usiljuje one plitve, prazne racionalistične nazore, s katerimi „svobodomiselnost“ izraža svojo brezmiselnost.

Svetovno naziranje pisateljice je ne le indiferentno, ampak naravnost krščanstvu sovražno. O krščanstvu pravi: „Če je ta vera samo prazno domnevanje, tedaj je sicer lepo, toda nikakor srečno domnevanje“ (79.) Njeni moralni nazori so zato sovražni krščanski nravnosti. Na mnogih mestih pisateljica zabavlja čez „pobožne duše“ v onem tonu, katerega smo vajeni iz izvestnega sirovega časopisja, zagovarja izvenzakonsko ljubezen in nima dovolj graje proti cerkvi, katera zahteva tudi v tem oziru poštenega življenja. Da, ona v slepi jezi podtika cerkvi nauke, ki jih ta ne uči, ter se huduje potem nad njo z malo olikano jezičnostjo. V pomilovanja vredni nevednosti zaničuje katoliško duhovščino, dasi nima pojma o tem, kar se mora duhovnik učiti. Za celibat in zdržnost nima smisla in jadikuje, „kako samotno in žalostno je življenje katoliškega duhovnika!“ (Str. 80.) In pri tem si še celo domišlja, da „bogoslavca učé žensko sovražiti in zaničevati“ (str. 81.)! S tolikimi krivičnimi predsodki je torej napojen naš zgodovinski vir, iz katerega zajemamo v tej knjigi poročilo o Prešernu.

Pisateljica sama dobro čuti, da je zabredla. V uvodu nam pripoveduje: „Grenko trpljenje, pomanjkanje, samota in boj za obstanek — vse to me je zopet približalo Bogu; moji religiozni nazori so postali milejši in idealnejši. In vendar, kar sem pisala, naj ostane, kajti še enkrat se ne bi rada lotila takega dela, ker mi manjka časa in miru, poleg tega pa mi je vid tako opešal, da mi več ne dovoljuje takega napora.“ (Str. XI.)

Ernestina Jelovšek torej sama ne soglašava več s tem, kar je tu napisala o religioznih stvareh. To priznanje je lepo od nje. Zaradi tega čutimo do nesrečnega Prešernovega otroka le usmiljenje. Kesanje starosti izbrisuje zmote mladosti. A dolžiti moramo ono „moško pomoč“, katera je vedela, da izdaja stvari, o katerih neresničnost je pisateljica že sama prepričana. In ta „moška pomoč“ se ne more izgovarjati s slabim vidom! Ali ni mogla „moška pomoč“, ko je opravljala „svoje ne baš lahko delo“, vsaj dobrotno črtati tiste stvari, ki nimajo nikake zveze s „spomini“ in jih samo kaze?

Koliko verodostojnost ima pa pisateljica glede na osebne spomine in na dejstva, katera nam popisuje? Tudi to lahko doženemo iz njenih lastnih izjav.

„Svojega očeta se spominjam samo še kakor v megli“ (str. X.). „Malo pred njeno smrtjo t. j. nekako dve leti prej je (moja mati) često govorila z menoj o Prešernu. Opisati ga morem torej le tako, kakor ga je opisavala moja mati, ki je trinajst let občevala ž njim. Kar pripovedujem, vem od svoje matere“ (str. 2.). A na str. 3. čitamo: „Zategadel opišem njegovo razmerje z mojo materjo bolj obširno, kakor mi ga je pripovedovala sama.“ Tega razmerja ne popisuje nikakor objektivno. Ona obožuje vse, kar je Prešeren storil: „Moj oče mi je ideal, po katerem sodim vsakogar, kdor se mi bliža“ (X.), a o svoji materi govori vedno mrzko, sovražno, prezirljivo: „Z materjo se nisve nikdar prav razumeli . . . Srca po njeni misli nisem nikdar imela . . . Mojega zaupanja ni imela nikdar . . .“ (str. 114.) Zato pa njena sodba ni nepristranska. Uboga deklica, katera je s štirinajstim letom že prišla v tuji hiši v podlo družbo, ki je vse storila, da jo izpridi, in ki je pozneje hrepenela, da bi živela v poštenem zakonu z očetom svojih otrok, ni zaslužila tako ostre obsodbe. Nasprotno pa ne izbrišejo nobene deklamacije nravnih madežev, ki so na Prešernovem značaju.

Kakor je frivolno, ako jo imenuje pisateljica na nekem mestu „čisto dušo“, (str. 32.), tako je krivično, ako dolži njo, da je bila kriva Prešernovega moralnega propadanja (str. 101.).

Mi zato odklanjamo vse, kar je subjektivnega v tej knjigi. Za nas ima veljavo samo to, kar izpričuje Ernestina Jelovšek kot objektivno dejstvo. Bodi nam dovoljeno, da sestavimo tu prav kratko ona značilna dejstva, katera utegnejo služiti slovenskemu kulturnemu in literarnemu zgodovinarju!

Meščansko družbo ljubljansko, v kateri se je gibal Prešeren, popisuje Ernestina Jelovšek kot jako izpričeno. Prešernov „šef“ dr. Chrobath „ni bil po obedu za nobeno rabo več, ker se ni streznil do drugega jutra“ (str. 19.). „Vsak večer je prišel hlapec ponj, da ga je varno spremil domov“ (str. 107.). Bil je jerob sorodnici svoje žene. „Nekoč jo je ponudil mojemu očetu (Prešernu), kar pa je ta odklonil, ker ni hotel imeti žene, ki je bila ljubica šefova“ (str. 116). Korytko je bil nesramen podlež (str. 18.), „kadar je stal pred kako deklico, bil je vselej silovit“ (str. 71.). Horodinski je bil samo toliko bolji, da „ni bil tako silovit“ (str. 18). Kastelic je prenašal ljubavne „pošte“ in pripovedoval o Prešernovih „lju-

beznih“ (str. 123.) „Kastelic je bil zvit in zloben človek in bi bil nemara že poprej rad, da bi se bila razprla (Prešeren in Ana Jelovškova), najbrž iz jeze, ker je moja mati imela Prešerna rajši kakor njega“ (str. 123.). O Čopu nam pripoveduje pisateljica: „Moja mati je posnela iz nekaterih Prešernovih opazk, da je Čop morda nalašč šel v Savo smrti iskat“ (str. 129.) „Čop je bil kakor Prešeren na jako slabem glasu“ (tam). Nič manj niso vesele novice, katere čitamo o Smoletu. Umril je za kapjo, „potem ko si je za svojega večletnega bivanja na tujem pokvaril popolnoma svoje živčevje (str. 35). O njem se je pripovedovalo, da je smodke z bankovci prižigal... Na tujem je zapravil svoje zdravje in premoženje. Njegovi živci so bili tako slabotni, da ni mogel hoditi brez opore, akoravno še ni bil štirideset let star.“ (str. 37). Imel je nezakonskega sina, katerega mati je odšla z nekim častnikom. Določil je, da otrok ne dobi premoženja, kar ga je še ostalo, ako postane kedaj duhovnik (str. 37). „Ljudje so moji materi vedno zatrjevali, da je Prešeren nikdar ne vzame, dokler bode občeval s Smoletom, ki je sprijen ‚prostomislec‘“ (str. 35). In Prešeren je moral imeti tudi svoje vzroke, da kadar je rekel Smole, da bi „rad videl njegovo dekle“, mu je odgovoril, „da tega pač ni treba“ (tam).

Ako je bil tak že ožji krog Prešernovih prijateljev, pa skrbi Ernestina Jelovšek, da ne dobimo boljših misli tudi o širjem meščanskem krogu. Da so v moškem svetu tako vladali vinski duhovi (str. 107.), to pač lahko verjamemo, a da bi bile tudi soproge ljubljanskih meščanov tako nemoralne (str. 78.), to se nam zdi v toliki splošnosti že skoro neverjetno. In kak je bil stan, v katerega je vstopil Prešeren! Pisateljica dviga težko obtožbo proti tedanjim odvetnikom. Drli niso le kmeta, ampak goljufali tudi sirote. Po smrti so morali sežigati dediči listine, da niso prišle na dan njihove sleparije. Za dr. Baumgartnom so „več tednov sežigali akte, ki so pričali, da je prevzel razne otroške deleže in odpravnine, denarja pa ni bilo nikjer. Čez več tednov so našli v njegovi miznici strup. Izkopali so truplo in raztelesenje je dokazalo, da se je dr. Baumgarten, ki je vžival popolno zaupanje svojih klijentov — zastrupil“ (str. 115, 116). Tudi za dr. Chrobathom so sežigali (tam).

Tako je bilo torej nravno ozračje, v katerem je živel, pil, ljubil in pesnil Prešeren.

A niso bili vsi taki. Bilo je tudi takrat med Slovenci dovolj ljudi, ki so obsojali, kar je bilo obsojanja vredno. Ernestina Jelovšek se nad njimi strahovito huduje, „kajti Matija Čop je bil, kakor

Prešeren in njegov prijatelj Smole, v spodtiko vsem ‚pravičnim‘, katerih ni nikdar manjkalo v Ljubljani“ (str. 34.). In ti „pravični“, te „pobožne duše“, te „tercijalke“, ti „klerikalci“, ti „od duhovnikov odvisni ljudje“ — ti morajo prenašati očitanja pisateljice, ker niso oboževali vsega, kar so delali že tedaj „svobodomisleci“ na slovenski zemlji!

Zanimivo je preiskovati, katere npravne poteze Prešernovega značaja nam je ohranil njegov otrok v teh „Spominih“. Mi citiramo samo značilnejše.

„Ali je rad pil? — Da! Ali rad igral? — Da! (str. 7.) „Zaničeval je vse ženstvo kar od kraja“ (str. 8.) A vkljub temu je „rad dvoril deklicam“. Z Ano Jelovškovo je živel trinajst let; imela sta troje otrok. A te otroke sta dajala — na kmete v rejo! To razmerje je seveda bilo tudi v takratni Ljubljani pohujšljivo. Anina teta je spodila nečakinjo vsled tega iz hiše (str. 31.). Že prej so jo spodili iz Chrobathove hiše. Kakšno je bilo to življenje, pač dovolj ilustrira sledeči dogodek: „Ana je zapustila v početku meseca oktobra l. 1845. Ljubljano ter se napotila služiti v Trst. Pred svojim odhodom pa mu je pisala pismo, polno najtrpkejših očitanj, ter mu tudi naznanila uro, kdaj se odpelje. In ravno, ko je hotela sestiti v poštni voz, ga je zagledala priti iz gostilne „pri Maliču“, bledega in opotekajočega se. Bil je — pijan!“ (Str. 50.) Ko je hodil k njej na Vič, „so se pa fantje nagrozili, da ga pretepo, kadar ga dobe v pest“ (str. 24.) „Ona je rekla: Vselej, kadar sva se kaj sporekla, je popival“ (str. 52.). „Neko nedeljo zjutraj, ko se je moja mati ravno vračala iz cerkve, sta se srečala ‚za vodo‘ (na Poljanskem nasipu), na voglu Reichove hiše. Čula ga je, ko je zaječal, in zavila na Suknarsko stezo, da ji ne bi bilo treba iti mimo. Skrivaj se je potem ozrla in videla, da je slonel na ograji ter strmel v vodo“ (str. 52.). „Nekega dne je prišlo (v Primčevi hiši) do ostrega spopadka. Videl se je samo zadnji prizor: Doktor je silno razburjen ostavil hišo, Ivan (Primec) pa je planil za njim in tekkel proti Ljubljani. Ondi stoječi delavci so ga prestregli in odvedli domov“ (str. 86.) Po pripovedovanju Ernestine Jelovšek sodimo, da je bil to prvi samomorilski poizkus Prešernov. Drugič si je poizkušal vzeti življenje v Kranju. V sobi Maierjeve gostilne „se je z ovratnico skusil obesiti. Na srečo je prišla o pravem času gostilničarka ter ga rešila“ (str. 55.).

Prešeren je bil torej nesrečen, razdvojen, obupan. Odkod to? Njegova hči nam je odkrila najgloblje rane njegovega srca in najtemnejše strani njegovega značaja.

Pred vsem iščemo v tej knjigi odgovora na vprašanje: Zakaj se ni Prešeren oženil? Trinajst let je živel „tako“ z Ano Jelovškovo, in tri otroke sta imela (str. 50. in 45.) Vsekako je imela Ana Jelovškova o zakonski zvezi mnogo višje nazore, kakor njena hči. Ona je „najiskrenejše želela, da bi duhovnikov blagoslov ukrepil to vez“ . . . „Ali Prešeren je bil ponavadi nevoljen, če mu je omenila možitev“ (str. 92). Pisateljica pripisuje to temu, da je bil „Prešeren brez predsodkov“ (str. 99.) A uzroki so bili čisto drugi. Prvi je bil ta, da je Prešeren imel o morali jako nedostatne pojme. On je zahteval od ženske samo „da mora paziti, da se ji ne more očitati, da bi jih imela več“ (str. 99.) Nekoč je prišla Ana k njemu ter mu dejala: „Vzemi me, saj veš, da bi bila to moja največja sreča!“ A Prešeren . . . „je vstal, prijel mojo mater za rameni ter jo potisnil ven rekoč: Idi sedaj . . .!“ (str. 47).

Ako verjamemo Ernestini Jelovšek, smo prisiljeni trditi, da Prešeren svojih verskih dolžnosti ni izpolnjeval. A še več: Ker se je bal, da ne bi Ana Jelovšek iz verskih nagibov pretrgala svojega nenravnega razmerja z njim, je tudi njo odvrčal od cerkve. Ko je prišla zamišljena od izpovedi, je bil ves razdražen, in ji je govoril, da to ni greh, od česar jo izpovednik odvrča: „Ko bi se bila izpovedala meni, bi bilo stokrat bolje“ (str. 25). In nato nam pisateljica pripoveduje, da je Prešeren izpoved zaničeval, imajoč jo za nekaj „onečaščujočega“ (str. 26). Še več! „Bilo je na veliki petek najbrž 1. 1839. . . . Ana je prišla tudi v stolno cerkev. Bilo je popoldne za časa običajnih molitev. Pokleknila je ter verno molila. Kar začuti med gnečo neko gibanje in vpitje; ljudje so se začeli razmikati. In nena doma se nekdo dotakne njene rame, jo dvigne ter tira pred seboj iz cerkve. Ljudje so mrmrali . . . Jezo moje matere more umeti le oni, kdor jo je poznal, Prešeren pa se jesmejal.“ (Str. 95.) „Petek mu je bil srečen dan, ker je bil posvečen boginji ljubezni . . .“ (str. 68.) Vsled takega življenja je moralo Prešernu omrzeti krščansko življenje sploh: „Ko se mu je rodila prva hčerka, je rekel moji materi, da ni treba dati otroka krstiti. Mati se je zelo čudila tej njegovi opomnji, zlasti, ker je še pristavil, da si otrok, ko dorase, lahko sam izvoli vero, po kateri hoče živeti.“ (Str. 27.) Te nazore je zajel Prešeren iz Rousseau-a, katerega morala je bila tudi sicer njegovi zelo podobna.

Pisateljica se silno jezi nad duhovniki, ker so nagovarjali Prešerna, naj se oženi in začne pošteno in redno živeti. Cele strani je napolnila z jezičnim besedičenjem o duhovnikih, ki

bi bili morali po njenih mislih tudi obožavati vse, kar je Prešeren storil. In vendar vsa dejstva, katera izvemo o tedanjih duhovnikih iz te knjige, nam pričajo le, da so duhovniki ravnali lepo in taktno z njim. Ne tako Prešeren. Posebno je bil jezen na šentpeterskega župnika Svetličiča, ki je storil le svojo dolžnost, ko se je trudil, da bi Prešerna pripravil do poštenega zakona. Ker se je Prešeren izgovarjal, da se ne more oženiti, dokler je koncipient (str. 91.), ker nima denarja, so šli nad dr. Chrobatha, ki je rekel, da ga obdrži pri sebi tudi oženjenega in da Prešeren povsod lahko dobi eksistenco. Duhovnik Zupan (pозnejši stolni prošt) je nagovoril gospo Primčevo, krstno botro Anino, da ji je preskrbela balo. Vse je bilo torej v redu — a Prešeren se ni hotel poročiti. Župnika Svetličiča je ozmerjal s „farjem“ v zahvalo za njegov trud. (94.) Ani je pa sirovo dejal, „če se hoče omožiti na vsak način, naj pa vzame — župnika Svetličiča!“ (Str. 44.) Vkljub temu mu je dal Svetličič ugodno nravno izpričevalo in je po Prešernovi smrti „storil mnogo dobrega“ zapuščeni Ani (str. 94.).

Zakaj se torej ni hotel oženiti? Gotovo je bil temu kriv tudi napredujoči alkoholizem, ki mu je izpodkopaval dušne in telesne sile ter mu vzel moralno moč do trdnega sklepa. „Pil je, da bi se omamil, izgubil moralno oporo ter obupal“ (stran 118.) Ženo bi bil lahko preživil, saj je imel denarja za gostilno, za sorodnike, za reveže, in ga je tudi njegova „ljubezen“ mnogo stala, saj je moral plačevati za otroke. Zakaj se torej vendar ni oženil? Ernestina pravi: „Vsekako je bilo uboštvo moje matere glavni vzrok“ (str. 91.) Kajti Prešeren je tačas, ko je uboga, zapuščena Ana na Poljanah zibala njegove lačne otroke, na Mestnem trgu z „mokrocvetočimi rožicami poezije“ mehčal trdosrčno blagajno bogatega trgovca. Opeval je svoj „ideal“ — bogato dedinjo Julijo Primčevo . . . Koliko so si ubijali kritiki glave, da idealizirajo to Prešernovo „ljubezen“. A Jelovškova Anica je o tem sodila drugače: „Najbrž si je Prešeren domišljeval, da ga Primčeva Julija morda vendar-le vzame, drugega vzroka pač ni imel, da jo je opeval“ (str. 89.)

Kaj izvemo torej o „slovenski Beatrici“ z Mestnega trga? „Njena mati je večkrat zdihovala: ‚Ko bi bila Julija vsaj za glavo večja!‘ Tudi je držala jedno ramo nekoliko više nego drugo.“ (Str. 14.) Kar ji je še manjkalo do ideala, je pač bogato nadomeščala njena lepa dota. Sem je nameril Prešernov Amor ljubavne puščice, a brez uspeha. Pot iz Prim-

čeve hiše ga je vodila, kakor smo videli zgoraj, — v Ljublanico... V sonetu se seveda vse drugače bere:

Pobegnil sem, kot plaha srna plane...

Mnogo se je pisalo o Prešernovem slovanskem rodoljubju. Njegova hči nas je pa neprijetno iznenadila s priznanjem: „Prešernova posebnost je bila, da ni nikdar govoril z mojo materjo slovenski, ampak vedno le nemški, tako da je mnogo ljudi menilo, da Prešeren sploh slovenskega jezika ne zna“ (str. 38.). O ljubljanskem narečju je pa trdil, „da ni slovensko“ (str. 39.).

Iz cele knjige smo izvedeli za eno samo dobro lastnost Prešernovo, namreč da je bil jako radodaren: „Bil je preveč dobrih rok, da bi si bil kaj prihranil. Če je imel dve suknji ali dva para črevljev, in je srečal reveža, precej ga je oblekel ali obul“ (str. 59.) A pri tem se moramo nehote vprašati: Zakaj pa ni rajši bolje preskrbel za svoje bedne otroke?

Pisateljica se tudi spušča v kritiko Prešernovih poezij. Začudili smo se, ko smo čitali v tej knjigi tudi iste misli o „Krstu pri Savici“, katere smo že lani obsojali v Aškerčevem uvodu k Prešernovim „Poezijam“ (glej „Dom in Svet“, 1902, str. 561. sl.) V vseh zmotah obožujejo Prešerna, a trpko ga grajajo, da je dal Črtomira krstiti. Kako malenkostna se nam zdi Ernestina Jelovšek, ko se postavlja nad Bogomilo in ko oblastno poprašuje: „Ali je pa imelo to dekle tudi prav? Mogoče, morda tudi ne!“ (Str. 26.) Brez dvoma je imela Bogomila bolj prav, kakor pa Ernestina, ki se jezi nad tem, kar je bilo Bogomili sveto. In ona tudi ni sposobna, kritikovati Črtomirovega sklepa, ko se je odpovedal svetu in je iz krvavega bojnika za materialno premoč postal duševni boritelj za najvišje kulturne pridobitve; zakaj v tej knjigi smo opazili, da so pisateljici kulturne pridobitve krščanstva neznana stvar. Zato se ne prerekamo dalje ž njo. Njeni „moški pomoči“ smo odgovorili že lani.

Slednjič nam preostaja še zanimivo poglavje o Prešernovih zadnjih urah in o njegovi zapuščini. „Pod vplivom svobodomiselne struje“ (glej str. VIII.) ima Ernestina dvojno tendenco: Opisati dogodke tako, da bi iz njih sledilo, da je Prešeren umrl nespokorjen, in pa, da je dekan Dagarin uničil njegove preostale pesniške proizvode. A ravno Prešernov otrok nam mora pripovedovati sama taka dejstva, ki dokazujejo nasprotno.

Prezrimo prazna zabavljanja! Kar nam našteva Ernestina Jelovšek dejanskega o Dagarinu, nam ga kaže vse kot pametnega duhov-

nika in taktnega moža. Očita se mu, da ni bil Prešernov prijatelj. A pomislite vendar! Bil je Prešernov katehet, ki mu je hotel vse najbolje. In kot kranjski dekan dobi kot župljana svojega nekdanjega učenca popolnoma izpitega in pozna tudi njegove verske nazore. Dasi ga je cenil kot pesnika, vendar ni mogel odobravati njegovega življenja. A ko je Prešerna položila bolezen na smrtno posteljo, se je vedel — mi sledimo pripovedovanju Prešernove hčere! — tako korektno, da se čudimo, kako so ga mogli pozneje toliko obrekovati. Pojdimo po vrsti!

Bilo je treba dvojnega: Prešerna spraviti z Bogom in ga privedi do tega, da v oporoki prizna svoje otroke. Ernestina Jelovšek pripoveduje:

„Moji materi je nekdo svetoval, naj skrbi, da nas (oče) pripozna. Toda bolj iz ozirov na njegovo bližnjo smrt nas je peljala mati v Kranj očeta obiskat... Najprej smo šli k dekanu Dagarinu. Rekel je: Ker me dr. Prešeren še ni dal poklicati, ga še nisem obiskal; tudi ne vem, če me sploh pokliče.“ (Str. 56.) „Kmalu potem so ga imeli operirati, in poklical je Dagarina. Poslej je dekan Dagarin večkrat jako spoštljivo pisal moji materi ter ji poročal, kako gre očetu.“ (Str. 58.) Ko je Prešeren umrl, je pisal zopet Dagarin Ani Jelovškovi. „Dr. Prešeren je pripoznal svoje otroke in mirno umrl“, glasil se je konec pisma“ (str. 59.). Pripraviti Prešerna do oporoke je bila težka stvar, ker je „do zadnjega dne upal, da ozdravi“ (str. 120.). Dagarin pa je, zavedajoč se svoje dolžnosti, nagovarjal Prešerna, dokler ga ni do tega pripravil. A Dagarin je bil previden: Pri oporoki Prešernovi je bil navzoč s tremi pričami „okrajni komisar, ali okrajni sodnik — ne vem več natančno, neki Pajk“, pravi Prešernova hči (str. 120.) In v tej oporoki je bila „glavna stvar, da je pripoznal svoje otroke“ (tam.) Prešeren je bil nevoljen, da ga sili Dagarin k oporoki, in zato se začinja ta oporoška s čudnim uvodom: „Nachdem mich eine Person fortwährend belästigt, meinen letzten Willen zu erklären, so thue ich diess jetzt nachstehend“ (str. 61.) V tej oporoki našteva Prešeren, kar ima; o kaki literarni zapuščini ni nobene besede. Pesnik, ki se je spomnil posteljine in ure, bi se bil spomnil tudi tragedije, če bi bil katero imel v rokopisu. In ker je delal oporoko z nevoljo na „osebo, ki ga je nadlegovala“, bi bil gotovo tudi povedal, če bi mu bila ta oseba literarno imetje sežgala. Uradnik Pajk in dekan Dagarin sta potem oba približno enako izpovedala, kaj se je godilo z zapuščino in kako so se jezili

dediči, ko niso tega dobili, kar so pričakovali (str. 121.).

To so dejstva o Dagarinu. Vsakdo mora priznati, da je ravnal pravilno in plemenito.

Da pa za Prešernom ni bilo literarne zapuščine, je lahko umljivo: Nenravno življenje je v Prešernu zamorilo prezgodaj pesniškega duha. „Ko se je bilo sklenilo ljubavno razmerje med Prešernom in mojo materjo“, pravi pisateljica, „res ni literarno več toliko delal, kakor poprej; to se razvidi tudi iz pisem njegovih prijateljev“ (stran 68.) „Prešeren tudi zadnja leta v Ljubljani in dve leti svojega živ-

nižal“, da bi se bil na smrtni postelji izpovedal. Dr. Bleiweis je v „Novicah“ pisal, da je Prešeren umrl, spravljen z Bogom. Temu se upira „svobodomiselno stališče“ Ernestine Jelovšek. Mi smo doslej Prešernov spomin vedno s tem zagovarjali, da je vsaj umrl kot kristjan. Še tega mu ne pusté „naprednjaki“.

„Česa se naj bi bil pa Prešeren toliko kesal?“ kliče Ernestina Jelovšek. „Krivice ni storil vse svoje življenje nobene. (Str. 111.) „Kmalu bo treba iti pred sodbo“, je rekel baje uro pred svojo smrtjo sestri Kati... Naj verjame, kdor hoče, jaz tega ne morem!... In

OROŽNOVA KOČA NA ČRNI PRSTI.

ljenja v Kranju ni skoro nič več delal na pesniškem polju“, je rekel dr. Bleiweis (str. 135.) Pisateljica sicer silno napada dr. Bleiweisa in mu očita vse mogoče stvari, a nasprotnega dokazati ne more. Dr. Bleiweis pravi, da Prešeren zato ni več delal, ker se je „od l. 1845. preveč klanjal prijatelju Bacchu“. Tu pisateljica slednjič sama priznava: „Tudi jaz mislim, da se moj oče ni mnogo bavil s književnostjo od napominanega leta, in da se je bil, žal, udal preveč pijači“ (str. 137.).

A Prešernova hči ni s tem zadovoljna. Ona ne more priznati, da se je Prešeren tako „po-

pa še ta Dagarinov triumf, da je izpreobrnil takega skeptika! (Str. 119.) Tudi ko bi mi Dagarin sam zatrdil, da se mu je oče spovedal, bi mu tega ne verjela... Spoved bi bila popolnoma odveč!“ (Str. 125.) In zdaj se izlije gosta ploha očitaj nad „pobožne duše“, ki so toli predrzne, da se upajo trditi, da se je Prešeren izpovedal.

Le mirno, Prešernova hči! Ako se je Prešeren izpovedal, ni to triumf za nikogar, kakor samo za njega samega. Kako je bilo, vedo le Bog, Prešeren in Dagarin. A iz dejstev sklepamo, da se je Prešeren najbrž tudi izpovedal,

če ga je Dagarin pripravil do oporoke in mazilil s svetim oljem (str. 125). Vsaj to pustite ubogemu Prešernu!

Bodi dovolj teh neveselih spominov! Prešernovi častivci bodo razočarani po odkritjih njegove hčere. A naša dolžnost je, da v imenu zgodovinske objektivnosti dodamo nekaj opazk.

Ti „Spomini“ nam kažejo Prešerna od njegove najslabše strani. Pisateljica večinoma zajema iz besed svoje matere, in ta — od njega zapeljana in zapuščena — je spoznala samo njegove najslabše lastnosti. Ta vir je torej že nekoliko moten. Dalje pa se kaže v celi knjigi tendenca, Prešerna naslikati kot heroja protikrščanskega svetovnega naziranja. Zelo naivna je bila roka, katera je zapisala v te „Spomine“ sledečo trditev: „Dejala sem že prej, da je bil Prešeren še pred koncem l. 1840. osamljen kot reprezentant narodno-napredne stranke, toda vzlic temu ni „vrgel puške v koruzo“ (str. 131.)

Kako je mogla Ernestina Jelovšek te besede zapisati l. 1875. ali 1876., ko je pa ime „narodno-napredne stranke“ znano šele zadnja leta? Takrat so bili pač „liberalci“ in „prostmisleci“, a ko je vsako tako ime prišlo v slab kredit, so se ti strankarji po potrebi prekrščevali, dokler niso postali „narodno-napredni“. Tu imamo torej nekaj, kar ni „spomin“, ampak „tendenca“.

Jako naiven politik mora biti, kdor misli, da bo svoji stranki kaj koristil s tem, če proglasi Prešerna za njenega pristaša. Kajti Prešeren se za politiko nikoli zmenil ni. Nemškutaril je sicer Prešeren rad (str. 38.), kakor sedanji naši „narodno-napredni“. A da bi se bil kdaj izdajsko zvezal z najhujšimi sovražniki Slovenstva proti zastopstvu ogromne večine slovenskega naroda, da bi bil nemškemu plemenitašu pomagal politično tiščati k tlom sinove svojega ljudstva — za kaj takega Prešeren ni bil sposoben. Take opazke torej nimajo drugega pomena, kakor da nam kažejo subjektivno tendenco te knjige in omajajo naše zupanje v njeno pričevanje.

In to je sreča za Prešerna. Kajti dobili smo ta vtisk, da so slabe strani Prešernove pretirane, in da so zlasti njegovi verski nazori naslikani v teh „Spominih“ preveč črno. O pesniku, ki je zložil „Krst pri Savici“, si ne moremo misliti, da bi bilo njegovo svetovno naziranje tako sovražno krščanstvu, kakor ga popisuje njegova hči. Tudi oni нравni in estetični cinizem, s katerim se opisujejo v tej knjigi delikatne stvari, nam kaže, da Prešernova hči ni imela pravega smisla za pesniško naravo svojega očeta. Očrtala jo je v sirovih, robatih potezah.

Tak, kakor ga vidimo tu, je torej Prešeren v očeh „mlado-slovenske, svobodomiselne struje“, in kot takega ga proslavljajo. Vkljub vsemu slabemu, kar pišejo o njem njegovi tendenciozni častivci, ga imamo mi za boljšega. On ni bil samo tak, ampak v svojih boljših trenutkih, kadar se je streznil in otresel slabe družbe, je bil tudi boljši človek in boljši pesnik.

Zdelo se nam je potrebno, to naglašati, ker želimo pred vsem, da so naši zgodovinski viri čisti. Svoje slovstvene in kulturne zgodovine pa ne pustimo falzificirati od nikogar.

Dr. Evgen Lampe,

HRVAŠKA.

Leksikon Hrvatski od Franje Getz-Getsa. Zlatar (Hrvatska) 1903. 80. Str. 70. Cena 2-20 K. — Ta leksikon je urejen po hrvaški kroniki. Pisatelj navaja najimenitnejše dogodke v avstro-ogrskih deželah po letnih številkah. Posebno se ozira na svojo hrvaško domovino, na Benečane, nekdanje vladarje primorskih obal, na imenitno trdnjavo Bihać in na ponosno Bosno in Hercegovino. Dasi je knjiga sestavljena s trdom in s požrtvovalnostjo, vendar je v njej nekaj velikih pogreškov. Na str. 1. 524. čitamo: „Rimski papa 54ti Feliks započe davati bolesnim poslednjo pomast.“ To ni res, ker so že apostoli delili sv. poslednje olje. Sv. Dominik je ustanovil svoj red l. 1215., ne pa 1196. (str. 44). Sv. Frančišek je ustanovil svoj red l. 1208., ne pa l. 1198., pa Zagreba tudi ni obiskal. Knjiga torej ni povsem zanesljiva, vendar pa mu morajo rojaki biti hvaležni za kratki pregled najvažnejših zgodovinskih dogodkov. Mimogrede omenja tudi slovenskih krajev. Na zadnjem listku je še stenografska književnost. O. B. Š.

Vječni židov. Žalosna igra u pet čina. Dr. J. Debevec. Pohrvaatio Fra Ivša Mijov. Sarajevo. Tisak Thiera i Voglera. 1903. — Dr. Debevec je objavil v „Katol. Obzorniku“ duhovito „žaloigro“, katere nesrečni junak je večni žid Ahasver. Pisatelj ga spremlja skozi tisočletja do današnjega dne, in pri tem razvija poglobitve svetovne dogodke, zlasti iz cerkvene zgodovine. — Predigra obsega pripravo velikega odpada v šestnajstem stoletju. Prvo dejanje obdeluje dobo od reformacije do francoske revolucije, drugo nastanek novodobnega liberalizma, tretje zmagoslavje svobodnjaških idej. Tu je dosežena peripetija, in v četrtem dejanju vidimo liberalizem že v

domačem prepiru s svojimi otroci, z novimi prevratnimi in radikalnimi strankami. V petem poglavju „Večni žid“ vidi, da so nove socialne stranke premagale njegov liberalni doktrinazem, in iz te borbe vstaja krščanstvo s pomlajeno močjo. To je vsebina dr. Debevčeve „žaloigre“. Enoten in jasen pregled čez skrivne sile, ki vladajo svetovni razvoj, združen z živahno dovtipnostjo, daje temu pol beletrističnemu, pol socialno-političnemu spisu posebno mikavnost. To je nagnilo gospoda prevajavca, da je presadil to cvetko izpod hladnega Triglava dolí na jasni jug v solnčnem Dubrovniku. Prevod je gladek, krepek in dobro izraža misli izvirnika, L.

IZ DRUGIH KNJIŽEVNOSTI.

Iz zadnjega (XXV.) zvezka „Archiva f. sl. Ph.“ je dal odtisniti urednik Jagić razpravi dveh največjih sedaj delujočih slovenskih jezikoslovcev: V zadnji številki smo omenili odtisk P. Škrabčeve razprave, v ti pa naj sporočimo odtisk vseuč. prof. dr. K. Štreklja: „Die Ursache des Schwundes des prädikativen Instrumentals im Slovenischen und Sorbischen“ na str. 564—569. Tudi ta odtisk prinaša na čelu sliko in ponatisnjeni lastnoročni podpis g. pisatelja. Naj nam bode dovoljeno pripomniti, da nam kaže slika čvrsto

postavo in še docela mladeniško natoro; zato upamo od g. pisatelja še najlepših sadov! — V razpravi kaže g. pisatelj na prav duhovit a brez dvoma verjeten način, zakaj in kako da je nastavila slovenščina (in sorbščina) namestu predikativnega inštrumentala, ki je sicer ohranjen še v vseh drugih slovanskih jezikih, konštrukcijo s predlogom *za* v tožilniku, ali pa imenovalnik. Ali ako povemo preprosto s primeri, zakaj da smo pri nas dobili namestu te-le konštrukcije: „Kristus je izbral nekaj učencev apostoli“; „Samo je postal kraljem“ sledečo: „K. j. i. n. u. za apostole“; „S. j. p. kralj.“ G. pisatelj dokaže tudi, da je poslednja zveza pristno slovenska, zato je naj bi se tudi pridno rabila! Toda z žalostjo opažamo, da so v novejšem času jeli pisatelji namestu predloga *za* rabiti nemško pritepenko *als — kot*. O tej pritepenki je pisal g. pisatelj že v „Slovincu“ 1900, 18. V. in sl. v spisu: O Levčevem „Slovenskem Pravopisu“ itd. Ker tisto poglavje v besedici *als — kot* spada po večini tudi k ti-le razpravi, a g. pisatelj ni hotel ponavljati niti pristavljati, o čemer je že enkrat pisal, naj bo dovoljeno nam, da pritegnemo ono poglavje k naši razpravi. Gg. pisatelji, katerim bo le-ta razprava na hval hodila, bodo le tedaj imeli pravi dobiček zase, ako bodo brali obe stvari. Naj bi se poglavje o besedici „kot“ dobro proučilo, ker sedaj po knjigah kar mrgoli napak, ki jih pregrešé zoper to besedico!

A. B.

Naše slike.

Med slikami v tej številki je pač najzanimivejša Rěpinova podoba zaporoških kozakov, kateri v divjem smehu sestavljajo pismo na turškega sultana. To mora biti lepo pismo! Le pogledajte jih, kako se krohočejo! V sredi je pisar, brez dvoma najbolj učena oseba. Pogledajte ga, kako se zvito muza! Okoli njega pa so sinovi stepe. Obrite glave, bojoviti obrazi, slikovite noše nam kažejo kozaško vojsko. Glejte hetmana, ki stoji z belo kučmo ob mizi in se krohoče, da doni kakor iz votlega soda! Eden

ima obvezano glavo in roko; tako ga bolé rane, da se še smejati ne more. Pod njim je pa kozaški diplomat, ki diktira dobro premišljene zabavljičice na sultana. Rěpin je gotovo eden največjih mojstrov v psihološkem slikanju obrazov. Tu imate zastopane vse temperamente. Ta slika se ne dá popisati; treba jo je le gledati!

G. Peter Žmitek je razstavil ta mesec štiri slike, katere so zbudile opravičeno pozornost na mladega umetnika. Pred vsemi je zanimiva velika slika „Berač

Poc s cerkvico „prošnjo.“ Na stopnjicah blejskega otoka je sedeval včasih berač Janez Dolar, po domače Poc, in je peval ljudem ter zvonil v stolpu svoje cerkvice, katero si je sam izdelal. Od velike „škofije“ do majhnih „podružnic“ je izdelal razne cerkvice prav natančno: niti oltarja niti kropilnika jim ni manjkalo. Vzel je svojo cerkvico tudi na ramo in je šel ž njo po svetu. Tako je prišel tudi v Kropo, kjer ga je videl g. Žmitek še kot otrok. In zdaj — čez dvajset let — je porabil naš umetnik ta mladostni spomin za lepo, veliko kompozicijo. To je res narodna slika, polna zdravega, krepkega realizma. Ta slika pač mora ostati v deželi in se ne sme izgubiti v tujino! Najiskrenejše želimo, da bi g. Žmitek dobil dovolj gmotne podpore, da nam v tej stroki, katero je tako dobro pogodil, ustvari še več pristnih, slovenskih del! Fina psihološka študija je „Diletant“, godec, kateremu se prav vidi, kako s trdom premišljuje svojo nalogo. Na „Perici“ občudujemo lahko jutranjo svetlobo. „Na Bledu“ je pa original za „Plesni red“ kostumne veselice, slikan za praškega „Sokola“. Kompozicija je drzna in originalna. Čestitamo mlademu, vrlo napredujočemu umetniku!

Drobne slovanske slovstvene vesti. Kakor „Blgarska Sbirka“ poroča, piše Maksim Gorkij novo dramo, h kateri je vzel predmet iz življenja ruskih židov in katere naslov bode „Žid“. — Sienkiewicz piše roman iz življenja poljskega junaka Janeza III. Sobieskega; potem bode bojda pisal roman, v katerem bode glavni junak Napoleon. — Kakor dubrovniški „Srdj“ poroča, je izšla na Cetinju nova pesem kneza Nikole pod naslovom: „Na ponoči od N. 1. Cetinje. K. c. državna štamparija.“ —

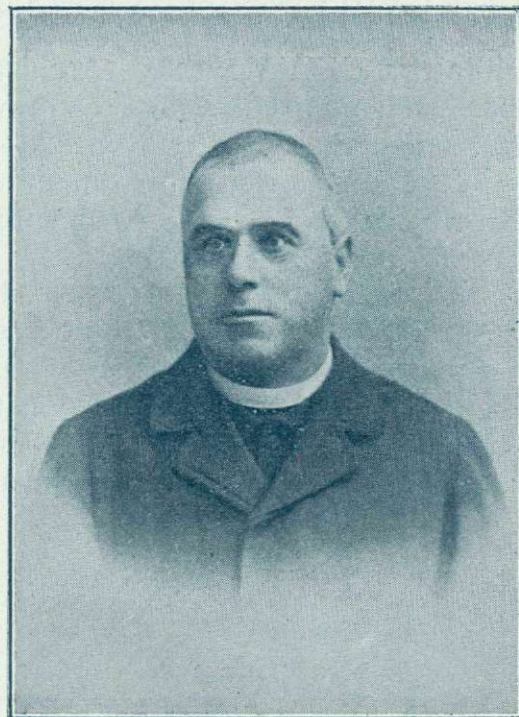

Desetletnica „Slovenskega planinskega društva“.

Letos je minilo deset let, odkar se je ustanovilo „Slov. planinsko društvo“. Mlado je še to društvo in primerjamo ga lahko ponižni vijolici na polju slovenskem. Skromno in brez šuma je vzkliko „Slovensko planinsko društvo“ in zdaj deluje že deset let neumorno med narodom. Akoravno se nikdar in nikjer ne vsiljuje in ne ponuja, je vendar skoraj najpriljubljenjše med vsem narodnimi društvi. To se je pokazalo ob prazniku desetletnice. Že na predvečer je bila Sokolova dvorana v „Narodnem domu“ polna odličnega občinstva in tudi naslednjega dne (11. t. m.) je bilo slavnostno zborovanje dobro obiskano. — Toda mi nikakor ne nameravamo opisovati proslave desetletnice. To so že storili dnevniki. Hočemo pa podati nekak pregled, kako se je društvo razvijalo, zlasti pa še opozoriti na njegov pomen za napredek naše domovine.

Hribolastvo je med Slovenci še jako mlado. Njegova zgodovina se prične baš z ustanovitvijo „Slo-

venskega planinskega društva“. Sicer so že tudi poprej posamezni Slovenci lazili po gorah. Saj celo zgodovina nemške alpinistike šteje med prve svoje začetnike tudi Slovenca Staniča. Gotovo je tudi Vodnik pel iz lastne izkušnje: „Na Vršac stopivši sedi . . .“ Toda pravega navdušenja za hribolastvo je bilo med nami silno malo. Prosto ljudstvo je celo po strani gledalo hribolazce, ki so mu hodili motit jarce in „gamse“; razumništvo se je pa norčevalo iz mladih in starih „norcev“, ki so nosili v gore prodajat svoje kosti. Ni čudno torej, da se je Nemeec tako lahko polastil naših krasnih gora. Ako si hodil pred desetimi leti po planinah, si se čutil tujca na lastnih tleh. Nemški napisi so te opozarjali na pravo pot, nemška znamenja so te vodila po nemških stezah, in zvečer te je sprejela nemška kočja pod svojo, Slovcu le prevečkrat negostoljubno streho. Nemci so smelo šteli med nemške planine tudi slo-

Jakob Aljaž.

venske. — Na vseh koncih in krajih so se ustanavljala društva v obrambo slovenstva; kvišku na sinje planine se je pa ozrl le malokdo; malokdo je opazil na njih nemške barve. Na potrebo domačega planinskega društva se je le malo mislilo. Trije navdušeni hribolazci imajo zaslugo, da se je uresničila ideja, katero so gojili nekaterniki, da se je ustanovilo „Slovensko plan. društvo“. „Dne 23. junija l. 1892., so prilezli mladi narodni hribolazci, Josip Hauptmann, Ivan Korenčan in Anton Škof, nabiraje planik, vsak z druge strani na visoko pečino.¹⁾ Počivaje na trdi skali, so ugibali, kako da se je po vseh slovenskih hribih, kamorkoli jih vodi pot, videlo le tuje delo. Tuja roka zaznamuje pota, postavlja kočje in napravlja na slovenskih tleh le nemške napise in kažipote.

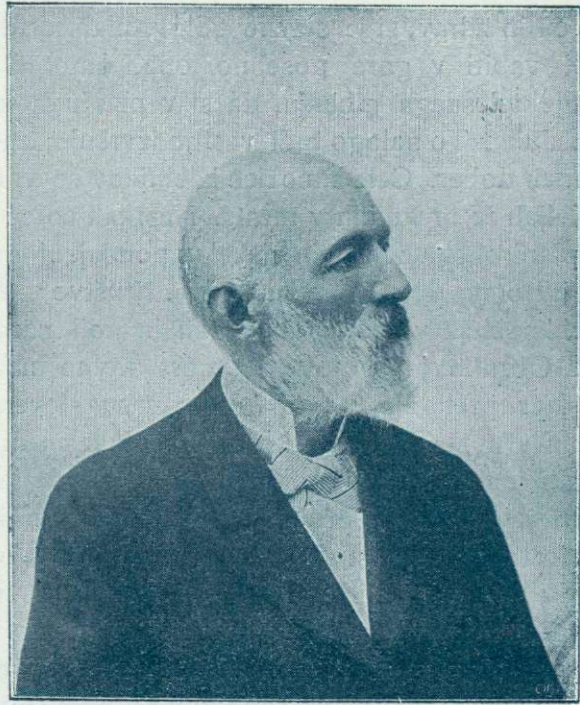
¹⁾ Na Stolu.

Vzdramimo se, so rekli mladeniči, podali si roke, pobratili se ter za trdno sklenili, da ne nehajo preje, dokler se ne ustanovi slovensko planinsko društvo.“ Tako beremo v „I. letnem poročilu Sl. pl. društva“. Misel, katera se je spočela v glavah teh treh navdušenih hribolazcev, je kmalu prišla tudi v širše kroge, in 27. II. l. 1893. se je vršil ustanovni občni zbor. Seme, katero se je vsadilo pred desetimi leti, je hitro zraslo v mogočno drevo, ki razprostira svoje košate veje po vsem Slovenskem. Kako hitro je raslo število udov, kaže nam diagram v knjigi „Po desetih letih“, katero je izdalo društvo ob svoji desetletnici. L. 1893. je bilo 225 članov in letos jih ima osrednje društvo s podružnicami vred že l. 1775. Zares lepo število!

Dejstvo, da se je število članov tako hitro namnožilo, nam kaže, kako je bilo društvo potrebno in — delavno. Dela je bilo in ga je še res ogromno. Nikakor bi ga ne moglo zmagovati eno samo društvo. Vrle podružnice so pa pripomogle, da je „Slovensko pl. društvo“ po desetih letih lahko stopilo pred slovensko javnost z zavestjo, da je kos svoji nalogi, da je storilo več, kakor se je pričakovalo od njega.

Že v prvih letih svojega obstanka si je društvo priklopilo par podružnic. Kmalu so se začeli po vsem Slovenskem gibati prijatelji hribolastva in ustanavljati podružnice. Vseh skupaj je že deset. Prvi sta se ustanovili kamniška in savinjska. Njima so sledile radovljiška, soška, češka, kranjska, ziljska, podravska, kranjsko-gorska in ajdovsko-vipavska.

Neumornemu delu osrednjega društva in njegovih podružnic se moramo zahvaliti, da imajo naše planine slovensko lice, da se na slovenskih gorah čutimo domače. Ako bi „Slov. plan. društvo“ ne bilo

Dr. Karol Chodounský,
častni član „Slov. planinskega društva.“

storilo nič drugega, kakor to, da vé tujec in domačin, da so naše planine slovenske, bi bilo že zadosti. Toda njegov blagodejni vpliv na napredek slovenskega naroda je veliko večji. Poudarjati moramo, da „Slov. plan. društvo“ ni sportno, marveč med narodom in za narod delujoče društvo. Ako pogledamo v poletnem času v naše gorske kraje, n. pr. na Gorenjsko, v Savinjsko dolino itd. vidimo, da pohaja vanje nepri- merno več gostov, domačih in tujih, kakor prejšnja leta. To je zasluga „Slov. planin. društva.“ Ono se- znanja domačine s krasotami domovine, ter jih opo- minja, naj ne hodijo iskat na tuje, kar imajo doma v obilici. Društvo je pa privabilo tudi druge Slované, zlasti brate Čehe, kateri obiskujejo vsako leto v več- jem številu naše gore in doline. Koliko gmotnega dobička ima naš narod od tega, spoznamo, ako po- mislimo, da ostane doma denar, kateri bi sicer šel na tuje, in da ga prineso tujci mnogo v deželo. — „Zdrava duša v zdravem telesu“ pravi pregovor, in po pravici. Zdravemu in krepkemu narodu se ni treba bati pogina; njegov obstanek je zagotovljen. Na- sprotno se pa slaboten narod bliža propadu, ako tudi duševno nadkriljuje druge manj omikane narode. Zato se tudi v naši dobi tako zelo naglaša potreba telovadbe. „Slov. plan. društvo“ je pa pokazalo Slo- vencem najboljšo telovadnico — gore. Na planinah se krepi ta um in telo. Živ dokaz, kako dobro vpliva hribolastvo na zdravje, nam je starosta slovenskih hribolazcev Fran Kadilnik. Mož ima že skoraj osem križev na hrbtu, kateri ga pa prav nič ne teže, in gotovo želi, da bi mu jih Bog pridal še nekaj. Vkljub visoki starosti pa gre vsak prosti dan, ob vsakem vremenu na Sv. Jošt. Gori grede naredi „bližnjico“ čez Šmarjetno goro; na povratku pa stopi še malo na Šmarno goro. Glavo mu je sicer pobelil sneg,

Fran Kadilnik.

toda še vedno je čil in krepak. — Da se ohrani naš narod čil in zdrav, si je stavilo „Slov. plan. društvo“ nalogo, vabiti v gore posebno one, katerim primanjkuje telesnega gibanja, da si v planinah krepe telo in duha. To nalogo tudi vestno izvršuje; zato je tudi uspeh dober. Cele množice izletnikov se vračajo ob nedeljah in praznikih v mesta. Nasrkali so se svežega planinskega zraka in nekako pomlajeni gredo drugo jutro na delo. — „Slov. plan. društvo“ si pa tudi lahko šteje v zaslugo, da neti in goji narodno zavest. Obrnilo je svojo pozornost ravno na one kraje, kjer preti zlasti v novejšem času slovenstvu velika nevarnost: na gorenjske kraje. V to le en dokaz. Rodoljubi na Jesenicah so kmalu spoznali, da je „Sl. plan. društvo“ močen branik proti nemškemu nasilstvu. Ker Nemci napenjajo zlasti v zadnjem času vse moči, da bi ponemčili Gorenjsko dolino, so urno slovenski narodnjaki ustanovili kranjsko-gorsko podružnico, dobro vedoč, da je močen jez proti nemškemu navalu. Ako bodo vsi rodoljubi podpirali mlado, pa čvrsto podružnico in složno delovali, bo Slovenec trdno stal na svojih tleh. Stolp na mogočnem Triglavu, delo dičnega hribolazca župnika Aljaža, bo vedno pričal, da prebiva v njegovem podnožju krepak rod, ki se ne umakne nikomur.

„Slov. plan. društvo“ pa goji tudi znanost. Že deveto leto izdaja mesečnik „Planinski Vestnik“, v katerem nas seznanja z domačimi in tujimi kraji in bogati slovensko slovstvo zlasti s potopisi, s slovstveno stroko, ki se je poprej le malo gojila med nami.

Vse to, kar smo omenili, nam jasno dokazuje, da je „Plan. društvo“ res društvo, ki deluje med narodom in za narod. Zato mu želimo ob njegovi desetletnici, naj se vedno krepkeje razvija, naj izvede srečno vse svoje lepe načrte in naj dobi 10.000 članov, katere mu je v spominski knjižici „Po desetih letih“ sestavitelj diagrama prisodil do druge desetletnice!

O hrvaških in srbskih narodnih pesmih je priobčila florentinska „Rassegna Nazionale“ lepo razpravo B. Mitrovičev o. Pisatelj pravi, da se dadó zasledovati hrvaške narodne pesmi do XII. stoletja. A šele v zadnjih stoletjih so jih začeli zbirati; mnogo folkloristov se je bavilo ž njimi, zlasti Vuk Stefanović Karadžić, ki jih je razdelil v epske in v lirične pesmi. Najstarejše epske pesmi se bavijo z bajeslovjem; za njimi prihajajo one, ki hranijo spomin na pravadne narodne dogodke. V drugo dobo spadajo one, ki opevajo zgodovinske dogodke, zlasti boje srbskih kraljev Nemanjičev. Tretja doba obsega pesmi, ki pripovedujejo o bojih med kristjani in Turki; v tej dobi se opeva najbolj kraljevič Marko, potem hajduki in uskoki, ki so se od konca XVI. do XVIII. stoletja borili s sultanovimi tolpmi. Tudi zadnja doba srbskega epskega pesništva je bojevita: njena junaka sta Črni Jurij in Miloš Obrenović,

borivca za srbsko svobodo. Lirične pesmi so se pa večinoma ohranile v spominu ženskih in otrok ter opevajo rodbinske dogodke.

Razvoj češko-slovanskega časnikarstva v preteklem stoletju mora vsakoga presenetiti. S takim razvojem se ne more ponášati noben drug narod. V dokaz navajamo samo nekoliko števil. L. 1820. so Čehi imeli 13 časnikov, l. 1830. — 14; 1840 — 18; 1848, 1849 — 35; 1850 (v dobi absolutizma) 16; 1870 — 195; 1890 — 457; 1894 — 528. In sedaj se izdaja 752 češko-slovanskih časnikov, in sicer:

na Češkem	509 s 34 prilogami
na Slovaškem	28 z 2 prilogama
na Moravskem in v Šleziji	132 z 8 prilogami
na Dunaju	10
v Nemčiji	2
v Parizu	1
v Ameriki	70

Kogar stvar bolj zanima, naj si naroči zanimivo pisano knjižico: „České časopisectví XX. věku.“ Sestavil Vojta Kudlata-Proboštů. Praha 1903. 97+VIII. str.

Letsko slovstvo je izgubilo enega svojih najpridnejših književnikov. Umril je Leršis Puškaitis, ki je izdal 6000 ljudskih pravljic in pesmi. Spisal je tudi več povesti iz ljudskega življenja.

Tiskarna znanstvene akademije v St. Peterburgu je začela izdajati zbirko kitajskih del. Prva knjiga te vrste je rusko-kitajski besednjak.

Gogolj je zdaj jako popularen na Ruskem. Od l. 1902. ima vsakdo pravico natiskovati njegova dela, in to pravico so ruski zalagatelji takoj začeli izrabljati. V St. Peterburgu je že izšlo 1,136.000 izvodov Gogoljevih del, in ako prištejemo še izdaje v drugih ruskih mestih, lahko cenimo število teh izvodov na dva milijona.

Ivanov gaj v spomin Ivana P. Kotlarevskega. V „Poltavskih gub. Vedomostih“ (št. 258) je gospod Vasilenko izdal oklic, naj bi se sestavil odbor, ki bi zbiral prostovoljne doneske, s katerimi bi se kupila nasproti domu Kotlarevskega v Poltavi ležeča gora in — pač po vzgledu Tarasove gore pri Kijevu v spomin največjega maloruskega pesnika Tarasa Ševčenka, in starih hetmanskih in kozaških mogil in kurhanov, — napravila gora in gaj Kotlarevskega. Ivan Kotlarevski (rojen 1769., umrl 1838.) je obuditelj maloruskega slovstva in eden izmed največjih maloruskih pisateljev. Njegovo največje delo „Eneida“, v katerem biča v travestiji Virgilijeve Eneide duhovito in ognjevito napake maloruskega plemstva in ljudstva, in ki pomeni začetek maloruskega slovstva, je izšlo l. 1798. Leta 1898. so praznovali Malorusi

stoletnico začetka njihovega slovstva. Preden je izšla Eneida, so pisali Malorusi v staroslovenščini, ki je bila mešana s poljskimi in ruskimi izrazi. Tudi v drami se je Kotlarevski z uspehom poizkušal in njegova „Natalka Poltavka“ in šaljivo-komični „Moskal čarivnik“ sta se obdržala do danes na maloruskih odrih. V delih Ivana Kotlarevskega se kaže že ves značaj, ki je značilen za malorusko slovstvo: Težnje po kozaškem življenju in svobodi, strogo demokratičen in naroden duh, kozaška romantika in sveži realizem ljudskega življenja. Kotlarevski je torej v resnici ustanovitelj maloruskega slovstva po jeziku in po duhu in zasluži češčenje svojih rojakov. L—t.

Holandski slikar Mesdag je daroval nizozemski državi svojo zbirko japonskega porcelana, gobelinov, perzijskih preprog in raznih slik. To zbirko cenijo na štiri milijone kron.

Praktični uspehi planinstva. Kolike dobičke ima Švica od tega, da zna umno izrabljati svoje prirodne krasote, je prav očitno opisal M. Ridgely, konzul Združenih držav severoameriških, kateri poroča dne 31. oktobra 1899 svoji vladi: „Sodimo, da je od 1. januarja 1899 do danes prišlo najmanj dva milijona petstotisoč tujcev v Švico. Ako je pustil vsak v deželi le 80 frankov, znaša to dvesto milijonov frankov. Ker je pa v Švici samo 2,933.300 prebivavcev, se lahko sodi, koliko pomenijo te številke za vsakega posameznika. V Švici so cenili doslej, da pride povprek na vsakega prebivavca 72·50 frankov imetja. Tuji denar je to povprečno imetje povzdignil na 152·53 frankov. To se pravi: Planinstvo je iz ene najrevnejših deželâ naredilo eno najbogatejših.“

„Radium.“ Anglež Curie je našel novo rudnino, kateri je dal ime „radium“. Začeli so jo rabiti najprej zdravniki za zdravljenje raka. Od „radija“ si obeta tudi obrt mnogo koristi, zlasti za razsvetljavo in gibanje. „Radij“ je namreč zelo sposoben, da hrani dolgo časa velike množice energije. A zdaj je še zelo drag, ker ga dobé komaj en gram iz tisoč kilogramov rude.

Armenske narodne pesmi. Aršag Čobanian je izdal lepo zbirko armenskih narodnih pesmi, katere razkrivajo pesniški, globoko lirični značaj onih ubogih Armencev, ki zdičujejo pod turškim jarmom, in onih, ki so pod rusko oblastjo. Njihovi narodni pevci so podobni srbskim guslarjem. Armenski ašug hodi po deželi; vabijo ga k veselicam in ženitninam, da jim peva. Tudi ašug je navadno slep. Ako ima mati slepega dečka, gre ž njim na božjo pot in ga

izroči staremu ašugu, da ga ta nauči pevati stare pesmi in zlagati nove. Saj to je kruh ubogega slepca. Starec in mladi hodita, opiraje se drug na drugega, od vasi do vasi. Oblečena sta črno; eden igra na „damburo“, drugi na „saz“ (violon); tako peva svoje žalostinke. Bojne pesmi so zložene večinoma v goratem Zejtunu. Iz teh pesmi se spozna junaška nevpogljivost Armencev, katerih Turki še danes niso mogli zatreti. V njihovih pesmih so drzne in žive, prav orientalske prisprodebe; iskreno čuvstvo jih preveva v melanholičnih ritmih.

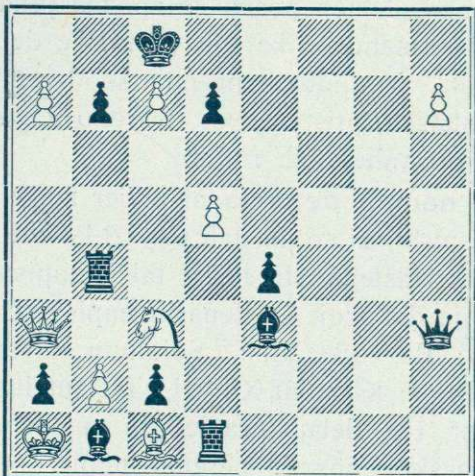
Pravi namen denarja ni nikjer lepše izražen, nego na napisih, ki so jih dali papeži kovati na svojih denarjih. Naštejmo tu nekaj takih napisov! Inocencij XII je dal svojemu denarju napis: „Ut detur“ (da se dá); Benedikt XII.: „Solatium miseris“ (tolajba revežem); Klement XI.: „Ut faciant iustitias et elemosynas“ (da delajo pravico in miloščino). Na drugih papeških novcih beremo napise: „Pauperi porrige manum“ (ubožcu ponudi roko). Inocencij XI. je dal napisati izrek: „Melius est dare quam accipere“ (boljše je dati kakor prejeti) in pa: „Quod habeo tibi do“ (kar imam, ti dam). Klement XIII. opominja na svojem denarju: „Da pauperi“ (daj ubožcu) in: „Ne obliviscaris pauperem“ (ne pozabi ubožca). Na nekaterih denarjih Klementa XI. beremo vprašanje: „Quis pauper?“ (kdo je revež) in odgovor: „Avarus“ (skopuh); na drugih je napis: „Qui miseretur pauperi, beatus erit“ (kdor se usmili reveža, bo srečen) in: „Foeneratur domino qui miseretur pauperi“ (Gospodu posoja, kdor se usmili reveža). Kako malo so bili papeži prijazni kapitalizmu, kažejo napisi: „Multos perdidit argentum“ (mnogo jih je pogubilo srebro) in „Multos perdidit aurum“ (mnogo jih je pogubilo zlato). Inocencija XI. novci nosijo še napise: „Nihil avaro scelestius“ (nič ni pregrešnejšega kakor skopuh), „Nolite thesaurizare“ (nikar ne kopičite denarja), drugi zopet: „Non in avaritiam“ (ne za skopost)! — Skozi mnogo stoletij so papeži kovali denar. Leon XIII. je prvi, od katerega ni nobenega denarja. Pač pa imamo od njega mnogo spominskih svetinj. Slednjič pa: Kaj je star, zarjavel novc drugega, kakor zanimiva medalja?

Ameriško slovstvo. Amerikanci imajo že precej pisateljev tudi v raznih leposlovnih strokah. Znana so imena Longfellow, Poe, Twain, Rodman Drake, Fitz-Green Halleck, Richard Henry Dana, William Cullen Bryant, Walt Whitman itd. Prvo zgodovino ameriškega slovstva je spisal prof. Barrett Wendell. Zdaj je pa izdal kritično knjigo ameriškega slovstva profesor kolumbijskega vseučilišča William P. Trent z naslovom: „A History of American Literature.“

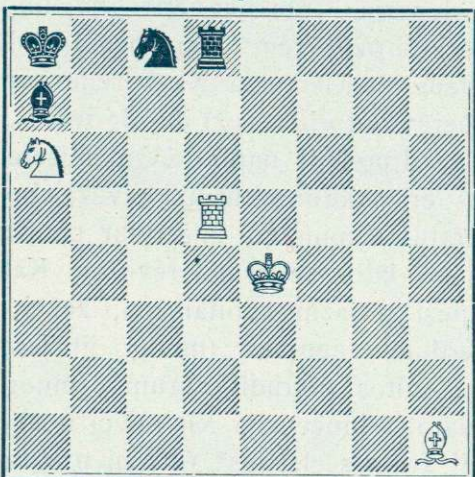
ŠAH.

Naloga št. 100.
A. Uršič (Orehek).
Original.

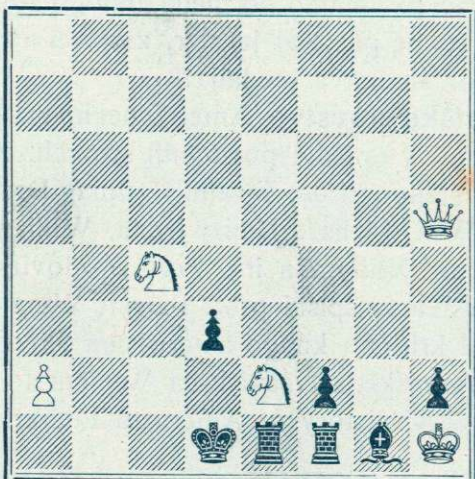
Mat v tretji potezi.

Naloga št. 101.
Al. Wagner (Stanisławów).
Original.

Mat v drugi potezi.

Naloga št. 102.
Dr. Emil Palkoska (Poděbrady).
Original.

Mat v drugi potezi.

Naloga št. 103.

G. J. Slater (Bolton).

Beli: Ke1, Db5, pd6, e6, f6, h5.

Črni: Ke8, Tc6, pb6, b7.

Mat v tretji potezi.

Naloga št. 104.

L. P. Rees.

Beli: Kf5, Le8, h4, Sa5, pc4, e7.

Črni: Kd6, Tc8, Ld8, pb6, c5.

Mat v drugi potezi.

Naloga št. 105.

E. Dvořák de Walden.

Beli: Kb3, Db6, Te6, Sb8, c7, Lg6.

Črni: Kd4, Sd5, f6, pd6.

Mat v drugi potezi.

Rešitev nalog v 9. št. (za nagrado).

Nal. 89. 1. Dh7, Kxc4; 2. Dd3+! itd.; 1... Kc6; 2. Dd7+! itd.; 1... Se6; 2. Td5+ itd. (Se6 onemogoči 1. Dg6!, ker ako potem 2. De4, igra črni Sc7!). — Nal. 90. namenjeno 1. Se4, gre pa žal tudi koj 1. Dc6 (dobil V. Košek). — Nal. 91. 1. Tg7, Lxg7. 2. b7+ itd.; 1... Lb8; 2. Ta7+ itd. Stransko rešitev Tg1—a1 je rešil veleč. g. J. Lučovnik, bogoslovec v Celovcu, a deloma stransko rešitev 1... Lb8 s Tb7 mesto Ta7+ je našel vč. g. F. Herman, bogoslovec v Djakovem. V zabranitev obeh nedostatkov postavimo (z dovoljenjem g. Košek!) na e2 črni stolp, na c4 pa črnega pešca. — Naloga 92. 1. d7 ~ D, T mat; nal. 93. 1. Sg5 ~ D, L mat. Naloga v 10. številki so vse prav postavljene.

Šahovske novice.

V založništvu A. Stein-a v Potsdam-u je izšla imenitna knjiga: „Das indische Problem. Eine Schach-Studie von J. Kohtz und K. Kockelkorn“; stane tri marke, vezana 4 m. — Glede vsebine je knjiga na najvišji stopnji tehnike za šah. naloge. Iz nje se lahko uči učenec in mojster; knjiga je porabna za navod h kritiki problemov in kot uvod h komponiranju samem za onega, kdor je za to poklican. Že dolgo časa ni imel šahovski svet takega dela, dasi bodo nekateri šahovski prvaki v svojem Olimpu z glavami in grivami majali. Naravno, da bodo nekateri šahovski listi zaradi vsebine in — pisateljev delo zamolčali. „Qui tacet“ bo veljal tudi tukaj. Nal. št. 103 podajamo iz tega dela.

Listnica: P. V. G. Dr. Palkoska Poděbrady: Hvala za originala! Nal. 90 se ne popravi s črnim p d3, kakor se prepričate! Dr. E. Mazel. Ali Vas oblegajo naloge turnirja? Se priporočamo!

Kratkočasnica: A. Kako je kaj z bolnim gospodom P. B. (Zdravnik, šahovski človek). Mislite si: Rokiral je na kratko stran, pa je bil v treh potezah mat (umrl je namreč).

Tvrška Jos. Lorenzi

imejtelji P. V. GRASSI

LJUBLJANA, Dunajska cesta št. 44.

Telefon št. 153.

Brzjavni naslov: LORENZI. 32 11—12

Prodaja in kupuje vsake vrste les.

ALOJZIJ KORSIKA

umetni in trgovski vrtnar v Ljubljani

ima edini res strokovno urejeno semensko trgovino, več kot 320 vrst zelenjadnih, poljskih in cvetličnih semen, vsa zanesljivo prava in dobro kalilna. — Razun tega tudi mnogovrstne rastline v loncih, sveže in suhe palme. Izdeluje tudi mnogovrstne sveže in suhe šopke in vence, tudi s trakovi in napisi, ter vse v to stroko spadajoče predmete po zelo nizkih cenah. Bogato ilustrovani cenik za leto 1903 je brezplačno na razpolago.

Za obilna naročila se priporočam.

Z odličnim spoštovanjem

35 10—11

Alojzij Korsika.

Stavbeno, umetno in konstrukcijsko
ključavničarstvo

JOSIP WEIBL

nasl. tvrške J. Spreitzer

priporoča sl. občinstvu in preč. duhovščini svojo

izborna urejeno delavnico

v kateri izdeljuje žično omrežje na stroj, obhajilne mize, ograje pri spomenikih in na mirodvoru, obmejno omrežje, vežna vrata umetno in preprosto izdelana, balkone, verande, paviljone, stolpne križe, štedilnike itd. itd.

**Specijaliteta: Valjični zastori —
Železne konstrukcije — Vodne sesalke —
Napeljevanje vodovodov.**

Napravlja **troškovnike** in **načrte** po poljubnih risbah v različnih slogih ter pošilja poštne prosto. 24 11—12

Vse poprave izvršuje najvestnejše in zanesljivo po najnižji ceni.

Cene so primerno solidnemu delu dokaj nizke.

Prodajalna katol. tiskov. društva v Ljubljani (prej H. Ničman)

priporoča molitvenike:

Vedno češčenje, v usnji K 2'40, z zlato obrezo K 3'20.
Kruh nebeški, v usnji K 1'80, z zlato obrezo K 2'40.
Marija Devica, v usnji K 2'40, z zlato obrezo K 3'20.
Pot v nebesa, za ude III. reda, v usnji K 1'80, z zlato obrezo K 2'40.
Rafael, platno K 1'50, v usnji K 1'60, z zlato obrezo K 2'—.
Spomin na Jezusa, trdo vezan 40 h, usnje 70 h, z zlato obrezo 96 h.
Jezus dobri pastir, trdo vezan 40 h, usnje 72 h, z zlato obrezo 1 K.
Zvonček nebeški, v usnji K 1'10, z zlato obrezo K 1'60.
Jezus na križu, mala izdaja, v usnji K 1'60, z zlato obrezo K 2'—.
Jezus na križu, z debelejšim tiskom, usnje K 1'50, z zlato obrezo K 2'20.
Dušni vodnik, z velikimi črkami, usnje K 2'—, z zlato obrezo K 2'60.
Nevesta Kristusova, v usnji K 2'48, z zl. obrezo K 3'40.
Večna molitev, v polusnji K 2'—, usnje K 2'40, z obrezo K 3'—.
Pravi Marijin služabnik, v usnji K 1'60, z zlato obrezo K 2'20.
Presv. Srce Jezusovo, v usnji K 1'80, z zlato obrezo K 2'40.

Dalje so tukaj na prodaj:

Stoletna pratika, mehko vezana K 1'30, pol platno K 1'80, pol usnje K 2'—.
Slovenska kuharica, (Pleiweis) mehko vezana K 3'—, trdo vezana K 3'60.
Spevi, 100 komadov s partituro K 1'—.
Podobice sv. Očeta, posamne 6 h, sto skupaj K 4'— in razne druge podobice, priproste do najfinjših.
Križi, leseni, za na steno, po K 2'40, 3'—, 4'40 do 30'—.
Križi s stojalom, leseni, kovinski, razne velikosti in cene.
Srebrne svetinje, raznovrstne, po K —'90, 1'30, 1'70, 2'90 i. t. d.
Rožni venci, raznoteri, nabrani na nit, na žico, koščeni, iz kokosa, iz bisernice i. t. d.

Iv. KORDIK v Ljubljani

trgovina z galanterijskim blagom

Prešernove (Slonove) ulice št. 10—14

priporoča svojo veliko zalogo

jedilnih in kuhinjskih potrebščin

iz alpake in alpaka-srebra

Predmeti iz alpake (trpežne bele kovine) veljajo:

1 tucat **žlic**, navadnih gl. 4'40, težkih gl. 5'50, 1 tucat **žlic** za kavo gl. 2'20, težkih gl. 2'60, 1 tucat **nožev** ali **vilic** gl. 6'—.
Jedna **velika žlica** za mleko gl. —'80, za juho gl. 2'—.
Noži in vilice z roženim, koščanim ali trdo-lesnim ročajem: 12 parov navadnih od gl. 1'80 do gl. 3'—, 12 parov boljših od gl. 3'50 do gl. 7'50.
Svečniki iz alpake visoki 31 cm gl. 2'—, 24 cm gl. 2'30, 26½ cm 2'60. 21 11—12

Najcenejši nakup! 29 11—12
Solidna trgovina!

Češnik & Milavec

Ljubljana, Lingarjeva ulica.

Priporočata svojo veliko zalogo **suknenega, modnega in platenega blaga, raznovrstnih preprog, zaves, odevi i. t. d.**

Poštena, zanesljiva in točna postrežba!

Največja in najstarejša
tovarna lončenih pečij in raznih
lončenih izdelkov

Avgust Dreise v Ljubljani

(množkrat odlikovana).

Priporoča se sl. občinstvu in prečastiti
duhovščini v naročila na

štedilna ognjišča in peči

priprosto in najfinejše izvršena v poljubnih
modernih barvah in vzorcih kar najbolj
strokovnjaški zanesljivo in trpežno po naj-
nižjih cenah. — Župniščem, samostanom
in šolam dovoljuje znaten popust.

Ilustrovani ceniki so na razpolago.

17 11-12

Sloveči profes-
sorji medicine in
zdravniki pripo-
ročajo 20 11-12

**tinkture
za želodec**

lekarnarja
Piccoli
v Ljubljani

dvornega založnika
Nj. Svetosti papeža

kot želodec kre-
pilno, tek vzbuj-
ajoče, prebavo
in telesno odpr-
tje pospešujoče
sredstvo, pose-
bno za one, ki
trpe na trajnem
zaprtju.

Razpošilja se
proti povzetju v
škatljah po 12
in več steklenic.

Odlikovana sta bila na svetovnih razstavah z diplomo in
svetinjjo v Bruselju (Belgija) 1888. l., na Dunaju 1892.
Od l. 1880. do konec l. 1902. sta izdelala 90 novih orgelj
in izvršila veliko število poprav.

Priporočilna pisma najboljših veščakov so na razpolago.

BRATA ZUPAN

izdelov. orgelj v Kamnigorici, Gorenjsko

se priporočata prečastiti duhovščini in cerkvenim
oskrbništvom v izvrševanje

novih cerkvenih orgelj

in vsakovrstnih poprav. 31 11-12

Svoji k svojim, ker je to krščanska slovenska tvrdka!

Prava
Ciril in Metodova kavina primes

katero priporoča

Prva jugoslovanska tovarna za kavine surogate
v Ljubljani.

16 11-12

Prejšnji letniki „Dom in Sveta.“

Pri upravnistvu „Dom in Sveta“,
Marijanišče — Ljubljana, se do-
bijo po znižani ceni naslednji let-
niki: 1891, 1894 in 1895 po K 4.
L. 1896. in daljnji do 1901 po K 8.
L. 1902. po K 9. * * * * *

Upravnistvo „Dom in Svet“-a.

P. n. gg. naročnikom.

Cena „Dom in Svetu“ je 9 K sedaj že drugo
leto in vendar še mnogo naročnikov pošilja po 8 K
40 h, kakor je bila prejšnja naročnina. Upravnistvo
prosi, da se p. n. naročniki blagovolijo tega spomniti,
ko obnavljajo naročnino. — Obenem prosimo gg. na-
ročnike, da blagovolijo kmalu poslati naročnino za
to leto, posebno naj še oni pohité, ki so še dolžni
za nazaj.